

Prepakivanje imperijalizma

Granični režim EU-IOM na Balkanu

✉ **Pretplatite se na naš bilten:**
www.tni.org/en/subscribe

Ili skenirajte QR code:

AUTORICE I AUTOR: Nidžara Ahmetašević, Manja Petrovska,
Sophie-Anne Bisiaux, Lorenz Naegeli

UREDNICIA: Deborah Eade

DIZAJN: Evan Clayburg

Objavio Transnational Institute

Amsterdam, decembar 2023.

ZAHVALE: Mark Akkerman, Niamh Ní Bhriain, Josephine Valeske

FOTOGRAFIJE: Naslovnica Balkanbruecke. Osim ako nije drugačije navedeno,
sve slike su dostavili autorice i autor.

Sadržaj ovog izvještaja može se citirati ili reproducirati u nekomercijalne svrhe, pod uslovom da je ispravno naveden izvor informacija. TNI moli da im se dostavi kopija ili link na tekst u kojem se ovaj dokument koristi ili citira. Napominjemo da se autorska prava za neke slike mogu nalaziti drugdje te da se uslovi autorskih prava za te slike trebaju zasnivati na uslovima autorskih prava njihovog originalnog izvora.

<http://www.tni.org/copyright>

Sadržaj

SAŽETAK	3
Ključni nalazi	7
Uvod	9
Anomalija agencije povezane sa UN-om	12
– Porijeklo IOM-a	12
– Mandat i principi IOM-a	15
– Sve veći uticaj IOM-a	17
– Kritike i kontroverze oko rada IOM-a	19
– EU i IOM	21
IOM i sekuritizacija i (re)militarizacija pograničnih regija na Balkanu	23
– Zatvaranje granica i jačanje policijskih snaga	24
– Sekuritizacija pod krinkom humanitarnosti	27
– Finansiranje policijske i sigurnosne infrastrukture na Balkanu	29
– Opremanje policije	32
– EU/IOM – i optužbe da sponzoriraju nasilje	33
Bosna i Hercegovina u fokusu	38
– Uloga IOM-a u BiH prije 2018. godine	44
– Uloga IOM-a u BiH od 2018. godine	46
– Monopolizacija odgovora na migracije: kako IOM troši sredstva EU	47
STUDIJA SLUČAJA: Opasni uslovi i korumpirani ugovarači	52
– Ubistvo A. O.	52
Opasni uslovi i korumpirani ugovarači:	55
– IOM-ovi upitni procesi nabavki sa privatnim subjektima	60
– Promjenjiv odgovor na sekuritizaciju u BiH – ali strukturalno nasilje ostaje	63
Hoće li Balkan postati deportacijsko središte?	64
– Ucjena deportacijom kroz proces pristupanja EU	65
– IOM: partner EU u stvaranju hotspots (žarišta) na Balkanu	65
– “Dobrovoljni povratak”: depolitizacija kontrole kretanja i deportacija	66
– Podrška centrima za pritvor i deportaciju širom regije	69
– Više centara za provjeru za one koji žele u EU	69
– Pобољшanje prikupljanja podataka kako bi se olakšala deportacija	70
– “Zajednička koordinacijska platforma”: ka velikom deportacijskom središtu na Balkanu”	71
ZAKLJUČAK	65

SKRAĆENICE I AKRONIMI

AFIS	Automatizirani sistem za identifikaciju otisaka prstiju
AVRR	Potpomognuti dobrovoljni povratak i reintegracija (program koji vodi IOM)
BiH	Bosna i Hercegovina
EC	Evropska komisija
EU	Evropska unija
EUBAM	Misija Evropske unije za pomoć u integriranom upravljanju granicama
EUSR	Specijalni predstavnik Evropske unije
EUTF	Krizni zakladni fond EU za Afriku
ICEM	Međuvladin odbor za evropske migracije
ICM	Međuvladin odbor za migracije
ICMPD	Međunarodni centar za razvoj migracijske politike
IMN	Međunarodna mreža Metropolis
IOM	Međunarodna organizacija za migracije
IPA	Instrument pretprijetne pomoći
JCP	Zajednička koordinacijska platforma
MOU	memorandum o razumijevanju
MPG	Grupa za migracijsku politiku
MVO	međuvladina organizacija
NVO	nevladina organizacija
OHR	Ured visokog predstavnika
PICMME	Privremeni međuvladin odbor za kretanje migranata iz Evrope
PPC	privremeni prihvatni centar
PSP	proces stabilizacije i pridruživanja
SFRJ	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
UDHR	Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima
UN	Ujedinjene nacije
UNHCR	Visoki povjerenik Ujedinjenih nacija za izbjeglice

GLOSAR

Jezik koji se koristi kada se govori o migracijama u velikoj mjeri ima tendenciju da zamagljuje diskurs, a ne da ga razjašnjava, i služi za minimiziranje ili opravdavanje smjera javne politike koja se na tu temu odnosi. Ovdje navodimo neke važne pojmove i definicije.

Zemlja odredišta – konačno namjeravano odredište i mjesto naseljavanja migranta. Ovaj proces može uključivati traženje azila, spajanje sa članovima porodice ili zajednice, pokušaj osiguravanja stabilnog zaposlenja, izgradnju društvenih mreža i nastojanje da uspostave novi život.

Migrant – koristimo pojam “migrant” kako bismo izbjegli okvire birokratskih i političkih dimenzija terminologije. Svaka osoba koja je u pokretu preko granica, po definiciji, migrira s jednog mjesta na drugo, i kao takva predstavlja migranta, bez obzira na to da li spada u međunarodnopravnu definiciju izbjeglice kako je navedena u Konvenciji UN-a o izbjeglicama iz 1951. godine. U Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima (UDHR) iz 1948. godine navodi se sljedeće: “Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ona su obdarena razumom i savješću i jedni prema drugima treba da postupaju u duhu bratstva” (član 1); “Svatom pripadaju sva prava i slobode proglašene u ovoj Deklaraciji bez ikakvih razlika u pogledu rase, boje, pola, jezika, vjeroispovijesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili društvenog porijekla, imovine, rođenja ili drugih okolnosti. Dalje, neće se praviti nikakva razlika na osnovu političkog, pravnog ili međunarodnog statusa zemlje ili teritorije kojoj neko lice pripada, bilo da je ona nezavisna, pod starateljstvom, nesamoupravna, ili da joj je suverenost na ma koji drugi način ograničena” (član 2); te: “Svako ima pravo na život, slobodu i bezbjednost ličnosti” (član 3). U tom smislu, bez obzira na izraz koji se koristi ili stečeni pravni status, svako na osnovu toga što je čovjek ima pravo na prava navedena u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima, uključujući i “pravo da traži i uživa u drugim zemljama azil od progona” (član 14).

Upravljanje migracijama – proces kroz koji države i međunarodne organizacije nameću pravila kojima se ograničavaju prava migranata, te uspostavljaju granične režime u skladu sa političkim i strateškim interesima neke države ili grupe država. Te politike se uglavnom provode na štetu migranata kojima oni “upravljaju”. Metode koje se koriste za “upravljanje” migracijama često uključuju militarizaciju, nadziranje, zatvaranje, a također mogu rezultirati ozbiljnim kršenjima ljudskih prava za koja postoji malo odgovornosti.

Poluprotektorat – administrativna teritorija koja je zvanično država sa političarima imenovanim putem formalnih izbora, ali koju nadziru predstavnici koje je imenovala “međunarodna zajednica” i koji imaju konačnu moć donošenja odluka. U ovakvoj vrsti države međunarodna zajednica je često iznad postojećih nacionalnih zakona, zaštićena diplomatskim imunitetom. Njihov rad nije transparentan i oni nisu odgovorni javnosti ni u jednoj poluprotektoratskoj državi.

Tranzitna zemlja – zemlja ili zemlje koje povezuju zemlje porijekla migranata sa zemljom odredišta (vidjeti iznad).

Zapadni Balkan – pojam nastao u administrativnim postupcima Evropske unije (EU). Odnosi se na “bivšu Jugoslaviju, plus Albanija minus Slovenija”. Ova oznaka odgovara samo birokratiji EU i njenih država članica, i ne temelji se na geografskoj stvarnosti. Mi stoga govorimo o Balkanu, koji se odnosi na geografsku regiju koja uključuje Albaniju, Bosnu i Hercegovinu (BiH), Bugarsku, Grčku, Kosovo, Crnu Goru, Sjevernu Makedoniju, Rumuniju, Srbiju, Tursku i dijelom Hrvatsku. Ovaj izvještaj se primarno bavi pretpripravnim zemljama EU koje su dobile zadatak da čuvaju nove vanjske granice EU.

SAŽETAK

Dok smo pisali ovaj izvještaj u novembru 2023. godine, predsjednica Evropske komisije Ursula von der Leyen upravo je bila završila posjetu nekoliko balkanskih država gdje je ocjenjivala njihov napredak na putu prema EU. Naglašavala je da je proširenje EU glavni prioritet, da sa sobom donosi obećanje mira i prosperiteta, te je pozivala države kandidatkinje da “poduzmu napore u zadnjoj fazi” da bi članstvo u EU postalo izvjesno. Nekoliko sedmica ranije, Ursula von der Leyen je putovala u Tel Aviv kako bi izrazila podršku EU izraelskom premijeru Benjaminu Netanyahu dok je on instruirao Izraelske odbrambene snage (IDF) da počnu brutalni napad na Gazu, a dok su teoretičari prava, humanitarne organizacije i organizacije za ljudska prava, kao i stručnjaci UN-a osuđivali ratne zločine i genocid nad palestinskim narodom. U vrijeme kada je Ursula von der Leyen počela svoju balkansku turneju, pozivi na njenu ostavku postali su sve glasnjiji uslijed osjećanja da je EU otišla predaleko tvrdeći da podržava međunarodno pravo s jedne strane, dok je s druge strane aktivno dovodila do njegove erozije. U mnogim pogledima, međutim, EU već nekoliko godina ima lošu evidenciju po pitanju ljudskih prava, posebno u kontekstu smrti, nestanaka, pritvaranja i drugih kršenja ljudskih prava koja se događaju u okviru njenog smrtonosnog graničnog režima.

EU već decenijama ulaže mnogo vremena, energije i resursa u zadržavanje nepoželjnih migranata izvan “tvrđave Evrope”. Kako bi to postigla, uključuje niz aktera – od vladinih tijela, preko agencija UN-a, do privatnog sektora – te stvara bilateralne i multilateralne sporazume koji su osmišljeni da zadrže ljude izvan granica EU jurisdikcije.

U ovom izvještaju se primarno bavimo Balkanom i međuodnosom između politika koje finansira EU i njihove provedbe koju vrši Međunarodna organizacija za migracije (IOM), agencija povezana sa UN-om. Iako se Balkan sastoji od brojnih zemalja, od kojih su neke već članice EU, u izvještaju se bavimo onim koje EU okružuje, ali koje još uvijek nisu dio Unije. Stručnjaci i stručnjakinje za studije o Balkanu i granicama tvrde da EU dugo ovu regiju tretira kao vlastito dvorište, gdje se decenijama politike povezane sa granicama isprobavaju i testiraju. Primijetili su i da bi povećanjem broja deportacija Balkan vrlo brzo mogao postati “deponija” za migrante koje EU želi da ukloni.

Imperijalizam se definira kao politika širenja moći i uticaja zemlje putem diplomatije ili vojne sile. Ovo istraživanje pokazuje kako EU primjenjuje imperijalistički pristup prema svojim balkanskim susjedima koji nisu u EU članstvu, vršeći moć i utičući na to kako oni upravljaju svojim suverenim teritorijima, kao i na to kako kontroliraju svoje granice. Angažiranjem IOM-a, agencije povezane sa UN-om, EU imperijalizam se prepakuje i predstavlja kao humanitarizam. Time se zamagljuje prava namjera partnerstva EU – IOM, te se dopušta EU da nastavi vršiti i širiti uticaj izvan svojih granica kroz strategiju koja se provodi gotovo potpuno nekontrolirano.

Projekti granične sekuritizacije koje finansira EU, a koje provodi IOM i koji su detaljno opisani u ovom izvještaju, pokazuju ciklus ograničene i kontrolirane migracije, osmišljen da promovira političke i ekonomske interese EU. Možda je najveća žrtva u decenijama dugom procesu eksternalizacije granica bila erozija međunarodnih pravnih normi koja je rezultirala kriminalizacijom kretanja i zatvaranjem puteva za slobodno kretanje i traženje azila. Posljedice su smrtonosne za migrante, koji su prisiljeni ići sve opasnijim rutama.

Globalno se pojavio dvoslojni migracijski sistem koji pruža pravnu zaštitu migrantima koji ispunjavaju kriterije da se smatraju izbjeglicama i tražiteljima azila, dok oni koji to ne ispunjavaju ne potpadaju pod obuhvat mehanizama međunarodne zaštite. Ne postoji pravna definicija pojma migrant i ne postoje zakonske zaštite prema međunarodnom pravu koje posebno štite migrante usprkos njihovoj pojačanoj ranjivosti duž migracijskih ruta. IOM djeluje unutar ovog pravnog vakuuma i njegov rad se ne rukovodi utvrđenim pravnim principima, već narativima, koji su često osmišljeni u saradnji sa donatorskim tijelima kao što je EU, te služe donatorskim agendama, a ne potrebama migranata. Ponekad je jezik koji se koristi alarmistički i stigmatizira migrante, te ih prikazuje kao teret, oportuniste, one koji manje zaslužuju zaštitu, ili kao one koji nemaju moć djelovanja (agensnost). Ova pravna siva zona povezana je sa nemogućnošću da se osiguraju mehanizmi za pravne lijekove ili pristup pravdi za kršenja ljudskih prava koja se događaju dok su migranti zarobljeni i zadržani. Ukratko, međunarodno pravo praktički ne postoji za one kojima je najpotrebnije dok nastoje sigurno migrirati.

Pod krinkom suzbijanja trgovine ljudima i krijumčarenja, EU je razapela široku mrežu te je veliku većinu onih koji bježe od rata, sukoba i nasilja, uključujući ekonomsko nasilje, ostavila izvan međunarodnih mehanizama zaštite. Iako je nesumnjivo važno uhvatiti se u koštac s trgovinom ili krijumčarenjem koje ugrožava migrante, EU do sada nije priznala da te prakse nastaju upravo zbog graničnih politika EU, a ne usprkos njima. Priča EU migraciju predstavlja kao sumnjivu aktivnost, a EU politike migrante guraju na margine društva, povezujući migraciju sa organiziranim kriminalom i kriminalitetom. Time se odvlači pažnja sa činjenice da ljudi koji dolaze u EU ostvaruju svoje pravo na kretanje i traženje azila te da EU ne ispunjava svoju dužnost da ta prava garantira. Nadalje, generalno govoreći “neregularni ulazak” zakonski je kodificiran kao upravni prekršaj, a ne kao krivično djelo, ali kao što ćemo vidjeti u ovom izvještaju, politike koje provodi IOM na Balkanu, a koje finansira EU, oslanjaju se na sekuritiziranu logiku. Time se implicira da se migracija u pravilu smatra nečim kriminalnim što treba ograničavati ili kažnjavati, a ne nečim što je nužno za ljudski opstanak i što bi trebalo olakšavati.

Projekti koji su detaljno opisani u ovom izvještaju kreću se od panevropskih policijskih mreža koje finansira EU, a provodi IOM, preko obuke i opremanja lokalnih policijskih snaga, vojnih metoda nadziranja graničnih zona, sistema radarskog nadzora, investiranja u graničnu infrastrukturu, do pritvaranja i mehanizama deportacije – svi osmišljeni kako bi se spriječilo doseljavanje migranata u EU. Ovaj pristup sažima veliki dio onoga na šta edicija Border Wars Transnacionalnog instituta već godinama upozorava – primjena sekuritiziranog pristupa migraciji, koji migrante predstavlja kao prijetnju koja se treba kontrolirati kroz policijsko djelovanje i militarizirane strategije. Međutim, migranti su i dalje u pokretu jer se glavni razlozi koji ih na to prisiljavaju i dalje ne rješavaju. Nađu se zarobljeni duž migrantskih ruta, posebno na Balkanu, i ne mogu napredovati ni u kojem smjeru.

U ovom izvještaju razotkrivamo anomaliju sistema Ujedinjenih nacija i ulogu koju IOM u njemu ima. Od svog nastanka na početku Hladnog rata, IOM je u svojim raznim iteracijama uvijek odiseo “zapadnjačkom logikom” i smatrao se visokopolitiziranom institucijom. Takva karakterizacija još uvijek stoji, iako sada djeluje pod okriljem UN sistema. Iako se IOM ustaljeno opisuje kao agencija UN-a za migracije, njegov nenormativni status znači da nije vezan konvencijama koje reguliraju djelovanje specijaliziranih agencija UN-a, poput Visokog povjerenika Ujedinjenih nacija za izbjeglice (UNHCR) ili Svjetske zdravstvene organizacije (WHO). Ovo je posebno

važno imajući u vidu da radi sa ljudima koji su često izrazito ranjivi ili se nalaze u prekarnim situacijama i zahtijevaju visoke standarde brige u skladu sa međunarodnim normama zaštite. Za razliku od specijaliziranih agencija UN-a, IOM je odgovoran samo svojim donatorima, ali ne i međunarodnom sistemu ljudskih prava. IOM se predstavlja kao nezavisna, nepristrasna agencija UN-a, dok zapravo često služi kao provedbeni partner Evropske unije, političkog, ekonomskog, a sve više i vojnog projekta, čije granične politike služe promociji vlastitih interesa. EU je glavni finansijer IOM-ovih operacija na Balkanu. Time se u pitanje dovodi sposobnost IOM-a da se pridržava vlastitih principa nezavisnosti i nepristrasnosti te da svoj mandat ispunjava bez političkog i finansijskog uticaja. Uz toliko moćnih državnih faktora u igri, čini se da se prava migranata gotovo i ne uzimaju u razmatranje.

Kroz fokus na IOM i na kompleksni odnos između te agencije i njenih donatora, u ovom izvještaju se pokazuje da on djeluje više kao subjekt privatnog sektora nego kao agencija pod mandatom UN-a. U vrijeme kada je izvještaj pisan, novoimenovana direktorica IOM-a, Amy Pope, navela je da ima namjeru dati prioritet rješenjima privatnog sektora, čime se dodatno učvršćuje logika profita koja pokreće većinu onoga što granični režim čini tako smrtonosnim. U operativnom smislu, IOM primjenjuje institucionalnu logiku privatne korporacije, koja je podvrgnuta "plavoj manipulaciji" (engl. bluewashing) kroz svoju povezanost s UN-om. Njena zavisnost od finansiranja multilateralnih i bilateralnih agencija znači da IOM ima vlastiti interes u podržavanju i održavanju agendi svojih donatora.

Prioritiziranjem uloge IOM-a na Balkanu, druge agencije koje djeluju sa mandatom za ljudska prava, kao što je UNHCR, ili drugi subjekti kao što su lokalne ili međunarodne nevladine organizacije često se ostavljaju po strani. To nije svojstveno samo Balkanu, već se događa i u sjevernoj i zapadnoj Africi gdje se IOM-u pripisuje veći značaj nego drugim agencijama kojima su ljudska prava i njihova zaštita osnovni mandat. Rezultat toga na Balkanu bila je normalizacija pretpostavke da migranti ne ispunjavaju uslove za traženje azila i da su time izvan sistema međunarodne zaštite. Ugovaranjem agencije povezane sa UN-om koja provodi sekuritizirane, a ne humanitarne intervencije, zamagljuje se granice između onoga što čini humanitarizam. Ovo istraživanje pokazuje da je humanitarizam postao kanal kroz koji se provode nasilne politike eksternalizacije granica, iako prolaze gotovo u potpunosti bez nadzora i izbjegavaju kontrolu zbog okrilja UN-a.

Balkan je doživio ratove tokom 1990-ih koji su doveli do raspada Jugoslavije i stvaranja raznih novih država, do tranzicije koja je destabilizirala cijelu regiju koja još uvijek doživljava nestabilnost i nasilne ispade. U ovakvom kontekstu, uloga EU u diktiranju graničnih politika državama koje (još uvijek) nisu članice EU putem IOM-a ima tendenciju zamagljivanja funkcija, a ponekad i podrivanja ovlasti ovih nastajućih suverenih država da upravljaju pitanjima koja se odnose na migraciju i graničnu kontrolu i koja trebaju čvrsto spadati u njihovu nadležnost.

Nigdje ovaj pristup "nagrade i kazne" koji EU provodi nije očitiji nego na Balkanu, gdje pretprijetne države već godinama nastoje ispuniti standarde koji se zahtijevaju za pridruživanje Uniji. Često je to članstvo uslovljeno osiguravanjem granične kontrole, koja se sve više oslanja na sekuritizirane granične politike, policiju i nadzor, te ide ruku pod ruku sa kršenjem ljudskih prava. Takve politike normalizirale su prisustvo naoružanih policajaca u pancirnim prslucima i razmahivanje drugom vojnom opremom. Taj prizor ne izgleda dobro u regiji koja je izašla

iz decenije krvavog rata krajem 1990-ih i koja je još uvijek u procesu obnove. Označava nazadovanje u smislu ostavljanja rata iza sebe i kretanja prema demilitariziranom društvu koje prihvata mir. U Bosni i Hercegovini (BiH), kojom se veliki dio izvještaja bavi, intervencije IOM-a dodatno su zakomplicirale već složene državne strukture i različite nivoe upravljanja, kao i njen status poluprotektorata, zbog čega je izrazito nejasno ko je za šta zadužen te ko može biti pozvan na odgovornost.

Konačno, članstvo u EU je obećano kada se ispuni lista njenih zahtjeva koja postaje sve duža. Međutim, postavlja se pitanje da li se te pristupne politike manje bave primanjem novih članica, a više držanjem zemalja u vječitom pretpristupnom statusu u kojem one bez kontrole provode granične politike EU, što se ne bi dogodilo da su države članice. Izrazito su zabrinjavajući uslovi u kampovima, koji će biti predstavljeni u ovom izvještaju, kao i rasprostranjene prijave sistematskih kršenja ljudskih prava, a u nekim slučajevima i smrti. Nadalje, postoji kultura korupcije i nekažnjivosti za one sa kojima se ugovara pružanje usluga ili koji se suočavaju sa optužbama za nedjela. Isto kao što su postupci odgovornosti IOM-a nedovoljni, EU također izbjegava kontrolu i odgovornost za smrtonosne uslove koji vladaju duž migrantskih ruta na Balkanu, a koji direktno proizilaze iz njenih politika koje diktira Brisel, ali koje se provode van njenih granica.

Ključni nalazi

- EU finansira IOM da provodi njenu politiku kontrole vanjskih granica u regiji Balkana.
- Kroz partnerstvo sa IOM-om, EU koristi regiju za testiranje i usavršavanje svojih migracijskih politika, posebno u pogledu ograničavanja i obuzdavanja migracije. Ovo uključuje finansiranje IOM-a da razvije transnacionalni sigurnosni aparat, što podrazumijeva remilitarizaciju granica u regiji koja se još oporavlja od rata, postavljanje sofisticiranih nadzornih struktura i tehnologija, uspostavu centara za pritvor migranata i jačanje lokalnih policijskih snaga, od kojih su neke angažirane za nezakonite i nasilne deportacije.
- Usprkos činjenici da je zvanično povezana sa Ujedinjenim nacijama (UN) od 2016. godine i da se često opisuje kao UN-ova agencija za migracije, Međunarodna organizacija za migracije zapravo nije specijalizirana agencija UN-a i stoga ne odgovara sistemu UN-a niti se drži istih standarda kao, na primjer, UNHCR. Umjesto toga, ona prvenstveno služi interesima svojih donatora, uglavnom zapadnih bilateralnih agencija, pri čemu u suštini funkcionira kao “pružatelj usluga” koji im pomaže u provedbi njihove migracijske agende. To dovodi do očiglednog nedostatka transparentnosti i odgovornosti.
- Mada se IOM na međunarodnom nivou pozicionira kao nepristrasan ekspert za migracije koji se brine za dobrobit migranata, njegov rad na terenu pokazuje da su humanitarna pitanja na drugom mjestu u odnosu na interese njegovih donatora. Zaista, unutar ovog okvira, IOM-ove principe nezavisnosti i nepristrasnosti praktički je nemoguće održati jer ta zavisnost, po pravilu, zahtijeva provedbu politika koje predstavljaju specifičnu graničnu agendu koju postavlja glavni donator ili donatori.
- U brojnim pretpristupnim balkanskim zemljama, posebno u Bosni i Hercegovini (BiH), Srbiji i Sjevernoj Makedoniji, IOM je postao najvažnija međunarodna agencija u sekuritizaciji i kontroli granica povezanih sa migracijama, time što uspostavlja paralelnu strukturu upravljanja i preuzima funkcije koje bi u pravilu trebala provoditi država. Nadalje, povećano oslanjanje na IOM, koji nema mandat za ljudska prava ili njihovu zaštitu, pomjera fokus sa agencija UN-a kao što je Visoki povjerenik Ujedinjenih nacija za izbjeglice (UNHCR), koji se drži istih standarda kao i druge UN-ove specijalizirane agencije. Time se u konačnici normalizira situacija u kojoj omogućavanje pristupa legalnim putevima traženja azila postaje izuzetak, a ne norma.
- EU koristi pretpristupna sredstva za “nagradu i kaznu” kako bi osigurala da zemlje ispunjavaju njene zahtjeve koji se odnose na kontrolu granica. U ovom izvještaju je pokazano kako su javna sredstva EU, koja su bila namijenjena borbi protiv korupcije i podršci zemljama širom regije u naporima na pristupanju EU, umjesto toga korištena za osiguranje njihovih granica u skladu sa političkim i ekonomskim interesima EU.
- Balkanska regija, koja je bila tranzitni koridor za ljude koji su putovali između Grčke i ostatka EU, postala je “ničija zemlja” gdje su migranti zarobljeni u limbu iza granica EU, ali im je jednako uskraćeno pravo na traženje azila.

- Od 2011. godine, IOM je primio i potrošio približno 166 miliona eura na kontrolu granica i upravljanje migracijama u BiH. Finansiranje je poraslo za više od 1505% od 2017. do 2020. godine, a najnovije brojke pokazuju pad potrošnje u 2022. godini. Ta promjena je vjerovatno posljedica disperzije sredstava EU među drugim subjektima (kao što je ICMPD) koji imaju sličan mandat kao IOM.
- Tim novcem ojačana je policija i graničari, kao i privatni ugovarači koji su činili teška kršenja ljudskih prava. U izvještaju su prikazani slučajevi držanja ljudi u objektima koji liče na kaveze, strukturalno nasilje u prihvatnim i pritvorskim centrima, premlaćivanja, nezakonite deportacije i držanje ljudi u nehumanim uslovima bez dovoljnog pristupa hrani, grijanju, medicinskoj njezi ili higijenskim prostorijama. Postoje slučajevi u kojima se oprema koju je donirala EU direktno koristila u nasilju nad migrantima.
- Lokalnim mrežama solidarnosti, medijskim kućama i istraživačima samo je selektivno i proizvoljno dozvoljavan pristup objektima u kojima se drže migranti, gdje se ubrajaju i izbjeglice i tražitelji azila, bez objašnjenja zašto je nekima ulazak odbijen. Ugovori o pružanju usluga zaključuju se sa vanjskim agencijama, zbog čega su često lokalni subjekti potpuno isključeni iz učešća u migracijskim procesima koji se odvijaju u njihovim zemljama, a u kojima imaju ograničen kapacitet da utiču na njih ili da ih oblikuju.
- U prošlosti je IOM angažirao privatne zaštitarske firme i pojedince – za mnoge od njih se znalo da imaju sumnjive veze, krivične dosjee ili su navodno bili uključeni u korupciju. Postoje desetine prijave nasilnog postupanja privatnih zaštitarskih agencija koje je angažirao IOM i izjava o opasnim uslovima u privremenim prihvatnim centrima (PPC) koje finansira EU, a koji su u ekstremnim slučajevima rezultirali smrću. Ovi ozbiljni nedostaci izazivaju zabrinutost zbog neprikladnih politika zapošljavanja koje ugrožavaju sigurnost migranata.
- Iako IOM više ne sklapa ugovore sa privatnim zaštitarskim agencijama, one su niz godina djelovale, a IOM nije preuzeo nikakvu odgovornost za događaje koji su se odvijali dok su još bile pod ugovorom.
- EU trenutno proširuje svoju shemu prikupljanja biometrijskih podataka na balkanskim granicama i efektivno plaća balkanskim državama da deportuju ljude i provode takozvane “dobrovoljne” povratke, što izaziva strah da će regija postati deportacijsko središte, gdje se okupljaju oni koji su protjerani iz EU prije nego što ih deportuju ili ostave u vječnom stanju limba u regiji.
- Imajući u vidu brzo usvajanje tehnologija za prikupljanje podataka na Balkanu, postavlja se pitanje da li će se one koristiti za uspostavljanje neke vrste “Dublin plus mehanizma”, čime bi se dopustilo državama članicama EU da na Balkan vrate svaku osobu čiji su otisci prstiju uzeti prije ulaska.

Uvod

Evropski kontinent proteže se od Urala i Kaspijskog jezera na istoku do Atlantskog okeana na zapadu. Postoji mnogo “Evropa” širom kontinenta, a ovo istraživanje se posebno bavi dinamikom između Evropske unije (EU) i zemalja koje se nalaze u regiji Balkana, od kojih su mnoge okružene državama članicama EU, ali nisu dio Unije.

Posljednjih godina je edicija *Border Wars* (granični ratovi) Transnacionalnog instituta dokumentirala kako je EU, kroz sheme koje koštaju mnogo milijardi eura, primjenjivala pristup “nagrade i kazne” kako bi stekla kontrolu nad granicama sve do Senegala na jugu i Azerbejdžana na istoku. U ovom izvještaju posmatramo kako se granična politika kontrole i odvratanja EU odvija na Balkanu, sa posebnim naglaskom na ulogu Međunarodne organizacije za migracije (IOM).

Rane 1990-e bile su značajne godine u novijoj historiji kontinentalne Evrope: 1991. godina je završila formalnim raspadom bivšeg Sovjetskog Saveza (SSSR), dok se Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ) raspala u prvim godinama te decenije, što je dovelo do izbijanja ratova i do genocida počinjenog u Bosni i Hercegovini (BiH). Raspad koji se dešavao širom balkanske regije koincidirao je sa zvaničnim formiranjem EU (bivše Evropske ekonomske zajednice, EEZ) ratifikacijom Ugovora iz Maastrichta 1992. godine. Trideset godina nakon tih događaja, Balkan je značajno promijenjen. Sada predstavlja poluperiferiju koja je istovremeno nezavisna od EU (u smislu da države u regiji Balkana imaju svoje vlade), ali istovremeno zavisi od EU.

U izvještaju se ispituju trenutni odnosi između EU i Balkana u pogledu granične i migracijske politike. Neke od zemalja na Balkanu već su članice EU (Bugarska, Hrvatska, Grčka i Rumunija), dok druge imaju status zvaničnog kandidata (Albanija, BiH, Crna Gora, Sjeverna Makedonija, Srbija, Turska) ili potencijalnog kandidata (Kosovo).¹

Prethodna istraživanja na temu *Border Wars* koja je provodio TNI pomno su proučavala ulogu EU u raznim bilateralnim i multilateralnim sporazumima sklopljenim između EU, njenih država članica i trećih zemalja. Ovim istraživanjem dodaje se još jedan sloj razmatranju tih sporazuma kroz ispitivanje direktnog partnerstva između EU i jedne od ključnih agencija odgovornih za provedbu njenih politika eksternalizacije granica, Međunarodne organizacije za migracije (IOM).

IOM je glavna agencija u oblasti globalnog upravljanja migracijama i ima kancelarije u više od 100 zemalja. Ima centralnu ulogu ključnog partnera država jer provodi njihove politike eksternalizacije u zemljama izvan granica njihove jurisdikcije. Projekti sekuritizacije granica u trećim zemljama koje finansira EU i provodi IOM značajno su doprinijeli ciklusu ograničene i kontrolirane migracije sa ciljem promocije interesa EU. Ovo partnerstvo EU i IOM-a centralna je komponenta globaliziranog graničnog režima, koji se može smatrati sistemom aparthejda, o čemu TNI govori u knjizi *A Walled World – Towards a global apartheid* objavljenoj 2020. godine u saradnji s organizacijama Centro Delás, Stop Wapenhandel i Stop the Wall. Na sličan način, Andre Dallas i Naomi Gennery, u eseju pod naslovom *What is the borders industry?* koriste izraz “graničenje” (*bordering*) za praksu koja “postoji i funkcioniše za odvajanje ljudi koji se smatraju nedostojnim i za kontrolu njihovog pristupa oskudnim resursima”.²

Projekti eksternalizacije granica, koje često finansira EU, a provodi IOM, obuhvataju sve od podrške panevropskim policijskim mrežama, preko obuke i opremanja lokalnih policijskih snaga, vojnih metoda nadzora graničnih zona, sistema radarskog nadzora, do investiranja u graničnu infrastrukturu, pritvore i mehanizme deportacije.

Ove intervencije su osmišljene da spriječe migrante da dođu u EU. Ustvari, zbog njihove provedbe migranti bivaju zarobljeni u trećim zemljama, gdje nasilje i brutalnost često postaju normalizirani. Legalni načini kretanja i/ili traženja azila ili pravnog lijeka za pristup pravdi u slučajevima kršenja ljudskih prava dok su zarobljeni ili zatvoreni gotovo da i ne postoje. Iako EU čelnici tvrde da su te mjere neophodne za suzbijanje trgovine ljudima i krijumčarenja te za zaustavljanje toka “ilegalnih” migracija u Evropu, oni se ne bave temeljnim uzrocima činjenice da su ljudi uopšte u pokretu niti time kako su politike EU često pokretački faktor koji ih tjera van. Baveći se primarno zemljama Balkana, a posebno Bosnom i Hercegovinom (BiH), u ovom izvještaju se ispituje uloga IOM-a u uspostavi i održavanju “tvrđave Evrope”, a posebno njegova uloga u provedbi politika eksternalizacije i praktične implikacije njegovog rada na Balkanu po lokalno stanovništvo i migrante.

U **prvom poglavlju** se predstavlja IOM i pravi se osvrt na njegovu ulogu, porijeklo, mandat i rast, kao i na kritiku nekih njegovih historijskih uloga. Cilj ovog poglavlja je da se stekne detaljniji uvid u IOM, kako on djeluje i kako je povezan sa Ujedinjenim nacijama, te koju je ulogu imao u zatvaranju migracijskih ruta.

U **drugom poglavlju** se razmatra prisutnost IOM-a na Balkanu, ispituju se njegovi budžeti i njihova raspodjela za sekuritizaciju. Također se naglašava uplitanje zvaničnika EU u funkcioniranje vlasti u postkonfliktnim okruženjima, te se postavlja pitanje do koje mjere je suverenitet istinski postignut.

Treće poglavlje se bavi Bosnom i Hercegovinom (BiH), zemljom koja ima status poluprotektorata, a u kojoj je EU sva pitanja koja se odnose na sigurnost granica i migracije efektivno stavila pod protektorat. Od 2018. godine, taj protektorat je bio pod nadzorom IOM-a koji je postavio pravila, obavezujuća za sve uključene strane.

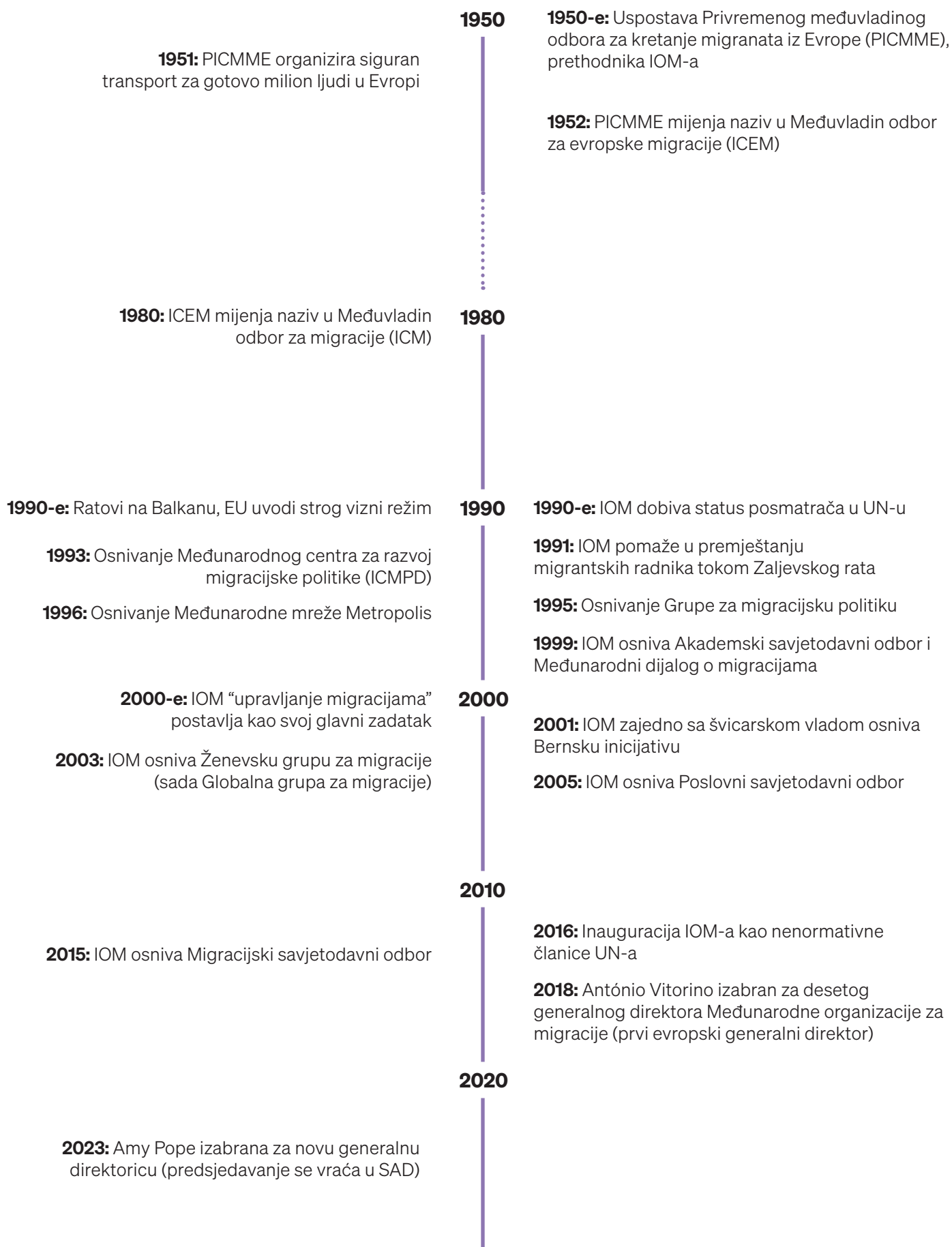
U **četvrtom poglavlju** je predstavljena studija slučaja koja pokazuje efekte uključenosti EU u “upravljanje migracijama” u BiH, kao i uloge IOM-a. U poglavlju je također obrađena tema opasnih, a u nekim slučajevima i smrtonosnih, uslova u kampovima te se naglašavaju pitanja o korupciji povezanoj sa ugovorenim pružateljima usluga.

Peto poglavlje govori o budućnosti i o tome kako bi planovi EU mogli cijelu regiju pretvoriti u deportacijsko središte za nepoželjne ljude. Istina, ovaj proces je trenutno u toku i EU je već dodijelila značajna sredstva, mada će, kako se navodi u ovom poglavlju, finansiranje vjerovatno značajno porasti u sljedećim godinama.

Bilješka o metodologiji

Ovo istraživanje dio je dugog putovanja koje je trajalo skoro pet godina. Tokom tog perioda bili smo, a dijelom smo i dalje, prisutni na Balkanu i stoga smo se temeljito upoznali s ovom migracijskom rutom. Tokom istraživanja pratili smo i dokumentirali kretanje migranata kroz regiju te ulogu vlasti i organizacija u njihovom presretanju i uticanju na njih. Razgovarali smo sa migrantima koji prolaze Balkanom, sa onima koji se s njima solidarišu, ali i sa drugim akterima unutar migracijske mreže. Također smo se oslanjali na akademska istraživanja, pisanja medija i doprinose civilnog društva kako bismo potkrijepili nalaze i popunili praznine te dali sveobuhvatan prikaz konteksta na Balkanu po pitanju partnerstva između EU i IOM-a.

Vremenski pregled IOM-a

Anomalija agencije povezane sa UN-om

Međunarodna organizacija za migracije (IOM) se od 2016. godine naziva “agencijom Ujedinjenih nacija za migracije” nakon što su njene države članice odobrile pridruživanje sistemu UN-a. Međutim, kao što profesor Guy Goodwin-Gill navodi “...IOM nije agencija UN-a, nije ni ušao u UN niti se pridružio UN-u. To je i dalje međuvladina organizacija, i dalje izvan sistema, ali u “bližim odnosima” od kada je Generalna skupština usvojila rezoluciju 70/296 dana 25. jula 2016. godine”.³

Šta je onda IOM, koje je njegovo porijeklo i kakav mu je mandat? Kako funkcionira i kako se poziva na odgovornost?⁴

Porijeklo IOM-a

Prethodnik IOM-a, Privremeni međuvladin odbor za kretanje migranata iz Evrope (PICMME), osnovan je u periodu nakon Drugog svjetskog rata u Briselu nakon Međunarodne konferencije o migracijama koju su 1951. sazvali Belgija i SAD, a u kojoj je učestvovalo 19 zapadnih država. PICMME je uspostavljen izvan tada nastajućeg sistema UN-a i imao je privremeni i poseban mandat da pomogne evropskim vladama u pronalaženju zemalja za preseljenje oko 11 miliona ljudi koji su zbog rata bili raseljeni širom kontinenta. Sjedinjene Američke Države su preuzele polovinu finansiranja, a PICMME je 1950-ih organizirao siguran prevoz za gotovo milion ljudi, između ostalog, iz Austrije, Njemačke, Grčke, Italije i Nizozemske, uglavnom u SAD.⁵ Tako je IOM od samog početka percipiran kao visokopolitizirana organizacija sa mandatom da štiti vanjskopolitičke interese Zapada po pitanju migracija, ali bez komunističkih zemalja kao članica. Objašnjenje za njihovo isključenje bile su njihove “restriktivne emigracijske politike”.⁶

PICMME je 1952. godine postao Međuvladin odbor za evropske migracije (ICEM), a onda je 1980. godine naziv promijenjen u Međuvladin odbor za migracije (ICM) te je, konačno, u novembru 1989. godine, nekoliko dana nakon pada Berlinskog zida koji je obilježio kraj Hladnog rata, usvojen trenutni naziv Međunarodna organizacija za migracije. Paralelno sa promjenom imena, prilagođavao se i statut organizacije, ali njen mandat nikada nije jasno definiran, što je i danas problem. Tokom Zaljevskog rata 1991. godine, IOM je, pod snažnim uticajem i vodstvom SAD-a, pomagao u premještanju radnika migranata koji su bježali iz Kuvajta i drugih zemalja pogođenih ratom – što je bilo njegovo prvo djelovanje van zapadne Evrope.⁷ Iako su ti ljudi bježali od rata, nisu se smatrali izbjeglicama i Visoki povjerenik Ujedinjenih nacija za izbjeglice (UNHCR) nije bio uključen. Mnoge zemlje u toj regiji kasnije su postale punopravne članice IOM-a ili njegovi zvanični posmatrači.

“Posebno dominantan položaj SAD-a u IOM-u, koji su SAD cijenile zbog njegovog upravljačkog stila djelovanja usmjerenog na rezultate, u suprotnosti sa prilično kompliciranim odnosom s UNHCR-om koji su u to vrijeme smatrale previše liberalnim i politički zapetljanim, može objasniti kako se IOM našao u toj u centralnoj poziciji.”⁸

Činjenica da IOM nije imao jasan mandat i nije bio obavezan konvencijama koje reguliraju rad specijaliziranih agencija UN-a, omogućila mu je fleksibilnost i lakoću prilagođavanja potrebama i ciljevima donatora. Od 1990-ih, IOM se smatra agencijom koja ima sposobnost reagiranja u hitnim slučajevima, te koja je spremna i voljna raditi u situacijama u kojima druge organizacije ne mogu. IOM je 1992. godine dobio status posmatrača u UN-u na Generalnoj skupštini UN-a, što mu je omogućilo učešće na sastancima UN-a i otvorilo put ka većem broju saradnji.

Nezavisno od ovoga, kreirane su druge organizacije da rade pitanjima migracija, poput Međunarodnog centra za razvoj migracijske politike (ICMPD) 1993. godine, sa sjedištem u Beču, *think tank* Grupe za migracijsku politiku (MPG) sa sjedištem u Briselu 1995. godine i Međunarodne mreže Metropolis (IMN) sa sjedištem u Ottawi 1996. godine. Među tim organizacijama, IOM se smatrao stručnjakom za migracije i često je preuzimao ulogu savjetnika novijim tijelima, čime ih je značajno oblikovao i uticao na njihov rad. Na kraju su se te organizacije i IOM počele takmičiti za donacije i uticaj, ali one sve blisko sarađuju sa vladama i međuvladinim tijelima.

IOM-ov mandat i sfera uticaja također su se proširili. Godine 1999. osnovao je Akademski savjetodavni odbor, Međunarodni dijalog o migracijama ⁹ i, sa švicarskom vladom, Bernsku inicijativu¹⁰ 2001. godine, nakon čega su uslijedili Poslovni savjetodavni odbor ¹¹ 2005. godine i Savjetodavni odbor za migracije¹² 2015. godine (prva dva više ne postoje). IOM je 2003. godine inicirao osnivanje Ženevske grupe za migracije¹³ (kasnije poznate kao Globalna grupa za migracije) koja je imala cilj da poboljša koordinaciju među različitim tijelima UN-a.¹⁴

Što se tiče Balkana, koji je primarni fokus ovog izvještaja, ratovi 1990-ih doveli su do raspada Jugoslavije i do tranzicija koje su u nastupajućim decenijama destabilizirale cijelu regiju, zbog čega su milioni ljudi tražili azil u zemljama zapadne Evrope. Kao odgovor na to, brojne vlade, od kojih su mnoge bile članice EU, donijele su zakone i propise za strogu kontrolu granica između balkanskih država i EU i uvele strogi vizni režim. Iako su te mjere uglavnom poduzimane da bi se kontroliralo i ograničavalo kretanje ljudi unutar i sa Balkana prema zapadnoj Evropi, gledano s ove tačke, one se mogu shvatiti i kao postavljanje temelja za trenutni pristup EU prema balkanskim državama, posebno u vezi sa kontrolom granica i “upravljanjem migracijama”.¹⁵ IOM je u to vrijeme dobio važnu ulogu, a nastavio je djelovati pod izgovorom vanredne situacije. U isto vrijeme, 1992. godine, ljudi koji su bili uključeni u IOM pokrenuli su osnivanje druge organizacije, ICMPD-a, sa sličnim zadacima, ali još nejasnijim mandatom, ali je njeno podrobnije ispitivanje van opsega ovog istraživanja.¹⁶

Od ranih 2000-ih, IOM je “upravljanje migracijama” navodio kao ključni dio svog rada. Ovaj pojam odnosi se na “razvoj smjernica za politike u toj oblasti; formuliranje globalnih strategija; postavljanje standarda i kontrolu kvaliteta; i upravljanje znanjem koje se odnosi na *mainstream* migracijske sektore, što uključuje radnu i olakšanu migraciju, migraciju i razvoj, borbu protiv trgovine ljudima, potpomognuti dobrovoljni povratak, zdravlje migranata, pomoć za ranjive migrante, imigraciju i upravljanje granicama te cjelokupnu izgradnju kapaciteta u upravljanju migracijama”.¹⁷

Prethodnik IOM-a nastao je u kontekstu Hladnog rata i iako je organizacija prošla kroz razne transformacije, nastavlja raditi prema toj “zapadnjačkoj” logici. Prema Antoineu Pécoudu, profesoru sociologije na Univerzitetu Sorbonne Paris Nord, IOM

“... je međuvladina organizacija, ali se ponekad čini da funkcionira kao privatna firma, dok se istovremeno takmiči sa grupama civilnog društva i nevladinim organizacijama. Fokus mu je na migracijama, ali obavlja i druge zadatke koji nemaju mnogo veze sa migracijama (poput obnove regija pogođenih prirodnim katastrofama). Naziva se organizacijom za migracije, ali mnogo toga radi protiv migracija, na primjer, vraća neželjene migrante u njihove zemlje ili sprečava nedozvoljene migracije. Čini se da je IOM labavo povezana mreža projekata i terenskih kancelarija, koji se bave heteroklitnim pitanjima te brzo prelaze s jednog na drugo, u skladu sa prilikama i okolnostima.”¹⁸

U videu IOM-a nazvanom “Principi humanitarnog djelovanja” navodi se da se IOM u svom radu rukovodi trima humanitarnim principima – neutralnost, nezavisnost od političkog i finansijskog uticaja i nepristrasnost. Iako tvrdi da poštuje ove humanitarne principe, u praksi, a kako će pokazati ovaj izvještaj, IOM u velikoj mjeri finansiraju EU i pojedinačne države članice, koje ga također angažuju za provođenje njihovih politika eksternalizacije – što je uloga koja dovodi u pitanje pridržavanje ovim principima i njegovu sposobnost da svoj mandat ispunjava bez političkog i finansijskog uticaja.¹⁹ U stvari, IOM provodi, odnosno obavlja svoje zadatke prema uputama ili smjernicama EU u odnosu na Balkan, ali isto vrijedi i tamo gdje IOM djeluje uglavnom prema uputama drugih zemalja, uključujući Australiju, Kanadu i SAD, između ostalih. Kao što kaže vanredna profesorica Megan Bradley sa Univerziteta McGill, “IOM ostaje pružatelj usluga kojeg oblikuje njegova projektizirana struktura finansiranja”.²⁰

Iako IOM negira da ima bilo kakvu političku ulogu, zbog rada u koji je uključen i njegovog globalnog uticaja, kako u smislu definiranja migracija tako i uticanja na politiku, on predstavlja važnog političkog igrača. U evropskom kontekstu, kada je EU usvojila “Evropsku agendu za migracije”²¹ 2015. godine, IOM je službeno inauguriran kao vodeća organizacija da radi na “sprečavanju kriza” kroz upravljanje granicama, dok istovremeno “spašava živote i osigurava vanjske granice”. Kako je William Walters, profesor politike na Univerzitetu Carleton, objasnio 2011. godine,²² granična kontrola je ukorijenjena u krizom potaknutoj konvergenciji pružanja njege i kontrole, što je dovelo do zamagljivanja razlika između humanitarnog spašavanja i sekuritizirane intervencije. U tom smislu, humanitarizam postaje kanal kroz koji se mogu provoditi nasilne politike eksternalizacije granica.

Mandat i principi IOM-a

Glosar IOM-a navodi da pojam migrant predstavlja “krovni pojam, koji nije definiran međunarodnim pravom” i napominje da “na međunarodnom nivou ne postoji univerzalno prihvaćena definicija migranta”.²³

Radna definicija IOM-a je da je migrant “svaka osoba koja se kreće ili se kretala preko međunarodne granice ili unutar države van svog uobičajenog mjesta stanovanja, bez obzira na (1) pravni status osobe; (2) da li je kretanje dobrovoljno ili nedobrovoljno; (3) uzroke kretanja; ili (4) dužinu boravka”.

Uz ovu radnu definiciju, IOM je popularizirao pojam “migracijska kriza”, koji se prvi put pojavio u njegovom “Operativnom okviru za migracijsku krizu” iz 2012. godine, godinu dana nakon što su arapski ustanci natjerali mnoge ljude na bijeg u potrazi za međunarodnom zaštitom. Nakon toga, EU je počela donositi politike i širiti budžetske linije za rješavanje “migracijske krize”, pri čemu je često sklapala sporazume sa tim istim autoritarnim režimima od kojih su bježali mnogi od onih koji su se našli u “migracijskoj krizi”. Dogovori koje su EU i njene države članice sklopile sa Libijom možda su najozloglašeni primjer, ali nažalost oni nisu izuzeci, već još jedan sramotan primjer do koje mjere je EU spremna ići kako bi zadržala “nepoželjne” ljude van svojih granica. Iako izraz “kriza” nije u potpunosti netačan, opisivanje kretanja ljudi koji bježe od rata, progona i drugih oblika nasilja kao “migracijska kriza” pomjera fokus sa razloga zbog kojeg su ti ljudi uopšte u pokretu i umanjuje njihovo legitimno pravo na traženje azila.

Harsha Walia, autorica dvije knjige o politici granica, tvrdi da ne postoji “kriza na granicama”, u SAD-u ili bilo gdje drugo. Ono što postoji su “stvarne krize” koje uzrokuju prisilno raseljavanje i migracije – poput kapitalizma, rata i klimatskih vanrednih situacija – i “zamišljene krize” na političkim granicama, koje se koriste za opravdavanje dodatne sekuritizacije granica i nasilja.²⁴ Nema sumnje da kriza postoji, ali to nije kriza u koju nas evropsko političko vodstvo navodi da vjerujemo, već prije neuspjeh decenija politika kojima je profit bio prioritet nad dobrostanjem. U ovom izvještaju nemamo prostora ulaziti u detaljnije razmatranje tih neuspjeha, ali ih je vrijedno spomenuti jer daju kontekst za sljedeća poglavlja.

Jezik je važan jer određuje ton i parametre rasprava te oblikuje naše razumijevanje kompleksnih koncepata i ideja. Jezik koji koristi IOM utiče na način na koji vlade, mediji, a time i građani poimaju i razumijevaju ljudsku mobilnost, te će time vjerovatno oblikovati i političke narative. Kako je vodeća međuvladina organizacija u globalnom upravljanju migracijama, način na koji IOM koristi jezik i terminologiju utiče na to kako javnost razumije i migracije i krizu – čime se ta dva koncepta spajaju. Sugerira da je rješenje za ovu “krizu” “upravljanje migracijama”, što još jedan izraz koji je IOM popularizirao.

Masovni mediji, zajedno sa brojim političarima, akademskim radnicima, međunarodnim organizacijama, nevladinim organizacijama (NVO) i dijelovima civilnog društva, u velikoj mjeri su usvojili terminologiju “migracijske krize”. Nakon što je značajan broj migranata stigao u Evropu 2015. godine, EU je iskoristila “krizu” da opravda dodatno utvrđivanje svojih granica i uvede ekstremnije odgovore na nju, kao što su *hotspots* (žarišta) i centri za migrante koji liče na pritvorske jedinice, koji su često okruženi bodljikavom žicom i koje čuvaju vojne ili policijske

snage. Na Balkanu je eksternalizacija granica EU, čiji je IOM ključni provedbeni partner, opisana kao nužna mjera u upravljanju migracijskom “krizom”, o čemu govore zvaničnici širom Evrope.

Nakon povratka talibana na vlast u Afganistanu 2021. godine, visoki predstavnik EU za vanjske poslove i sigurnosnu politiku, Josep Borell, izjavio je da je EU spremna razgovarati sa tom grupom kako bi se spriječila “humanitarna i potencijalna migracijska katastrofa”. Ovaj jezik predstavlja primjer retorike koju EU često koristi, pri čemu se “katastrofa” manje odnosi na one koji očajnički pokušavaju pobjeći od talibanske vlasti, a više na navodne implikacije njihovog dolaska u EU. Vjerovatno je da su mnogi od onih koji su bježali od talibana, sa kojima je EU bila voljna pregovarati, putovali migracijskom rutom i suočili se sa graničnom politikom koju provodi IOM, a koju finansira EU i o kojoj se govori u ovom izvještaju.

U julu 2016. godine, godinu dana nakon značajnog povećanja broja ljudi koji se kreću prema Evropi, IOM je službeno postao “organizacija povezana sa Ujedinjenih nacija”²⁵ i zato se sada opisuje kao “agencija povezana sa UN-om”. Stručnjakinje i stručnjaci za migracije ovu konvergenciju smatraju problematičnom. Ranije citiran profesor Goodwin-Gill sa Univerziteta New South Wales tvrdi da IOM bilježi “deficite po pitanju odgovornosti i transparentnosti” i da “usprkos naporima da se brendira kao akter koji je za UN odgovoran u kontekstu migracija, IOM se ne bi trebao smatrati agencijom UN-a dok se ne uspostavi njegova jasnija odgovornost za aktivnosti koje provodi i za njegovo ponašanje prema migrantima i tražiteljima azila”. Prema profesoru Goodwin-Gillu, “IOM prvenstveno postoji kako bi služio interesima država ... Razlog tome je činjenica da su državni interesi na čelu IOM-ovog statuta, a prava migranata i izbjeglica jedva da se i uzimaju u obzir. Ovo je u direktnoj suprotnosti sa UNHCR-om, kojeg je Generalna skupština osnovala upravo da bi pružao međunarodnu zaštitu izbjeglicama, nadzirao primjenu ugovora i izvještavao o svom radu na godišnjem nivou”.²⁶

Neki teoretičari kritiziraju status “agencije povezane sa UN-om” tvrdeći da je nejasan, te da to nije priznata i definirana pravna kategorija.

“Organizacije povezane sa UN-om nisu obuhvaćene Poveljom UN-a i drugim međunarodnim instrumentima. Umjesto toga, izraz se koristi kao pridjev za opisivanje malog skupa međunarodnih organizacija koje imaju sporazume o saradnji sa UN-om sličnog karaktera, a ipak nisu specijalizirane agencije UN-a.”²⁷

Docentica Miriam Cullen, sa Pravnog fakulteta Univerziteta u Kopenhagenu, opisuje kako je Sporazumom iz 2016. godine IOM-u omogućen “dodatni i poboljšani pristup sistemima i sastancima UN-a, privilegije po pitanju korištenja propusnica, učešće u Odboru izvršnih direktora UN-a za koordinaciju, njegovim pomoćnim tijelima i timovima u državama” te mu je dopušteno da koristi brend UN-a.

IOM-ova “nenormativna”²⁸ pozicija u odnosu na UN također znači da nije obavezan pridržavati se istih mehanizama odgovornosti i izvještavanja kao UN-ove specijalizirane agencije i agencije koje postavljaju norme. “Za razliku od UNHCR-a, koji mora izvještavati Generalnu skupštinu, IOM je dužan izvještavati samo svoje donatore, a o tim izvještajima ne postoji javna evidencija”, za što Goodwin-Gill tvrdi da je razlog zbog kojeg države saradnju sa IOM-om vide kao sredstvo

da se distanciraju od UN-ovih mehanizama odgovornosti ili da ih u potpunosti zaobiđu. “Razumljivo je da će države ići prema tome da dobiju određenu vrijednost za novac, ali ta vrijednost nije nužno i vrijednost UN-a”, dodaje. Drugi istraživači i istraživačice su opisivali taj bliži odnos IOM-a sa UN-om od 2016. godine kao “bluwashing” (plava manipulacija), odnosno stvaranje dojma da se radi o humanitarnoj međunarodnoj organizaciji, dok se zapravo provode aktivnosti kontrole migracija u ime zapadnih donatorskih zemalja.²⁹

Plava manipulacija: odabrani logotipi specijaliziranih agencija UN-a u poređenju sa logotipom IOM-a

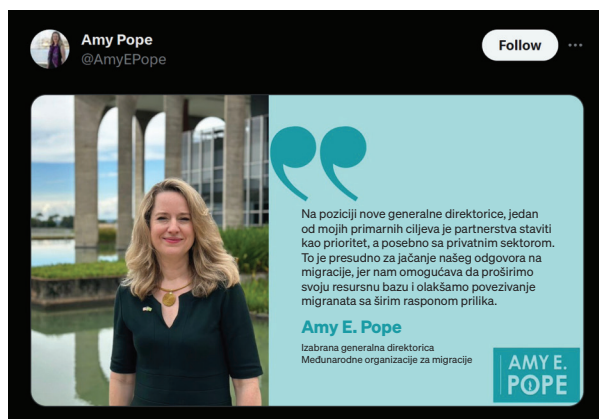

Za razliku od drugih agencija UN-a, kako podsjeća Gilbert,³⁰ IOM tvrdi da je blisko povezan sa svojim državama članicama, dok je visoko decentraliziran, što mu je omogućilo da se uključi u brojne i raznolike projekte na zahtjev svojih država članica.

Sve veći uticaj IOM-a

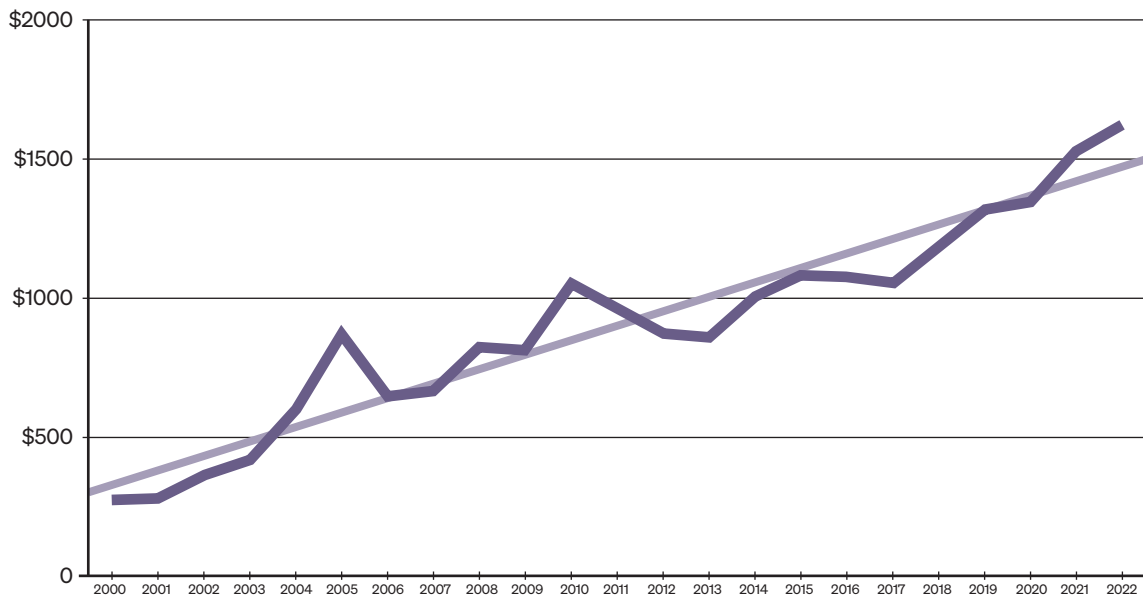
Od 2000-ih, rast i uticaj IOM-a su se proširili i trenutno ima preko 170 država članica, oko 400 terenskih kancelarija i više od 14.000 zaposlenih osoba. Njegov rast se također odražava na prihode, koji su porasli sa 273,2 miliona dolara u 2000. na 2,9 milijardi dolara u 2022. godini.

Njegovi načini rada također više podsjećaju na biznis jer su donatori nastojali stvoriti organizaciju koja je isplativa, fleksibilna i manje ograničena od relevantnih specijaliziranih agencija UN-a. Amerikanka Amy Pope izabrana je 2023. godine za novu generalnu direktoricu IOM-a i najavila je veću saradnju sa privatnim sektorom. Na početku svog mandata održala je sastanak sa grupom poslovnih ljudi kako bi razgovarali o tome “kako rješenja privatnog sektora mogu pomoći zajednicama da iskoriste prilike migracije i pružiti spasonosnu pomoć ugroženim ljudima u pokretu”.³¹ U kontekstu politiziranog porijekla IOM-a, treba napomenuti da je Amy Pope nominirala američka vlada, koja je pozvala “sve države članice IOM-a da prihvate ovu važnu priliku za ponovno osnaživanje organizacije izborom Amy Pope za sljedeću generalnu direktoricu”.³² Dana 15. maja 2023. godine, američki državni sekretar Anthony Blinken čestitao je Amy Pope na svom tadašnjem Twitter/sada X profilu i redovno hvali njen rad na ovoj platformi.

SLIKA 1

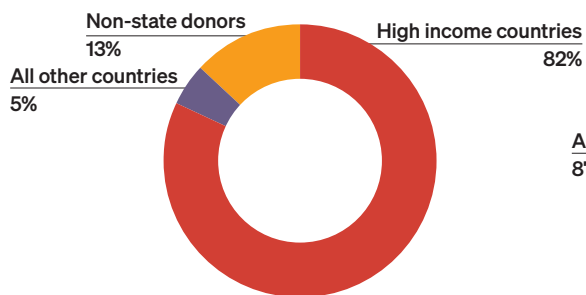
Grafikon koji prikazuje rast prihoda IOM-a u periodu od 2000. do 2022. godine, u milionima USD (prilagođeno inflaciji)

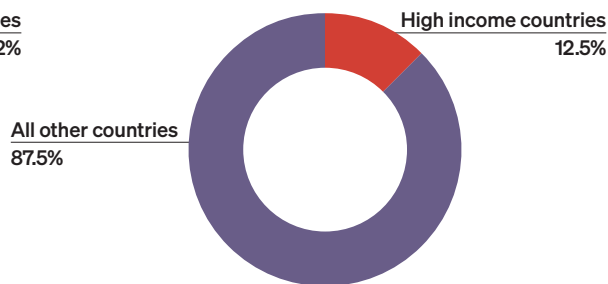
Bez odgovarajućih zaštitnih mehanizama, a sa fokusom na povećanje finansiranja, IOM predstavlja institucionalnu logiku privatne korporacije. To je djelimično zato što se budžet IOM-a formira od projekta do projekta, pri čemu su gotovo sva sredstva namjenska, što znači da donatori određuju gdje će njihova sredstva biti distribuirana i korištena. IOM zatim podugovara razne aktere da realiziraju projekte. Iako UNHCR također provodi dio svog mandata na projektnoj osnovi, razlika je u tome što je UNHCR obavezan višim standardima odgovornosti i nadzora unutar sistema UN-a, dok IOM nije.

Njegova zavisnost od finansiranja multilateralnih i bilateralnih agencija znači da IOM ima vlastiti interes u podržavanju i održavanju agendi svojih donatora. Ti donatori su uglavnom iz zemalja sa visokim dohotkom i politički i ekonomski se svrstavaju uz SAD. Ovo svrstavanje je relevantno jer IOM, kao što je navedeno, tvrdi da svoj rad obavlja na nepristrasan način. Međutim, činjenica da ga finansijski i politički snažno podržavaju SAD i saveznici postavlja ozbiljna pitanja o tome u kojoj je mjeri agencija nezavisna ili teži biti nezavisna.

SLIKA 2A
Finansijski doprinosi Operativnom programu IOM-a, 2022.

SLIKA 2B
Rashodi IOM-a za operative programe u 2022.

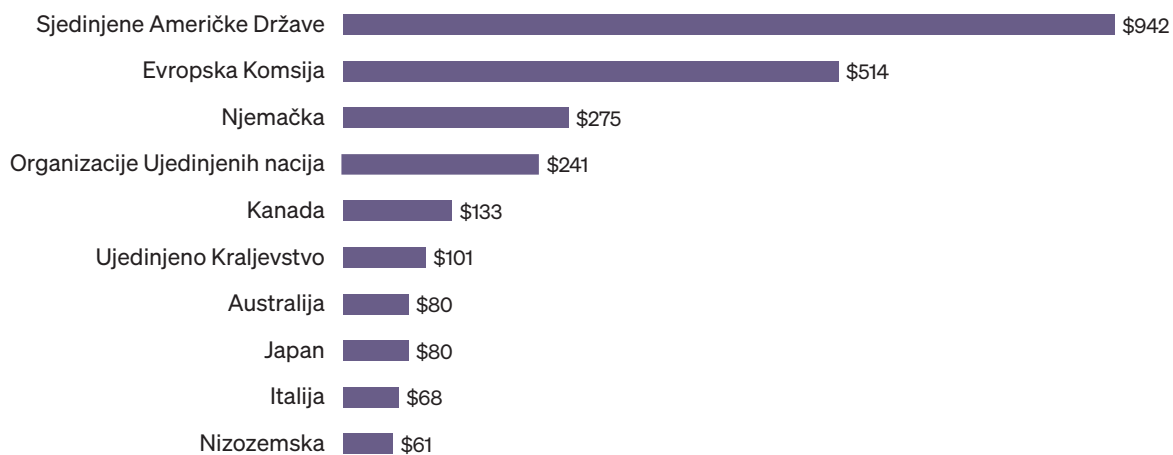
KEY:

- Zemlje s visokim dohotkom (Australija, Kanada, Japan, Novi Zeland, Južna Koreja, Švicarska, UK, SAD, Južna Koreja, sve članice EU/EAA)
- Sve druge zemlje
- Nedržavni donatori

Od rashoda IOM-a u 2022. godini, 87,5% su bili u zemljama s niskim i srednjim dohotkom, zajedno sa regijom Balkana. Kako je većina tih sredstava namjenska, ove brojke upućuju na to da IOM funkcionira kao “pružatelj usluga” za svoje glavne donatore, pomažući u provedbi njihove agende eksternalizacije u trećim zemljama. Ova agenda uključuje jačanje granica, usvajanje strožih graničnih ograničenja, ulaganje u tehnologije nadzora, podržavanje lokalnih policijskih snaga i paneuropskih policijskih mreža, uspostavu centara za pritvaranje migranata, uspostavu mehanizama deportacije i pomoć pri potpisivanju sporazuma o readmisiji sa “zemljama porijekla” – sve u ime “promocije humane i propisne migracije za dobrobit svih” (IOM-ova misija).

Slika 3 preuzeta je iz finansijskog izvještaja IOM-a za 2022. godinu.³³ Daleko najveći donator je Vlada SAD-a, a slijedi je Evropska komisija. Imajući u vidu smrtonosne granične režime SAD-a i EU, izrazito je zabrinjavajuće da se toliko sredstava usmjerava u organizaciju koja provodi različite aspekte tih smrtonosnih politika, a koja ima pečat odobrenja UN-a, iako ne podliježe istim režimima kontrole kao agencije UN-a.

SLIKA 3
Top deset donatora IOM-a 2022.³⁴
(u milionima USD)

Kritike i kontroverze oko rada IOM-a

Nedostatak mehanizama odgovornosti IOM-a, kao i činjenica da njegov mandat eksplicitno ne uključuje zaštitu ljudskih prava, doveo je do njegovog angažmana u brojnim upitnim projektima u ime bilateralnih i multilateralnih donatora. Od samog početka su postojale kontroverze oko rada IOM-a.³⁵ Jedan aspekt njegovog rada koji se često kritizira odnosi se na program potpomognutog dobrovoljnog povratka i reintegracije (AVRR), putem kojeg od 1979. godine IOM pomaže migrantima i tražiteljima azila da prikupe potrebne dokumente, pokriva putne troškove i pruža finansijsku pomoć ljudima da se vrate u svoje matične zemlje. IOM ovu uslugu nudi migrantima u različitim zemljama i situacijama, što uključuje i improvizirane kampove, skvotove, tranzitna mjesta ili lokacije na kojima primaju humanitarnu ili medicinsku pomoć. Iako IOM tvrdi da se AVRR ne nudi u pritvorskim centrima, određeni broj ljudi sa kojima smo razgovarali u BiH u pritvorskim centrima tvrdi da su čuli za program dok su bili u pritvoru. Teoretičar prava dr. Jean-Pierre Gauci postavlja pitanje koje su postavljali i drugi naučnici, da li je “u situacijama u kojima je deportacija druga glavna zakonska opcija dostupna odbijenim tražiteljima azila ili neregularnim migrantima, ipak teško zamisliti da AVRR takvim migrantima nudi istinski, informirani izbor po pitanju povratka”. Ova metoda koju IOM koristi često se opisuje kao oblik “meke deportacije” ili kao “transformacija unutar samog režima deportacije”.³⁶

Upravo se element dobrovoljnosti programa AVRR osporava, te mnogi tvrde da se ne radi o dobrovoljnom procesu već o *protjerivanju*. Nasuprot tome, UNHCR preporučuje da dobrovoljnost povratka mora podrazumijevati da ljudi imaju zakonsko pravo da ostanu u zemlji domaćinu, da ne smiju biti podvrgnuti pritvaranju, te da uživaju svoja puna prava.³⁷ IOM se na ovo ne poziva u svojim dokumentima o AVRR-u³⁸ niti se u svom svakodnevnom radu pridržava preporuke UNHCR-a. Amnesty International (AI) i Human Rights Watch (HRW) su 2004. godine javno kritizirali pristup IOM-a potpomognutom povratku u izjavi³⁹ u kojoj su pozvali na nezavisnu “ocjenu mandata IOM-a”. Godinu dana kasnije, Amnesty International je objavio još jednu izjavu⁴⁰ pozivajući IOM da se “suzdrži od bilo kakvog uplitanja” u vladine programe koji bi mogli kršiti ljudska prava, pozivajući se na činjenicu da ta organizacija pomaže vladama da ljude šalju nazad u njihove matične zemlje. Profesor Stian Øby Johansen u svom radu ističe da iako IOM nije potpisnik bilo kojeg ugovora o ljudskim pravima, a ni njegov statut ni interni propisi ne sadrže katalog ljudskih prava, organizacija je dužna raditi u skladu sa opštim međunarodnim pravom. Međutim, IOM se ne poziva na odgovornost zbog nedostatka mehanizama i činjenice da ima apsolutni jurisdikcijski imunitet. “Čak i kada se poredi sa drugim međunarodnim organizacijama, IOM-ovi mehanizmi odgovornosti za ljudska prava su među najslabijim, usprkos visokom riziku od kršenja ljudskih prava koji se veže uz njegov rad”.⁴¹

U skladu sa humanitarnom praksom, IOM ljude kategorizira prema njihovoj ranjivosti, te kao prioritet stavlja djecu, žene, nemoćne, one kojima je potrebno liječenje ili imaju invaliditet te žrtve trgovine ljudima. Iako je izuzetno važno uzeti u obzir ranjivosti ljudi kada traže humanitarnu pomoć, kategorizacija koja se isključivo na njima zasniva, a u nedostatku holističkog pristupa, može biti problematična. Inken Bartels, istraživačica na projektu kontrole migracija upozorava⁴² da ovaj pristup “uspostavlja i promovira nove hijerarhije legitimnih zahtjeva za međunarodnom mobilnošću i zaštitom te je odgovoran za njihove materijalne posljedice”. Na primjer, u slučaju muškaraca samaca, te posljedice često uključuju kriminalizaciju kretanja, radnu eksploataciju ili kršenje drugih ljudskih prava. Nadalje, iako se IOM predstavlja kao “humanitarni akter”, njegova

uloga u eksternalizaciji granica za EU i druge zemlje često je upravo ono što migrante stavlja pod rizik. Kako objašnjava dr. Polly Pallister-Wilkins sa Univerziteta u Amsterdamu,⁴³ sve više sekuritizirane granične kontrole naizgled su oblikovane potrebom da se spašavaju životi, dok u isto vrijeme omogućavaju nejednaku mobilnost održavanjem nasilnijih granica koje život koštaju. Spašavanje života dok se životi uzimaju je, tvrdi ona, perverzna logika globalnih granica.

EU i IOM

Saradnja između EU i IOM-a se u velikoj mjeri proširila. Evropska komisija je 1997. godine usvojila Ugovor iz Amsterdama,⁴⁴ koji je bio osnova za Program iz Tamperea iz 1999. godine⁴⁵ gdje je definirana “zajednička politiku azila i migracija EU” i potreba za upravljanjem migracijama, a koju su od tada usvojile zemlje pristupnice EU, poput Moldavije, zemlje koje teže članstvu u EU, poput Ukrajine, i nekoliko zemalja u regiji Balkana.

Od 2014. godine, ova saradnja se konsolidirala kroz različite sheme finansiranja EU, uključujući sredstva Instrumenta pretpristupne pomoći (IPA) za zemlje koje teže članstvu u EU, Krizni zakladni fond EU za Afriku (EUTF) usmjeren na “borbu sa temeljnim uzrocima” migracija i Misije Evropske unije za pomoć na granici sa Moldavijom i Ukrajinom (EUBAM). Dok je SAD nekada bio glavni donator, 2017. godine su EU i njene države članice zajednički donirale IOM-u više od SAD-a kako bi provodio svoj smrtonosni granični režim, prvenstveno u zemljama afričkog kontinenta, Balkana, ali i u državama članicama EU, poput Grčke, koja je zbog svog geografskog položaja glavna ulazna tačka za migrante, od kojih mnogi kasnije pokušavaju zatražiti azil.

U ime EU, IOM je jedna od glavnih organizacija povezana sa brojnim kontroverznim projektima od 2015. godine, koji su uključivali i jačanje granica i opremanje policijskih snaga za identifikaciju i nadzor. Eklatantan primjer je Libija, gdje je IOM direktno uključen u finansiranje i obuku Libijske obalne straže (LCG), koja presreće migrante i vraća ih u Libiju, gdje mnogi budu proizvoljno zatočeni, mučeni, silovani, prodani u ropstvo i ubijeni.⁴⁶ IOM je 2016. godine LCG-u osigurao više od 500.000 eura nizozemskih poreznih prihoda⁴⁷ za “poboljšanje operacija spašavanja života koje provodi libijska obalna straža na moru i podršku humanitarnoj repatrijaciji ranjivih migranata iz Libije”. Finansiranje je usmjereno u Libiju kao dobrovoljni doprinos konkretno za ovaj program. U julu 2021. godine, pojavio se snimak na kojem LCG puca na brod koji prevozi migrante⁴⁸ i opetovano pokušava onesposobiti taj brod. Organizacije civilnog društva koje su aktivne u operacijama potrage i spašavanja u Sredozemlju često su dokumentirale takve incidente.

Finansiranjem IOM-a, zajedno sa organizacijama kao što su ICMPD ili Frontex, između ostalih, EU je uspjela eksternalizirati svoje granice i migracijsku politiku u zemlje uglavnom u sjevernoj i zapadnoj Africi i one na vanjskim granicama EU. IOM djeluje kao posrednik između zemalja pogođenih politikama koje vodi EU i same EU. Finansiranje različitih unutrašnjih aktera, kao što su firme, međunarodne organizacije (uključujući Dansko vijeće za izbjeglice (DRC), UNICEF i UNHCR, između ostalih) i vladine institucije često se kanališe kroz IOM, budući da je donatorima lakše saradivati sa jednom organizacijom – u ovom slučaju sa IOM-om – nego zaključivati mnoge bilateralne sporazume o finansiranju sa brojnim međunarodnim i nevladinim organizacijama i vladinim institucijama. Na taj način IOM preuzima posredničku ili upravljačku ulogu za EU pri čemu distribuira sredstva EU i također definira pravila i zadatke u skladu sa migracijskom

agendom EU u trećim zemljama. Ovaj oblik finansiranja velikih razmjera riskira slabljenje država primateljica zbog stvaranja paralelnih struktura koje se takmiče sa postojećim institucijama, što zauzvrat može dovesti do niza unutrašnjih problema. EU finansira vlade putem IOM-a da usvajaju stroža imigracijska ograničenja i jačaju svoje vanjske granice, što su politike koje nesumnjivo idu u korist graničnom režimu EU, ali imaju ozbiljne negativne efekte za zemlje koje ih provode. Iako se sredstva EU često dodjeljuju putem naizgled benignih programa pomoći ili razvoja, u praksi se to često završava finansiranjem militariziranih privatnih zaštitarskih firmi koje održavaju i dodatno učvršćuju sekuritiziranu granicu i migracijsku agendu. Analiza veze između razvoja i migracija je van opsega ovog istraživačkog rada.

Takva dešavanja postala su sve više vidljiva u nekoliko pretpristupnih balkanskih zemalja, a posebno u Albaniji, BiH, Kosovu, Crnoj Gori, Sjevernoj Makedoniji i Srbiji, gdje je IOM postao najvažnija međunarodna agencija u migracijskoj sekuritizaciji i kontroli granica. Ova regija – ranije tranzitni koridor za ljude koji su putovali između Grčke i ostatka EU – postala je “ničija zemlja” u kojoj su migranti zaglavljani izvan granica EU, gdje im je uskraćeno pravo na traženje azila, kao i druga prava, i gdje nema daljeg puta. Sljedeća poglavlja se bave ulogom IOM-a u sekuritizaciji zemalja širom balkanske regije.

IOM i sekuritizacija i (re) militarizacija pograničnih regija na Balkanu

Kako je navedeno u prvom poglavlju, IOM ima istaknutu ulogu u provođenju politika EU koje se odnose na eksternalizaciju granica. U ovom poglavlju se razmatra kako se to razvijalo i odvijalo u regiji Balkana.

Kroz svoje partnerstvo sa IOM-om, EU je od regije Balkana napravila poligon za testiranje svoje migracijske politike. Taj proces je uključivao finansiranje IOM-a da razvija transnacionalni sigurnosni aparat u regiji, što uključuje ponovnu militarizaciju granica, zajedno sa sofisticiranim nadzornim strukturama i tehnologijama, te da jača lokalne i međunarodne policijske snage, od kojih su neke uključene u nezakonite i nasilne deportacije (što se obično naziva *pushback*, odnosno prisilno vraćanje). Kroz dokumente dobijene putem zahtjeva za pristup informacijama i terenskog istraživanja provedenog na Balkanu, kao i kroz intervju sa migrantima, lokalnim stanovništvom i aktivistima, jasno se može vidjeti da EU finansira IOM ne da bi izvršavao svoj mandat kao navodno nezavisna organizacija, već da bude provedbeni partner u njenoj politici kontrole vanjskih granica. Ovim istraživanjem otkrivena je šokantna zloupotreba javnih sredstava EU, koja su bila namijenjena borbi protiv korupcije i podršci zemljama širom regije u naporima na pristupanju EU, ali su korištena za osiguravanje granica u promociji ekonomskih interesa EU.

Zatvaranje granica i jačanje policijskih snaga

“Potrebne su nam snažne i zajedničke akcije kako bismo razbili mreže krijumčarenja i borili se protiv mreža organiziranog kriminala. Stoga moramo pojačati zaštitu granica u najjačem smislu. Mora biti jasno da EU prihvata samo ljude koji dolaze sigurnim i legalnim putevima. Vrata nisu otvorena za ilegalni ulazak. Znači, oni koji ne ispunjavaju uslove da ostanu, morat će biti vraćeni bez odlaganja. Mora biti jasno da ćemo zaštititi integritet našeg sistema azila. Sve više zloupotreba azila i lažni zahtjevi za azil su neprihvatljivi... Zato rebalansiramo i mijenjamo svoje prioritete i djelovanje, uz sve veći fokus na borbu protiv krijumčarenja, zaštitu granica i povratak. U tu svrhu ćemo povećati naše finansiranje za Zapadni Balkan za 60%, na više od 350 miliona eura do 2024. godine.”

Ovaj citat je iz obraćanja povjerenika EU Olivéra Várhelyija⁴⁹ iz novembra 2022. godine u Sarajevu na ceremoniji potpisivanja Memoranduma o razumijevanju (MoU) između BiH i IOM-a o dobrovoljnim i prisilnim povratcima. U obraćanju je iznio planove Evropske komisije (EK) da sekuritizira regiju Balkana u direktnom partnerstvu sa IOM-om. Posljednjih godina IOM je postao najvažnija referentna tačka za migracije u raznim zemljama – za vlade, kao i za migrantsku populaciju, lokalne i međunarodne nevladine organizacije i lokalne uprave. Kako smo vidjeli u prvom poglavlju, to je dovelo do sve veće kritike njegove uloge “u eksternalizaciji graničnog režima EU”.⁵⁰ Kako je jedna međunarodna organizacija koja “podržava migrante širom svijeta” postala ključni igrač u militarizaciji granica? Šta znači kada IOM stekne prednost nad relevantnim specijaliziranim agencijama UN-a kao što je UNHCR – čiji je mandat baviti se izbjeglicama i raseljenim stanovništvom i tražiteljima azila, a čije se osnivanje rukovodilo protokolima o zaštiti i mehanizmima izvještavanja? Imajući u vidu da IOM nema mandat za ljudska prava, da li njegova uloga na Balkanu, ali i drugdje, sprečava ljude u ostvarivanju njihovog legitimnog prava na traženje azila? I šta uloga IOM-a kao posrednika između EU i njenih država članica znači za nacionalne vlade, javnost, nevladine organizacije i privatnu zaštitarsku industriju – i za migrante?

Slučaj BiH, Sjeverne Makedonije i Srbije, triju zemalja koje su u fokusu našeg istraživanja, pokazuje da je IOM pod krinkom “humanitarnog” “upravljanja migracijama” postao važan igrač u sekuritizaciji i remilitarizaciji povezanoj sa migracijom – oba ova pojma se odnose na načine na koje EU pokušava kontrolirati migraciju. Kanadsko udruženje za studije o izbjeglicama i prisilnim migracijama opisuje **sekuritizaciju kao “proces društvene konstrukcije koji gura oblast redovne politike u oblast sigurnosti pribjegavajući retorici diskurzivnog pojavljivanja, prijetnje i opasnosti sa ciljem opravdavanja usvajanja vanrednih mjera”**.⁵¹ To dovodi do prekomjernog policijskog djelovanja na granicama, izgradnje ograda i zidova, naoružavanja granične policije, pojačanog nadzora granica te prikupljanja ličnih podataka migranata u svrhu kontrole i sprečavanja potencijalnog povratka. Unutar ovog procesa granične regije i sigurnosne snage postaju militarizirane kroz ograde i stvaranje ničije zemlje, ali i kroz dobijanje opreme poput dronova, terenskih vozila, čamaca, visokotehnološke opreme za nadzor i drugog vojnog materijala.

Finansiranje sigurnosne infrastrukture rezultiralo je upitnim deportacijama, deložacijama i nasiljem koje postaje sve prisutnija stvarnost širom balkanske regije. Uz uskraćivanje prava na azil, došlo je do remećenja takozvane balkanske rute od Grčke do drugih država EU, što je dovelo do složenijeg, višesmjernog toka ljudi, koji se prisilno vraćaju ili se kreću iz jedne balkanske zemlje u drugu u pokušaju da dođu do šengenskog prostora, zbog čega često ostaju zaglavljani u regiji. "Balkanski krug" bolje opisuje trenutnu stvarnost. Kružni tranzit oko Balkana ne obuhvata samo migrantsku populaciju, već i prakse, diskurse, znanje, tehnologije, organizacije i pojedinačne profesionalce. Prakse sekuritizacije kruže zajedno sa migrantima koji se pokušavaju kretati regijom.⁵²

Većina zemalja u ovom balkanskom krugu nije ranije poduzimala temeljite antimigracijske napore jer su to bile tranzitne države, kao i zemlje porijekla.⁵³ To se počelo mijenjati nakon što je EU pojačala pritisak na te zemlje od 2015. godine, pretvarajući Balkan u "odlagalište" gdje se ljudi u pokretu skupljaju i protjeruju, a gdje je pristup azilu uskraćen ili vrlo otežan. U tom procesu su balkanske zemlje bile prisiljene provoditi "zakonodavstvo i infrastrukturu koja služi za kroćenje, kontrolu i selekciju ljudske mobilnosti prema EU", dok su centralne uloge EU i IOM-a ostale u velikoj mjeri nevidljive.⁵⁴ Jasno je da njihove uloge u jačanju granične policije i infrastrukture za sprečavanje migracija ne služe niti interesu UN-a – u odnosu na njegove temeljne ugovore i/ili mandat UNHCR-a – niti migrantskom stanovništvu ili lokalnim zajednicama. Umjesto toga, ovo nam ukazuje da IOM služi cilju EU da jača balkanski krug i sprečava migrante da stignu do šengenskog prostora.

Na Balkanu, kako je detaljno opisano u prvom poglavlju, većina sredstava za projekte sekuritizacije dolazi iz IPA fondova, razvojnog fonda EU za potencijalne države članice. U početku je IPA bila namijenjena kao pomoć državama u procesu pristupanja članstvu u EU kroz izgradnju institucija, poboljšanje vladavine zakona, borbu protiv korupcije i provedbu postsocijalističkih ekonomskih reformi. Međutim, tokom godina su prioritet i finansiranje EU u regiji usmjeravani na kontrolu migracija i sekuritizaciju (budućih) vanjskih granica. To znači da je pristupanje EU postalo zavisno od toga koliko dobro neka zemlja može pokazati da to može raditi. Kako smo već vidjeli, IOM je bio jedan od glavnih primatelja bespovratnih sredstava u ovu svrhu, a također je odgovoran za nadziranje raznih projekata povezanih sa IPA fondovima. Jedan raniji primjer je Hrvatska 2013. godine, kada je ušla u EU. IOM je imao ključnu ulogu u vođenju projekta "Izgradnja kapaciteta pripadnika policijskih snaga u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj za obavljanje zajedničkih patrola".⁵⁵ U sklopu projekta je organizirana obuka za podizanje svijesti o novim zakonima i obrascima migracije te je učesnicima omogućeno obavljanje zajedničkih patrola. Prema IOM-u, ovaj projekt je imao direktan uticaj na poboljšanje dugoročnog upravljanja migracijskim tokovima, krijumčarenjem i trgovinom ljudima preko vanjske granice EU, kao i na ublažavanje rizika od neregularnih migracija i prekograničnih kriminalnih aktivnosti između BiH i Hrvatske, te je doprinio sigurnosti na Balkanu i u državama članicama.⁵⁶

Mapa Balkana i okolnih zemalja

Taj prioritet osiguravanja granica ostao je ključni faktor u naporima Hrvatske da se pridruži šengenskom prostoru. Evropska komisija je 2019. godine istakla da Hrvatska, ako želi postati punopravna članica šengenskog prostora, mora osigurati bolju zaštitu vanjskih granica EU.⁵⁷ U praksi je to poprimilo oblik brutalnog prisilnog vraćanja – režima deportacije, koji su podržale zemlje poput Njemačke koja je hrvatskoj graničnoj policiji donirala brojna vozila u vrijednosti od 83.500 eura.⁵⁸ Konačno, usprkos neslaganjima civilnog društva,⁵⁹ i brojnim slučajevima kršenja ljudskih prava migranata, Hrvatska je 2023. godine ušla u Šengen.

Bez obzira na sve veća ulaganja u graničnu kontrolu širom balkanske regije, ljudi i dalje dolaze do vanjskih granica i prelaze ih. Usprkos izjavama visokog predstavnika Josepa Borrella da je “vrt” EU u opasnosti od invazije vanjske “džungle”, prosječan broj migranata koji na godišnjem nivou pokušavaju ući u EU preko različitih graničnih prelaza nije premašio 150.000 prema brojkama od 2016. do 2022. godine.⁶⁰ Radi se o samo 0,03% ukupne populacije EU, što i nije invazija koju je Borrell spominjao. Ipak, usprkos odluci EU da s pravom primi milione Ukrajinaca koji bježe od rata, Unija je sve manje voljna primiti one koji bježe od drugih ratova i situacija nasilja, te radije ulaže velike napore da njih drži u zatvorima sličnim i nehumanim uslovima van EU gdje čekaju u limbu. Čelnici EU ne razumiju, ili možda baš dobro razumiju, da postavljanje prepreka duž migrantskih ruta ne pomaže u rješavanju temeljnih uzroka koji su doveli do toga da se ti migranti uopšte nađu na rutama. Postavlja se pitanje – koji je razlog tolikog ulaganja u sigurnost?

Sekuritizacija pod krinkom humanitarnosti

U članku o ulozi IOM-a u Indoneziji, istraživači Hirsch i Doig opisuju njegovu ulogu u kontroli granica kao plavu manipulaciju, *bluwashing*, što se može shvatiti kao zloupotreba humanitarnog ugleda UN-a u cilju uspostave sve većeg sistema migracijske kontrole u ime zemalja donatora, lokalnih elita i raznih profitera u biznisu granične kontrole.⁶¹ Kada je EU odlučila IOM-u dati centralnu ulogu u upravljanju migracijama na Balkanu, posebno u BiH, prevladavajući diskurs je bio da su većina ljudi u tranzitu ekonomski migranti (za razliku od izbjeglica u skladu sa Konvencijom o izbjeglicama iz 1951) koji koriste neregularne načine ulaska kako bi tajno dobili pristup EU, umjesto da se fokusiraju na to zašto su ti ljudi uopšte bili prisiljeni da migriraju i napuste svoje domove. Pored toga, zvaničnici na Balkanu, kao i neki u EU, počeli su da koriste termin “ilegalan”, stavljajući po strani svako spominjanje humanitarnih potreba u korist promocije potrebe za borbom protiv trgovine ljudima ili krijumčarenja. Ovakav pristup doveo je do kriminalizacije migracija i korišten je za opravdavanje militarizacije graničnog režima. IOM, koji sebe opisuje kao organizaciju s “više mandata”, sposobnu preuzeti različite zadatke – od humanitarne pomoći, hitnih evakuacija, preseljenja, povratka i upravljanja granicama do borbe protiv trgovine ljudima, prikupljanja podataka i izrade politika – postao je vrlo važno sredstvo. Uloga UNHCR-a ograničena je na služenje samo onima koji su dobili status izbjeglice, kao što je jedan zvaničnik UNHCR-a potvrdio u neslužbenom razgovoru sa istraživačkim timom u Sarajevu u januaru 2021. godine. Po njegovom mišljenju, vjerovatno samo 5% migranata koji stignu u BiH imaju šansu da dobiju status izbjeglice, dok ostali ne potpadaju pod definiciju iz Konvencije iz 1951. godine. To potvrđuje i izvještaj UNHCR-a BiH za 2022. godinu u kojem se navodi da je malo ljudi dobilo izbjeglički status u zemlji.⁶² Zabrinjavajuće je da se u izvještaju naglašava činjenica da mnogi ljudi nisu imali pristup informacijama o procedurama za azil, čak i oni koji su živjeli u centrima kojima upravlja IOM i koji su mogli podnijeti zahtjeve za međunarodnu zaštitu da su dobili informacije o tome kako to uraditi. Slične brojke naveli su i zvaničnici IOM-a, što je izazvalo zabrinutost da IOM prima sredstva EU pod pretpostavkom da većina migranata nisu izbjeglice; zaista, čini se da se na Balkanu uzima zdravo za gotovo da ljudi ne ispunjavaju uslove za status izbjeglice, umjesto da se primjenjuje logika da svako ima pravo tražiti azil, što je ključno načelo međunarodnog prava o izbjeglicama. Čini se da strategija aktivno isključuje ljude, umjesto da ih što više obuhvati i pokuša garantirati međunarodnu zaštitu što većem broju onih kojima je takva pomoć istinski potrebna.

Prema definicijama koje koriste UNHCR i IOM, “izbjeglice su ljudi koji su pobjegli od rata, nasilja, sukoba ili progona i prešli međunarodnu granicu kako bi pronašli sigurnost u drugoj zemlji”, a zaštićeni su prema Konvenciji o izbjeglicama iz 1951. godine kao “neko ko se ne može ili ne želi vratiti u svoju zemlju uslijed osnovanog straha od proganjanja zbog svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili zbog političkog mišljenja”.⁶³ Generalno govoreći, smatra se da je migrant neko ko se odluči preseliti iz raznih razloga, što uključuje, ali ne samo, i ekonomske prilike. Ova razlika, koju se u praksi generalno prepušta administraciji u zemlji odredišta, duboko je problematična jer previše pojednostavljuje kompleksne i raznolike razloge zbog kojih se ljudi sele. Nevolje kao što je rat, klimatske promjene, siromaštvo i puko preživljavanje mogu natjerati pojedince da se presele, a da i dalje nisu definirani kao izbjeglice (ili tražitelji azila), već kao migranti – što im zapravo uskraćuje prava na mobilnost i zaštitu. Postojanje dva tijela, od kojih je jedno specijalizirana agencija UN-a (UNHCR) u čijem su

mandatu potrebe izbjeglica i tražitelja azila (i osoba u situacijama sličnim izbjegličkim, kao što su interno raseljene osobe), a drugo (IOM) u čijem su mandatu migranti, nudi legitimitet globalnom i često nasilnom provođenju te razlike – što održava nejednaku mobilnost kroz sve veću industriju granica koja ugrožava sve ljude u pokretu, bez obzira na njihov status. Memorandum o razumijevanju iz 1997. godine⁶⁴ između IOM-a i UNHCR-a pokazuje da te dvije organizacije zapravo imaju preklapajuće oblasti djelovanja. Na Balkanu je IOM do sada preuzeo mnoge oblasti u Memorandumu o razumijevanju navedene kao temeljne odgovornosti UNHCR-a, kao što je upravljanje kampovima ili mehanizmi povratka i s tim povezani postupci.

IOM je dobio veći značaj u regiji Balkana i ostatku svijeta nakon sporazuma sa UN-om 2016. godine, dijelom zbog načina na koji se prikazivala “kriza” gdje su migracijski tokovi i migracijski pritisak ocjenjivani kao kontinuirano visoki, čime se stvarala potreba za snažnim “hitnim” odgovorom i primjenom principa upravljanja i kontrole. Pretpostavljena “kriza” dala je legitimitet jačanju vanjskih granica EU i opravdavanju prekarnih kampova, sve češćem zatvaranju ljudi, prisilnom ograničenju kretanja, kao i sve većoj militarizaciji pograničnih regija i opsežnim programima nadzora.

IOM ima specifične karakteristike zbog kojih je, u okviru EU logike “upravljanja migracijama”, prikladniji od UNHCR-a za eksternalizaciju granica EU prema balkanskim zemljama koje teže članstvu u EU. Prvo, kao organizacija koja se zasniva na projektima, IOM prvenstveno odgovora svojim donatorima, a ne javnosti ili lokalnim vlastima i stanovništvu. Drugo, usprkos tome što se naširoko naziva “UN-ova agencija za migracije” i agencija “povezana sa UN-om”, IOM nije obavezan istim sigurnosnim protokolima i protokolima izvještavanja kao specijalizirane agencije UN-a, na primjer, UNHCR ili UNICEF.⁶⁵ Ne podnosi izvještaje Generalnoj skupštini UN-a, Vijeću UN-a za ljudska prava niti nekom odboru UN-a. Treće, njegov princip upravljanja migracijama koristi kombinaciju humanitarnih i sekuritizacijskih pristupa koji nastoje objediniti “brojne vladine funkcije unutar nacionalnog sistema za propisno i humano upravljanje prekograničnim migracijama”.⁶⁶ To u praksi znači da EU određuje smjer i opseg upravljanja migracijama u raznim “tranzitnim” i zemljama “porijekla”. U regiji Balkana, IOM to provodi u saradnji sa drugim međunarodnim organizacijama kao što su ICMPD i Frontex, ali također i sa agencijama UN-a poput UNHCR-a i organizacijama poput Međunarodnog komiteta Crvenog krsta (ICRC) ili sličnim tijelima, te međunarodnim ili lokalnim nevladinim organizacijama, ugovornim zemljama, regionalnim vlastima i lokalnim akterima, kao što su državni organi ili privatne firme. Sve se to javnosti iznosi kroz njegov aparat za odnose s javnošću (PR) koji rad IOM-a predstavlja u izrazito pozitivnom i humanitarnom svjetlu. Usprkos tome, uredi IOM-a za odnose sa medijima rijetko odgovaraju na kritičke upite novinara o radu organizacije: tokom ovog istraživanja, nisu odgovarali na razne upitnike i dodatna pitanja o aktivnostima na Balkanu. Ovo omogućuje EU da svoju politiku kontrole migracija u regiji Balkana provodi kroz fasadu organizacije povezane sa UN-om.

Uredi IOM-a i terensko prisustvo

Finansiranje policijske i sigurnosne infrastrukture na Balkanu

“IOM je 14. i 15. juna 2022. godine organizirao regionalni sastanak čelnika graničnih policija Zapadnog Balkana. Okupivši delegacije na visokom nivou iz granične policije Albanije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Sjeverne Makedonije i Kosova*, sastanak je poslužio kao platforma za poticanje unutarregionalne saradnje u upravljanju humanitarnim migracijama.” (IOM, saopštenje za medije, juni 2022)⁶⁷

Od 2007. godine, EU je dodijelila ukupno više od 350 miliona eura u oblast migracija na Balkanu, uglavnom kroz IPA fondove. Time je jasno pokazana podrška balkanskih zemalja pokušaju EU da u potpunosti kontrolira migracijsko kretanje prema šengenskom prostoru, što Statewatch detaljno ispituje u svom izvještaju o ulozi regije u eksternalizaciji.⁶⁸ Prihvatanje i provedba preporuka migracijske politike EU, kao i jačanje njihovih graničnih sigurnosnih i kontrolnih kapaciteta, imperativ je za ove zemlje kako bi nastavile proces pristupanja EU, što je jasno vidljivo iz godišnjih izvještaja Evropske komisije za svaku od zemalja.⁶⁹

Prije proširenja mandata Frontexa 2019. godine, IOM je obavljao mnoge funkcije za koje je Frontex sada ovlašten. To je uključivalo obuku policijskih snaga,⁷⁰ finansiranje troškova prevoza i smještaja za gostujuće službenike i opskrbu policijskih jedinica osnovnom opremom za

nadzor poput dronova, uređaja za posmatranje, pancirnih prsluka, monitora za otkrivanje otkucaja srca i kaciga. Na taj način, IOM je podržao uspostavu panevropske granične patrola na Balkanu koja se sastoji od lokalnih policijskih službenika i policijskih službenika iz višegradskih zemalja (Češka, Mađarska, Poljska i Slovačka). Ova panevropska policijska mreža bila je aktivna nekoliko godina u raznim graničnim područjima širom regije dok je Frontex čekao odobrenje sporazuma o statusu. Evropska komisija je tek krajem 2022. godine usvojila novi pravni okvir prema kojem je Frontex dobio potrebno odobrenje⁷¹ za početak rada u najvećem dijelu regije, izuzevši BiH, koju su u vrijeme pisanja ovog teksta pozivali da potpiše sporazum.⁷²

Kroz sredstva EU, panevropske granične policijske snage koje podržava IOM bile su direktno uključene u “zatvaranje” makedonske granice, a time i Balkanske rute. Godine 2016, nakon što je sporazum između EU i Turske postao operativan, jedna po jedna zemlja počele su najavljivati da će zatvoriti svoje granice. Među njima je bila i Sjeverna Makedonija u martu 2016. godine,⁷³ uz pomoć IOM-a kroz “Posebnu mjeru podrške Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji”,⁷⁴ jer je rečeno da zemlja nije “u poziciji da finansira tekuće troškove zajedničke operacije u predviđenim razmjerima”. Između ostalog, program je navodio da postoji potreba za maksimalno 350 gostujućih i 150 domaćih službenika sa ciljem “djelotvornog upravljanja kritičnim dijelovima južne granice zemlje, kao i sistemima registracije”. Zemlja dijeli južnu granicu sa Grčkom i time je polazna tačka za mnoge migrante kada kreću ka zemlji odredišta u centralnoj Evropi. Drugim riječima, IOM je postao upravljačko tijelo na terenu, zaduženo za militariziranu operaciju sa ciljem nasilnog zaustavljanja kretanja ljudi kroz balkanske zemlje prema teritoriji EU – koje finansira i nadzire EU. Iz aneksa programskog dokumenta jasno se vidi da je cilj misije bio intenzivirati kontrolu migracija uspostavom sistema nadzora i drugih mjera:

“Konkretni cilj je da se podrže sposobnosti upravljanja granicom i migracijama, što uključuje sistematske granične provjere i nadzor granice, identifikaciju i registraciju državljana trećih zemalja koji prelaze granicu na regularan i neregularan način, te suzbijanje i sprečavanje krijumčarenja migranata, trgovine ljudima i prekograničnog kriminala, uz puno poštivanje vladavine zakona i temeljnih prava.”⁷⁵

Očekivani rezultati i ključni indikatori to potvrđuju: cilj programa je jačanje operativnih kapaciteta granične policije i partnerskih institucija, prenos znanja sa graničara EU na domaće kadrove, poboljšani nadzor i bolje upravljanje migracijskim tokovima. Očekuje se da će se to postići povećanjem broja osoblja, većim brojem zajedničkih patrola i osiguravanjem tehničke opreme i obuke za njeno korištenje. Na osnovu ovog sporazuma od devet stranica,⁷⁶ EU je sklopila ugovor sa organizacijom iz “UN porodice” da upravlja budžetom od 10 miliona eura namijenjenim za zatvaranje cijele granične regije. Ponovo imamo istu logiku koja je ranije predstavljena: EU osmišljava akcioni plan u vlastitom interesu, IOM je odgovoran za njegovu provedbu u određenoj zemlji, a glavni partneri su lokalni i međunarodni graničari koji dobivaju tehničku opremu, finansijska sredstva i kadrovsku podršku u misiji osmišljenoj da prekine migracije prema šengenskom prostoru.

Odabrana sredstva IOM-a potrošena na opremu i usluge u Srbiji, Sjevernoj Makedoniji i Bosni i Hercegovini*

Srbija

VREMENSKI OKVIR: 2016–2020

UKUPNO: €3.644.000

Hoteli i obroci za
graničnu policiju
€2.025.595

Oprema za nadzor granica
i policijska oprema
€1.266.208

Izgradnja
pritivorskih centara
€518.496

Najam vozila
i gorivo
€283.078

Kancelarijska
oprema
€69.119

Sjeverna Makedonija

VREMENSKI OKVIR: 2016–2021

UKUPNO: €5.055.181

Kupovina vozila i
kontejnera i gorivo
€2.706.737

Policijska oprema
€1.272.922

Hoteli i obroci za
graničnu policiju
€1.045.534

Usluge čišćenja i
održavanja
€29.987

Bosna i Hercegovina

VREMENSKI OKVIR: 2019–2021

UKUPNO: €9.678.288

Osnovne potrepštine
za migrante
(hrana, odjeća, vreće za spavanje itd.)
€3.283.604

UN – UN
sporazumi
€1.906.220

Usluge stambenog
zbrinjavanja, održavanja
i izgradnje
€1.505.792

Zaštitarske
usluge
€850.097

Najam i kupovina vozila
i gorivo
€759.515

Programi u
zajednici
€185.110

Policijska oprema,
uključujući oružje
€89.379

Drugo
(uključujući projektne ugovore sa
nevladinim organizacijama)
€1.098.571

*Ova lista nije iscrpna i odražava samo informacije dostupne autorskom timu.
Ukupan iznos novca koji je IOM potrošio u regiji zapravo je puno veći.

Opremanje policije

Opsežna lista doprinosa koje finansira EU, a koje IOM dodjeljuje lokalnim sigurnosnim snagama,⁷⁷ od Službe za poslove sa strancima (SPS) u BiH do redovnih i specijalnih graničnih policijskih snaga, pokazuje razmjer finansiranja IOM-a usmjerenog na sigurnost u balkanskoj regiji.⁷⁸ Te donacije se često javnosti predstavljaju kroz medijske kampanje kao pomoć EU zemlji i proslavljaju se na javnim događanjima na kojima prisustvuju visoki domaći ili međunarodni zvaničnici. A na takvim događajima se obično samo mogu praviti fotografije i novinari nemaju mogućnost da postavljaju pitanja.

U Srbiji je IOM opremio sigurnosne snage, između ostalog, dronovima u vrijednosti od 36.500 eura, kupljenim preko firme Damiba trade⁷⁹ sa sjedištem u Beogradu, koja je specijalizirana za obrambenu i svemirsku proizvodnju. Skoro 100.000 eura potrošeno je na detektore otkucaja srca za otkrivanje ljudi koji putuju u vozilima. Dodatnih 97.000 eura je potrošeno na pancirne prsluke i kacige nabavljene od XOPYC d.o.o., firme koja prodaje vojnu opremu i dodatke i povezana je sa drugim subjektima koji pružaju vojne usluge kao što je taktička obuka⁸⁰ (web stranice sestrinskih firmi pune su slika oružja i specijalnih jedinica i podsjećaju na rat).⁸¹ Tokom treće faze posebne mjere EU za podršku Srbiji, IOM je platio više od milion eura za hotelski smještaj za srbijanske i inostrane granične policajce.⁸² Pored toga, potrošio je nekoliko hiljada eura na iznajmljivanje vozila i troškove goriva. IOM je ustvari funkcionirao kao posrednik između EU i lokalnih policijskih snaga.⁸³

Zvanični dokumenti IOM-a otkrivaju slično stanje i u Sjevernoj Makedoniji,⁸⁴ gdje je organizacija isporučila osam terenskih vozila za 94.635 eura,⁸⁵ 16 automobila za “prevoz krijumčara i suzbijanje krijumčarenja migranata” za ukupno više od 350.000 eura, kao i mobilni sistem nadzora koji košta gotovo 500.000 eura.⁸⁶ Ugovor je dobila slovenačka firma Dat-Con, koja je specijalizirana za “mobilna i stacionarna osmatračka rješenja koja se uglavnom koriste za obalnu i kopnenu kontrolu granica” i nudi opremu za nadzor granica širom Evrope. Kako sama firma navodi, u Sjevernu Makedoniju je ispušten sistem koji uključuje infracrvene kamere i radarske uređaje.⁸⁷

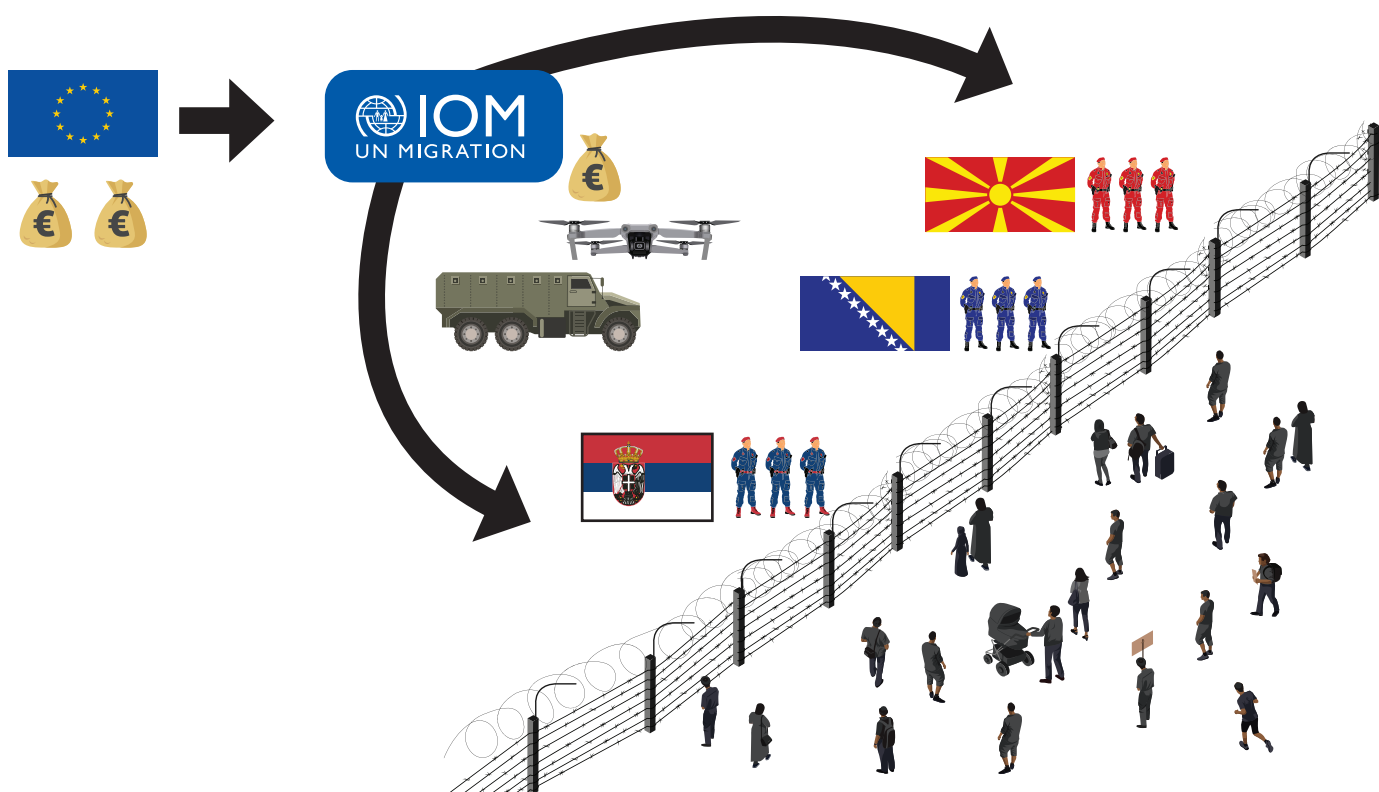
U BiH je direktna podrška samo policijskim agencijama činila je gotovo 10% ukupne potrošnje, što pokazuje da je ogromna količina novca EU uložena u sigurnost. Od 2017. godine, EU je uložila više od 92 miliona eura za podršku migracijama i upravljanju granicama u BiH i doznachila više od 8 miliona eura za podršku policijskim agencijama kupovinom opreme i jačanjem kapaciteta.⁸⁸⁸⁹

U oktobru te iste godine obećano je dodatnih 39,5 miliona eura⁹⁰, uključujući 50.000 eura namijenjenih prisilnom povratku.⁹¹ Pored toga, IOM oprema lokalne snage, između ostalog, bespilotnim letjelicama, čamcima, tehničkom opremom, opremom za razbijanje nereda i vozilima.⁹² Pregled za 2021. godinu⁹³ detaljnije prikazuje brojke: 7% ukupnih rashoda bilo je usmjereno direktnim doprinosima policiji ili drugim sigurnosnim institucijama kao što je SPS, koju je IOM opremio sa 30 specijaliziranih vozila, te gdje je isplaćivao plate službenicima kao i hranu i smještaj za gostujuće policijske snage. IOM-ov informativni list prikazuje mnoge druge skrivene troškove povezane s militarizacijom i sekuritizacijom, poput uspostave “centara za smještaj migranata i izbjeglica”, na primjer, ili “humanitarne pomoći”, a oboje je povezano sa kupovinom i instaliranjem opreme za nadzor i ugovaranjem privatnih zaštitarskih firmi koje čuvaju “privremene” smještajne centre. Očekuje se da će se finansiranje policijskih snaga u narednim godinama dodatno povećati.

EU/IOM – i optužbe da sponzoriraju nasilje

Kao što ovo istraživanje pokazuje, infrastruktura i oprema koju finansira EU, a kojima se upravlja u koordinaciji s IOM-om, rezultirala je nasiljem. Sličan tok možemo pratiti u cijeloj regiji: EU finansira sigurnosnu i nadzornu infrastrukturu, IOM joj daje humanitarni štih i djeluje kao posrednik između EU i lokalnih institucija, a lokalna policija i graničari koriste tu opremu i silu da ograničavaju prelazak granice i kretanje. Rezultat finansiranja policije i sigurnosnog sektora pokazuje različite uloge u lancu od finansiranja do implementacije u eksternalizaciji migracijske politike EU.

Na primjer, vozila finansirana sredstvima EU koja je IOM predao su specijalne jedinice policije u Unsko-sanskom kantonu koristile u djelima teškog nasilja nad ljudima u pokretu, što je zabilježeno u izvještaju Mreže za praćenje nasilja na granici (BVMN).⁹⁴ Vizualna istraga BVMN-a od 28. augusta 2020. godine pokazuje napad na migrante blizu Velike Kladuše, “u neposrednoj blizini kampa Miral kojeg vodi IOM”, u kojem su u to vrijeme bile smještene stotine ljudi. Vozila su nabavljena sredstvima IPA-e u okviru projekta “Posebne mjere za podršku u odgovoru na izbjegličku i migrantsku situaciju u Bosni i Hercegovini”.⁹⁵ Regionalni direktor IOM-a, Peter Van der Auweraert, predao je ključeve vozila u oktobru 2019. godine.⁹⁶ U izvještaju BVMN-a kombiji Renault Master se povezuju sa Jedinicom za specijalističku podršku MUP USK, koja je specijalizovana jedinica za reagovanje na nivou kantona u BiH. Istraga ne povezuje samo jedinicu i opremu koju je finansirala EU sa ovim pojedinačnim incidentom, već i sa drugim kršenjima osnovnih prava, kao što su “kontrola nereda u tranzitnom kampu⁹⁷ i operacije prisilnog uklanjanja tokom prošle godine”. Izvještavanje sa terena na sličan način pokazuje da ta ista policija novinarima ograničava pristup operacijama koje se provode protiv migranata (kao što je iseljavanje skvotova). U videu koji je podijelila novinarka Franziska Grillmeier, IOM je Unsko-sanskom kantonu uručio kombi Renault Master koji je donirala EU, a koji je koristila Jedinica za specijalističku podršku MUP-a USK.⁹⁸

Migracijske rute kroz BiH

Direktan i dosljedan oblik nasilja, koji je uglavnom ignorisan, može se pratiti tokom 2019, 2020, 2021. i kasnije u selu Velečevo kod Ključa u BiH, koje smo u ovom periodu posjetili u više navrata. Lokalne vlasti, uz podršku i savjete IOM-a, uspostavile su unutrašnji granični prelaz između dva administrativna područja u centralnoj BiH u oktobru 2018. godine – ulaznu tačku u Unsko-sanski kanton. Posebni izvjestitelj UN-a za ljudska prava migranata Felipe González Morales je tokom svoje posjete 2019. godine kritizirao ovu kontrolnu tačku, istaknuvši kako su ograničenja slobode kretanja migranata “ uvedena bez ikakve pravne osnove”, što je rezultiralo time “da se migranti, kao i propisno registrirani tražitelji azila, izbacuju iz javnog prevoza na ulazu u Kanton i da nemaju drugog izbora nego da satima pješake do prihvatnih centara. Migrantima se također u praksi uglavnom zabranjuje korištenje taksija ili javnog prevoza unutar Unsko-sanskog kantona”.⁹⁹ Amnesty International je 2020. godine te mjere okarakterisao kao “nesrazmjerne i diskriminirajuće” i osmišljene da “dodatno ograničavaju prava i slobode ljudi u pokretu koji su već marginalizirani”.¹⁰⁰

Kada smo u februaru 2021. godine posjetili Ključ, S.K.,¹⁰¹ lokalna volonterka Crvenog krsta koja je vodila štand za podršku pored autobuske stanice, opisala nam je posljedice ove odluke. Po njenom mišljenju, politika EU i pristup IOM-a ne samo da su jasno prekršili temeljna prava ljudi u pokretu, već su potaknuli i pitanja o lokalnom društvenom ugovoru: “Važno je razumjeti situaciju u BiH u njenom kontekstu: **prvo rat, zatim sporo pomirenje i sada politika prisilnog vraćanja i nasilje koje ponovno otvara stare rane**”. S.K. kaže da ta dešavanja ne utiču samo na migrante, već i na lokalne zajednice, te dovode do retraumatizacije u kontekstu rata 1992-1995. godine, u kojem su se dešavala masovna kršenja ljudskih prava, uključujući genocid. Postdoktorantica Benedetta Zocchi je u nekoliko navrata posjetila Velečevo i razgovarala sa raznim ljudima. Svjedočila je kako su migranti, volonteri i policija provodili vrijeme zajedno i svi se žalili na režim EU i naredbe koje su nerado morali poštovati. Zocchi je ovu dinamiku opisala kao suprotstavljanje logici graničnog režima, iako predstavlja njen rezultat: “Velečevo

uspostavlja granicu, ali se ljudi koji se okupljaju na granici ne slažu sa kolonijalnom logikom koja proizvodi granicu”. Nadalje, došlo je do očitog zanemarivanja migracijskog režima koji provodi i eksternalizira EU, ne samo među ljudima u pokretu koji pokušavaju preći njene granice, već i među policijskim službenicima koji su bili prisiljeni djelovati u ime EU izvan teritorije EU.

“N., jedan mlađi policajac sjedio je do mene. Rekao mi je:

Jel' ti misliš da je meni zabavno biti ovdje i izvlačiti ljude iz autobusa? Ne, nije. Ja nemam problem s tim momcima koji žele u Evropu. Baš me briga. Imam problem što Evropa koristi Bosnu kao deponiju ljudskog smeća. Mi smo za njih svi ljudsko smeće. Radili su to u ratu, a rade to i sada.”¹⁰²

IOM nikada nije javno osudio ovu nezakonitu praksu. Ustvari, prema lokalnim volonterima Crvenog krsta, timovi IOM-a su učestvovali tako što su obilazili to mjesto, registrirali migrante i identificirali one za koje smatraju da su najugroženiji te ih vodili u kampove.¹⁰³

Dok je IOM prethodno bio odgovoran za pomirenje i stvaranje uslova za povratak¹⁰⁴ ljudi koji su napustili svoje domove tokom rata 1990-ih, sada je postao glavni akter u snažnom i nasilnom migracijskom režimu EU. Ovo je posebno važno, jer ne postoji jasan mandat za aktivnosti IOM-a u BiH, ali organizacija svakih nekoliko godina proizvodi opsežnu strategiju kako bi odredila svoj smjer rada.¹⁰⁵ U poluprotektoratu kao što je BiH, sa slabim institucijama, IOM djeluje na isti način kao i druge međunarodne organizacije – ne odgovara lokalnim građanima, već svojim donatorima. To ističe istraživačica Gorana Mlinarević kritizirajući humanitarnu i mirovnu industriju:

“Danas IOM i druge organizacije zanemaruju lokalne posebnosti poslijeratnog društva što je vrlo problematično i uzrokuje čitav niz novih starih problema u regiji. IOM nije država i ne može se nadzirati kao takva. IOM koristi Bosnu za preoblikovanje svoje globalne jurisdikcije. Lokalne vlasti su korumpirane, ali su makar relativno transparentne i odgovorne svojim građanima, dok IOM nije. Postoji jasan nedostatak nadzornog mehanizma za IOM – ko kontrolira IOM i kome su odgovorni?”¹⁰⁶

Nedostatak odgovornosti i komplikovano donošenje odluka podrivaju dužnosti. Ovaj problem postao je vrlo vidljiv nakon što su 2019. godine¹⁰⁷ ljudi držani u kavezima na graničnom prelazu Klobuk kod Trebinja između BiH i Crne Gore.¹⁰⁸ Među pritvorenima je navodno bilo trogodišnje dijete. Različiti migranti su navodili su da su ih u tim objektima držali preko noći. Kavezi su se sastojali od ograđenih ćelija u kojima su ljudi bili prisiljeni sjediti ili ležati na podu. Sedamnaestogodišnja djevojka iz Iraka je rekla: “Bili smo zaključani unutra, bez hrane i morali smo tražiti da odemo u WC. Naravno da smo se bojali, posebno djeca, koja su plakala od gladi. Mjesta je bilo vrlo malo, a bilo nas je mnogo”. Kada su ih mediji suočili¹⁰⁹ sa ovim nehumanim uslovima, Granična policija BiH je rekla da su objekti finansirani sredstvima EU te da time zadovoljavaju standarde EU:

“Ističemo da je MGP Klobuk projektovan i izgrađen sredstvima EU”. U cijeloj ovoj priči imali su važnu podršku tadašnjeg regionalnog direktora IOM-a, Petera Van der Auweraerta.¹¹⁰ Negirao je bilo kakva saznanja o tim uslovima i rekao da iz videa i fotografija nije jasno jesu li ljudi pod prisilom smješteni u ove kaveze. U istom saopštenju je izrazio безусловnu podršku policijskim snagama BiH, zaključivši kako su “bosanskohercegovačke institucije, Granična policija i druge policijske agencije, profesionalne”. Tako da Van der Auweraert nije osudio činjenicu da su ljudi držani u kavezima niti je kritizirao EU zbog finansiranja takve nehumane infrastrukture. Institucija ombudsmena i još neke organizacije koje se bave ljudskim pravima su nakon toga otišle u Klobuk da provedu istragu. IOM je pomogao u organizaciji ove posjete. Njihovi nalazi nikada nisu objavljeni, medijima nije bio dopušten pristup, a cijela priča je nestala iz javnosti.

IOM je 2018. godine, uz finansiranje EU, preuzeo izgradnju i uspostavu dva nova pritvorska centra u Srbiji. Smještena su u Plandištu blizu rumunske granice i Dimitrovgradu blizu bugarske granice. Ti objekti su često spominjani u kontekstu sistematskog izbacivanja pojedinaca iz skvotova, što je vodilo njihovom pritvaranju. Njihova primarna svrha je smještaj stranih državljana kojima je odbijen ulazak u Srbiju ili koji su podvrgnuti prisilnom sklanjanju po osnovu naloga za protjerivanje. Ministarstvo unutrašnjih poslova ovlašteno je da odlučuje o trajanju pritvora, koji se može produžavati do 180 dana.¹¹¹

Prema riječima Milice Švabić, direktorice srbijanske lokalne nevladine organizacije KlikAktiv, koja pruža besplatnu pravnu i psihosocijalnu podršku ljudima u pokretu, jedan od najurgentnijih problema u tim pritvorskim centrima je nedostatak pristupa besplatnoj pravnoj pomoći za pritvorenike, što je suprotnosti sa zakonima Srbije. Zbog toga ostaju samo oni koji sebi mogu priuštiti pravno zastupanje, dok ostali nemaju mogućnosti žalbe na deportaciju. Čak i onima koji imaju finansijska sredstva zna biti teško dobiti pravnu pomoć. Brojne advokatske komore u Srbiji imaju opsežne liste advokata na svojim web stranicama, što pritvorenicima otežava odabir odgovarajućeg advokata, a mnogi od njih ne govore ni engleski ni srpski. Činjenica da se pritvorski centri nalaze daleko od velikih gradova pogoršava ovaj problem, jer advokati znaju oklijevati da putuju kako bi pomogli u žalbama. Zbog toga se vrlo malo ljudi uspije žaliti na te odluke.

Milica Švabić također ističe da manjak prevodilaca predstavlja još jedan veliki problem: “Ljudi nisu obaviješteni o svojoj lokaciji, situaciji, niti očekivanom trajanju boravka. Susreću se sa značajnim poteškoćama u komunikaciji sa policijskim službenicima koji rade u pritvorskim centrima.” U centrima nije dostupna ni medicinska pomoć:

“Nema ljekara, medicinske sestre ni medicinskog osoblja koje redovno posjećuje pritvorske centre. Tako da se, ako je nekome potrebna ljekarska pomoć, osoba mora prevesti u najbližu bolnicu ili ambulantu. Međutim... nema prevodilaca, zbog čega im je jako teško komunicirati sa policijskim službenicima kada traže liječenje zbog nekog zdravstvenog stanja.

Pored toga, logističke prepreke često nastaju zbog nedovoljnog broja policijskih službenika koji pojedince mogu pratiti u bolnicu. Zatim, bolnice nerado primaju pritvorenike osim ako se ne radi o hitnom medicinskom slučaju, budući da se nisu ne vode kao tražitelji azila, a samim time nemaju pravo na redovnu medicinsku pomoć. To znači da pritvoreni pojedinci često nemaju pristup odgovarajućoj medicinskoj njezi”¹¹²

U stvari, u tim pritvorskim centrima jedino osoblje su policajci. Nijedna NVO ne posjećuje redovno. Milica objašnjava da je “jedina organizacija koja ih stalno posjećuje IOM. Kad god neko izrazi želju da se vrati u svoju zemlju, odmah se kontaktira IOM i pokreće se procedura za dobrovoljni povratak. Ovaj pristup pozdravljaju i IOM i Srbija, jer je to sredstvo da se smanji populacija pritvorenika u centrima”. Svi ovi izazovi u kombinaciji pokazuju vrlo problematičnu situaciju u tim pritvorskim objektima koju treba hitno rješavati.

Bosna i Hercegovina u fokusu

Bosna i Hercegovina je važna na balkanskoj migracijskoj ruti prema EU. Iako je cilj zemlje pridružiti se EU, kao što je i njenim mnogim susjedima, ona je jedini formalni poluprotektorat u Evropi, a taj status joj je nametnut 1995. godine kada je potpisan mirovni sporazum pod pokroviteljstvom međunarodne zajednice.

Ovaj status stavlja zemlju pod *de facto* upravljanje međunarodne zajednice, koja ima moć da postavlja pravila i donosi odluke u ime domaćih vlasti. "Međunarodna zajednica" označava kombinaciju različitih tijela, uključujući ambasade, agencije UN-a, NATO-a i EU, između ostalih, koja imaju punu kontrolu nad domaćim pitanjima. Te ovlasti su iskorištene 2018. godine da se i teme migracija i sigurnosti granica stave pod protektorat, koji vodi EU, a provodi IOM, kojemu je povjereno "upravljanje migracijama" jer je EU smatrala da BiH za to nije sposobna. Od tada je IOM glavna agencija zadužena za odgovor na migracije u BiH, prima sredstva od EU i drugih donatora, te predvodi napore u "upravljanju migracijama".¹¹³ Uloga međunarodne zajednice u BiH nikada nije bila transparentna, a pozicija IOM-a, kao i proces donošenja odluka i svakodnevne aktivnosti, te opseg njegovog mandata, ostaju nejasni.

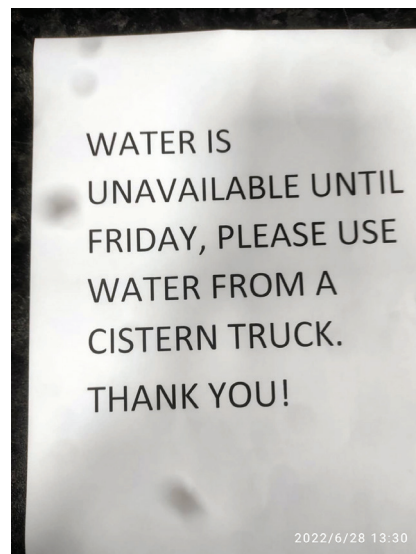
Tabla u kampu Ušivak

BiH je postala laboratorij migracijske politike za EU, gdje se politike koje su preteške ili kontroverzne za provedbu na vlastitom teritoriju nameću i provode kao jedan od preduslova za pristupanje EU.¹¹⁴ U ovom poglavlju se istražuje poslijeratni kontekst u BiH, njen odgovor na migracije posljednjih godina i uloga IOM-a u ovom okruženju. Također se razmatra kako IOM aktivno preuzima odgovornost nad političkim, pravnim i ekonomskim zadacima povezanim sa migracijama i posljedicama po migrante.

U novembru 2021. godine, IOM je svečano otvorio novi “prihvatni centar” u Lipi, u sjeverozapadnoj BiH. Izgrađen je na istom mjestu gdje je 18 mjeseci ranije u ranim fazama pandemije COVID-19, EU finansirao IOM da uspostavi kamp za hitne slučajeve.¹¹⁵ Tokom pandemije policija je protiv njihove volje dovođila ljude u ovaj kamp za hitne slučajeve,¹¹⁶ kada ih pokupi sa ulica Bihaća, najvećeg grada na sjeverozapadu zemlje koji je blizu postojeće granice EU sa Hrvatskom, te iz obližnjih gradova i sela ili iz napuštenih zgrada u kojima su tražili privremeno utočište. U našim posjetima regiji bili smo svjedoci nekih od tih akcija koje su se odvijale u javnosti. Policija i SPS su također izdavali saopštenja za medije i dijelili fotografije tih racija, gdje su migrante prikazivali kao prijetnju i slali jasnu poruku javnosti da prestane iskazivati solidarnost i podršku. Mediji su izvještavali o lošim uslovima, citirajući ljude koji su živjeli u hitnom centru uspoređujući ga s Morijom,¹¹⁷ ozloglašanim kampom na grčkom otoku Lesbos, gdje su neki boravili prije nego što su stigli u BiH.

Požar u centru Lipa. Fotografija: Migrant Solidarity Network

Obavijest u centru Lipa

U to vrijeme migranti su uglavnom bili koncentrisani na području oko Bihaća zbog njegove blizine hrvatskoj granici. Kada je pandemija COVID-19 ograničila globalnu mobilnost, ruta iz BiH u EU bila je gotovo potpuno zatvorena, zbog čega je hiljade ljudi ostalo zaglavljeno između granica EU na Balkanu. Policija je patrolirala ulicama i često primjenjivala nasilje nad onima koji nisu imali sklonište i koji su morali živjeti na ulici.

U BiH je 2020. godina bila izborna, a političari u kampanjama širom zemlje, a posebno na području Bihaća, potezali su pitanje migracija. Krivili su migrante¹¹⁸ za širenje COVID-19 među lokalnim stanovništvom, koristeći to kao izgovor za nasilje i tjeranje ljudi iz gradova te regije. Sve veći protesti ispred kampova, gdje su se često mogli vidjeti i lokalni političari,¹¹⁹ pojačali su pritisak koji je natjerao IOM da konačno zatvori privremeni “prihvatni centar” Bira,¹²⁰ bivšu

fabriku u privatnom vlasništvu koju je IOM iznajmio i pretvorio u kamp. Kamp je bio poznat po visokom stepenu nasilja, koje su najčešće vršili privatni zaštitari koje je angažirao IOM, i po lošim životnim uslovima. Preko 2000 ljudi bilo je nagurano u velikim šatorima i kontejnerima. Takva prenatrpanost bila je naročito opasna u kontekstu globalne pandemije kada su smjernice Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) upućivale da se svi strogo trebaju pridržavati socijalnog distanciranja kako bi se zaustavilo širenje virusa. Smješten u blizini centra grada, kamp je također postao fokus kampanje mržnje protiv migranata, koju su vodili određeni gradski vijećnici i razne institucije u BiH.

Upravo su kao odgovor na zatvaranje privremenog prihvatnog centra Bira lokalne vlasti odabrale lokaciju Lipa, 22km udaljenu od centra grada. IOM je pristao izgraditi centar za hitne slučajeve,¹²¹ koristeći sredstva EU, u naročito negostoljubivom i potencijalno smrtonosnom okruženju sa minskim poljima zaostalim iz rata, izloženom ekstremnim vremenskim uslovima kako u ljetnim tako i u zimskim mjesecima. Pored toga, nema javnog prevoza niti stalne infrastrukture. Nakon što je kamp uspostavljen, lokalne vlasti su izdale dozvole određenim pojedincima da u blizini postave improvizirane kioske za prodaju osnovnih namirnica, gdje često naplaćuju tri puta više od standardnih lokalnih cijena. U jednoj od prodavnica, ciničnog naziva "Game", prodaju se stvari koje ljudima mogu zatrebati u pokušajima prelaska granice.

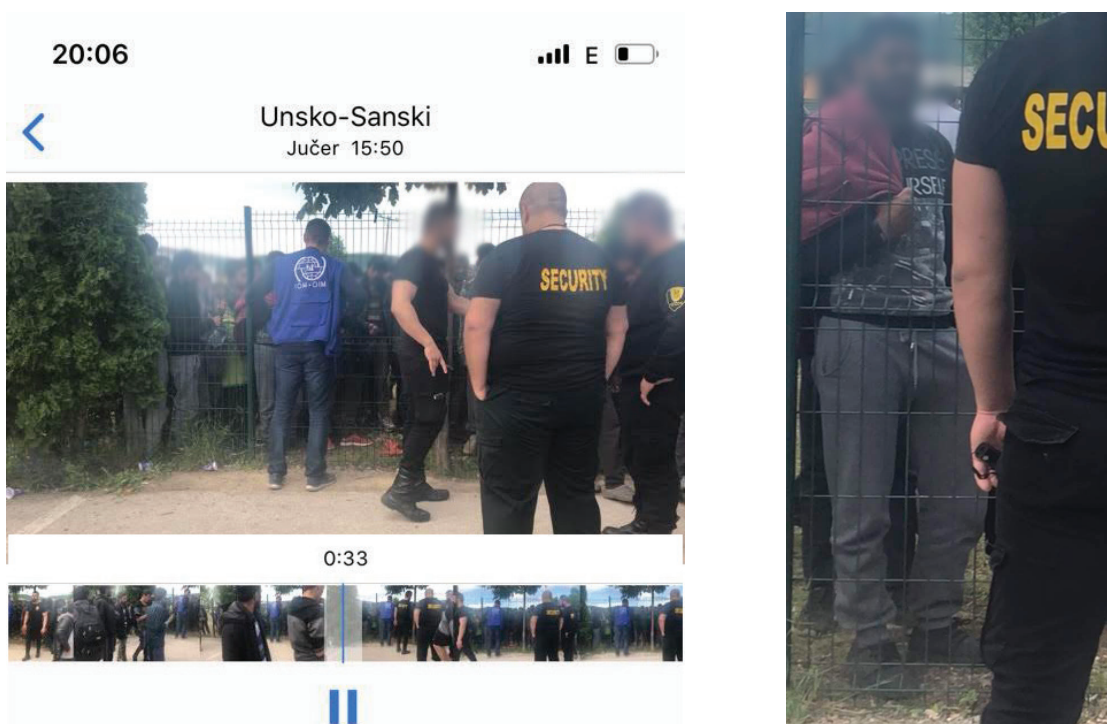
Izbjeglički prihvatni centri i kampovi u BiH

Ljudi koji su boravili u ovom kampu za hitne slučajeve, koji ih trebao štititi tokom pandemije, opisivali su ga kao mjesto ekstremnih teškoća. Pričali su nam da divlje životinje poput medvjeda i divljih svinja ulaze u kamp, govorili o nedostatku odgovarajućih higijenskih objekata, lošoj hrani te hladnoći i nesigurnim životnim uslovima. Sa više od 1000 ljudi naguranih u velikim šatorima, medicinska pomoć je bila ograničena, a bilo je nemoguće održavati osnovnu higijenu. Prenatrpnanost je otežavala poštivanje smjernica o socijalnom distanciranju. Kako se zima približavala, IOM i druge agencije u kampu su pod pritiskom javnosti počele govoriti o potrebi vraćanja ljudi u objekte Bire. IOM i EU u Sarajevu počeli su priču o humanitarnoj krizi tražeći da vlasti preuzmu odgovornost za situaciju. U jednom pismu EU¹²² upućenom vlastima u BiH u decembru 2020. godine, pozivaju se da “privremeno premjeste izbjeglice i migrante koji se trenutno nalaze u Lipi u prihvatni centar Bira u Bihaću koji finansira EU, a koji su kantonalne vlasti ispraznile 30. septembra 2020 i koji je spreman primiti te ljude”. Državne vlasti su pokušale izvršiti pritisak na lokalnu vlast da pristane na zahtjeve EU, ali su to oni odbili. Naposljetku, uz podršku EU, a sa ciljem da primora lokalne vlasti na djelovanje, IOM je najavio zatvaranje¹²³ kampa i svoje povlačenje, što se i desilo, čime su ostavili više od 1000 ljudi bez ikakve brige. Na dan kada su se sve organizacije povukle, u kampovima je izbio požar koji se brzo proširio. Na društvenim mrežama pojavili su se videosnimci¹²⁴ ljudi koji u panici bježe iz svojih šatora i kontejnera, sa svojim malobrojnim stvarima, ali pomoć i vatrogasci nisu mogli doći jer je zbog snijega teren bio prezahtjevan. **Ljudi su jednostavno ostali bez skloništa, vode, hrane i medicinske pomoći na hladnoći dok ih je lokalna policija sprečavala da krenu prema obližnjim gradovima. Tek je nakon nekoliko dana lokalni Crveni krst počeo pružati pomoć, uglavnom putem grupa lokalnih i međunarodnih volontera. U međuvremenu, IOM, UNHCR i druge agencije su bile daleko od te lokacije, i dalje u neslaganju sa lokalnim vlastima.**

Ustvari, lokalne vlasti nemaju ovlaštenje za rad na pitanjima koja se odnose na strance u zemlji, što uključuje i potencijalne tražitelje azila i migrante, jer ta oblast spada u nadležnost Ministarstva sigurnosti. Međutim, imajući u vidu da je domaća vlada bila blokirana zbog dugotrajnih unutarpolitičkih previranja u vrijeme kada je IOM preuzeo ovaj zadatak 2018. godine, odlučeno je da se angažuju vlasti na kantonalnom nivou jer se smatralo da će to dovesti do rješenja. Kako bi se osigurala njihova saradnja, lokalnim vlastima su uručene donacije koje su uključivale policijsku opremu,¹²⁵ pomoć lokalnim zdravstvenim ustanovama, kao i infrastrukturi. Drugim riječima, ovo je navelo kantonalne vlasti da preuzmu na sebe nešto što je trebala biti odgovornost vlade i rezultiralo je jačanjem lokalne policijske i sigurnosne infrastrukture. Ove paralelne strukture na državnom i kantonalnom nivou povećavaju potencijal za sukob i napetosti u donošenju odluka između kantonalnih i državnih vlasti. Pored toga, pojačano je prisustvo policije na ulicama Sarajeva, ali i u gradovima u Unsko-sanskom kantonu. Veću zabrinutost izaziva normalizacija prizora da policijski službenici nose oružje i drugu opremu, uključujući pancirne prsluke. To se u BiH nije viđalo od završetka rata i duboko je uznemirujuće kako za lokalno stanovništvo koje je proživjelo ratne godine tako i za migrante jer su mnogi od njih pobjegli od oružanih sukoba. Pojačano militarizirano prisustvo policije služi samo za sisanje napetosti i straha i otvaranje starih rana, te ničim ne doprinosi stabilnost i sigurnosti onih kojima je to najpotrebnije.

Dok su volonteri i Crveni krst pružali osnovnu pomoć ljudima zaglavljenima na području Lipe, IOM je javno krivio migrante za izazivanje požara,¹²⁶ iako su lokalne vlasti tvrdile da “nema naznaka” da su migranti umiješani te su zauzvrat krivile IOM.¹²⁷ “Mislim da je u trenutku evakuacije Lipe prošle godine IOM mislio – ako više nema mjesta za smještaj migranata jer nema kreveta, nema šatora, nema skloništa – onda vlasti moraju ponovo otvoriti Biru”, rekao nam je izvor blizak IOM-u koji je želio ostati anonimn.¹²⁸ Ništa ne ukazuje na to da je provedena istraga o uzrocima požara i u vrijeme pisanja ovog izvještaja nije bilo službenog izvještaja o tome. Takvi nedostaci informacija su zabrinjavajući jer dovode do neutemeljenih zaključaka koji podupiru određenu hipotezu umjesto da se radi na utvrđivanju ishoda zasnovanih na dokazima.

Zaštitarci s elektrošokerima u Biri, 2019.

Ipak, pod pritiskom i uz obećanje veće pomoći za Unsko-sansku regiju, EU je uspjela natjerati gradske vlasti Bihaća da i formalno odrede prostor u Lipi za novi kamp. Ovog puta, plan je bio da se izgradi permanentna struktura, koja je završena u januaru 2021. godine,¹²⁹ a EU i pojedine države članice su obećale 3 miliona eura za njenu izgradnju. Tokom perioda izgradnje, ljudi su nastavili živjeti u kontejnerima i šatorima koje su postavile Oružane snage BiH, pod nadzorom IOM-a. Uslovi života su bili loši, a lokalne vlasti im nisu dozvoljavale da ulaze u obližnje gradove, čime su im praktično ograničavali pravo na slobodno kretanje. Vrijedi zapamtiti da migracije i kretanje preko međunarodnih granica, bilo u svrhu traženja međunarodne zaštite ili u druge svrhe, ne predstavlja krivično djelo, a kada se ulazak osobe smatra “ilegalnim” to se generalno tretira kao upravni prekršaj, a ne krivično djelo. U novembru 2021. godine unapređeni kamp je bio spreman da primi 1.500 ljudi, a kontejneri su omogućavali “sophisticiraniji sistem registracije i sigurnosti”, prema IOM-u. Međutim, još uvijek mu je nedostajala osnovna infrastruktura, poput vode ili struje. Ne želeći to priznati u javnosti, EU je u julu 2021. godine donirala gradu Bihaću cisternu za vodu,¹³⁰ navodeći da će služiti građanima kao i centru Lipa. Bihać ima dobar pristup pitkoj vodi, ali u Lipi nije postojala mogućnost izgradnje vodovoda.

Nova šefica Misije IOM-a u BiH Laura Lungarotti prisustvovala je ceremoniji otvaranja novog

centra Lipa te je tom prilikom rekla: “Danas pretvaramo tragediju u priliku. Humani smještaj samo je jedan korak u okviru šire strategije upravljanja migracijama koja će se sve više fokusirati na ranu identifikaciju i pružanje održivih rješenja za sve one koji se nalaze u Bosni i Hercegovini”.¹³¹

Pod pritiskom EU, državni organi su formalno preuzeli kontrolu nad kampom Lipa, ali je tokom našeg istraživanja nekoliko zaposlenih u Lipi izjavilo da su, dok su zvanično bili dio SPS-a u nadležnosti državnog Ministarstva sigurnosti, bili zaposleni u IOM-u i da su potpisali kratkoročne ugovore. Nakon otvaranja Lipe, IOM je u nekoliko navrata raspisivao konkurse za posao, iako državni organi nisu. Osobe koje se zaposle na ovaj način nisu državni službenici, a njihovi ugovori nisu u skladu sa važećim zakonodavstvom. Lokalni novinari su pitali IOM o ovome i IOM je potvrdio ovaj aranžman, što pokazuje da Lipu u praksi još uvijek vodi IOM, dok SPS formalno ima kontrolu i zapravo je šef osoblja jedini zaposlenik SPS-a.¹³² Situacija je ostala ista i u 2023. godini. IOM je objasnio da se ovim pristupom nastoji “podržati SPS u svakodnevnim zadacima” kako bi im se omogućilo da jačaju svoju radnu snagu kako bi mogli odgovoriti na povećanje obima posla. Isti pristup se primjenjuje i u drugim kampovima, koje sada zvanično zajednički vode IOM i SPS. Ipak, zaposlenici SPS-a odgovaraju IOM-u i poštuju njegova pravila poslovanja. Ove administrativne strukture su nepotrebno složene i služe da zamagle komandni lanac, a ne da ga razjasne. Ovo je posebno štetno kada se traži odgovornost za kršenja koja se dešavaju ne samo u vezi sa konkretnim slučajem Lipe, već i u cijelom aparatu “upravljanja migracijama” koji djeluje u BiH.

Intervencija IOM-a je doprinijela već postojećem haosu u državnim strukturama BiH gdje je, zbog svog komplikovanog formiranja i sastava, kao i različitih nivoa vlasti i statusa poluprotektorata, vrlo nejasno ko je za šta odgovoran i ko može biti pozvan na odgovornost. Ipak, u intervjuu koji smo proveli sa Laurom Lungarotti, ona je naglasila uspjeh prenošenja odgovornosti sa IOM-a na SPS te navela da je vrijeme da se fokus sa pružanja humanitarne pomoći prebaci na pronalaženje održivijih rješenja.¹³³ Rekla je: “Moramo sada malo promijeniti brzinu... hajde da se manje fokusiramo isključivo na hitnu humanitarnu pomoć, hranu, neprehrambene artikle, jer su na neki način pokriveni. Predimo više na rješenja”. U praksi je, međutim, preko IOM-a, EU nastavila biti zadužena za pitanja povezana sa migracijama.

Suprotno tvrdnjama Laure Lungarotti, čini se da je humanitarna pomoć daleko od “pokrivena”. Dok je od 2021. do 2023. godine bilo manje migranata nego 2018. i 2019. godine, a usluge su bile manje opterećene, uslovi u smještajnim centrima i dalje su grozni. Osim u prvih par mjeseci, Lipa nikada nije bila puna, a obično je manje od 500 (ponekad i manje od 100) ljudi bilo smješteno u kontejnerima. Bez obzira na to, morali su dijeliti skućeni prostor, obično po šest osoba u svakom. Nestašice vode su bile česte, a hrane nije uvijek bilo dovoljno. Međutim, život u kampu ostao je uglavnom skriven od pogleda javnosti, osim povremenih i strogo kontrolisanih posjeta medija. Te posjete su bile ograničene na određena područja, dešavale su se uz pratnju i sa pažljivo odabranim ispitanicima. Nevladinim organizacijama koje rade tamo i u drugim kampovima nije bilo dozvoljeno da dijele bilo kakve informacije ili slike o životu u kampu bez odobrenja IOM-a ili SPS-a. To smo potvrdili iz više izvora, uključujući i ugovor koji smo pribavili a koji je potpisala jedna organizacija sa IOM-om. U porodičnim kampovima, poput Ušivka u Sarajevu i Borića u Bihaću, osnovne namirnice poput odjeće, deka i toaletnih potrepština su neadekvatne, dok su uslovi života i dalje ispod prihvatljivih standarda. Nadalje, prema riječima stanovnika kampova, čak i u 2023. godini su u kampu Borići na snazi bila

ograničenja kretanja uvedena tokom pandemije, a kapije se zatvaraju u 16 sati, nakon čega niko ne smije ni ući ni izaći.

Iako je jasno da mogu biti opravdana ograničenja po pitanju izvještavanja i objavljivanju slika ranjivih populacija, uključujući i tražitelje azila, kako bi se garantovala njihova sigurnost i pravo na privatnost, to istovremeno može služiti da se od javnosti, a samim tim i od nadzora javnosti, sakriju užasni uslovi u kojima se migranti često drže.

Uloga IOM-a u BiH prije 2018. godine

Slučaj Lipa je samo jedna od mnogih intervencija koje je predvodio IOM u BiH, a koje nisu uspjele ni ispoštovati prava ljudi u pokretu, niti se pozabaviti složenim lokalnim kontekstom. Iako je uloga IOM-a vidljivija od 2018. godine, on je prisutan u BiH od rata kada je uglavnom bio uključen u medicinske evakuacije. Krajem 1995. godine potpisan je Dejtonski sporazum pod međunarodnim pokroviteljstvom, čime je okončan rat. Na osnovu ovih aranžmana, kako je ranije objašnjeno, BiH je postala prvi poluprotektorat u modernoj evropskoj historiji.¹³⁴ Proces poslijeratne obnove vodila je međunarodna zajednica, preko Ureda visokog predstavnika (OHR), uspostavljenog Dejtonskim sporazumom. Nakon toga, kada je zemlja započela proces pristupanja EU, Ured specijalnog predstavnika EU postao je gotovo jednako moćan kao OHR.

Kroz ovaj proces, IOM je bio uključen u repatrijaciju bh. izbjeglica, te u suzbijanje trgovine ljudima, prevenciju nasilnog ekstremizma i ekonomsku i socijalnu integraciju, između ostalih oblasti rada. To je značilo da je organizacija radila u bliskoj saradnji sa raznim državnim institucijama, uključujući Ministarstvo sigurnosti, Graničnu policiju i SPS. EU je 1999. godine razvila Proces stabilizacije i pridruživanja (PSS),¹³⁵ sa ciljem da usmjerava balkanske zemlje ka članstvu. Pretpristupni proces zahtijeva različite političke promjene, uključujući integraciju u režim kontrole migracija EU, koji je predvodila "međunarodna zajednica", a ne lokalne institucije. U tom procesu, OHR je nametnuo nove zakone i uspostavio tijela na državnom nivou, uključujući i Ministarstvo sigurnosti, koje je preuzelo formalnu odgovornost za sva pitanja koja se tiču stranaca u zemlji, uključujući tražitelje azila, kao i graničnu policiju.

Važan projekat pod vodstvom IOM-a u 2009. godini bila je izgradnja Imigracionog centra u Lukavici kod Sarajeva, opisanog kao "prihvatni centar za neregularne migracije, u skladu sa međunarodnim i evropskim standardima".¹³⁶ Šef Delegacije EU u BiH je na ceremoniji otvaranja podsjetio javnost da je centar jedan od uslova za liberalizaciju viznog režima za građane BiH, koja se desila 2010. godine.¹³⁷ Ovaj pristup "nagrade i kazne" u nametanju kriterija upravljanja migracijama s jedne strane, dok se daju ustupci, kao što je liberalizacija viznog režima, s druge strane, poznata je strategija EU, što je TNI dokumentirao u prethodnom istraživanjima *Border Wars*.¹³⁸ Ovaj centar je kasnije bio obojen kontroverzama, a opisan je i kao mjesto u kojem su kršena ljudska prava.¹³⁹ IOM je 2022. godine objavio "poziv za iskazivanje interesa" za proširenje Centra, što pokazuje kontinuiranu uključenost organizacije u njegov rad.¹⁴⁰ Od 2012. godine IOM ima savjetodavnu ulogu u izradi državne strategije u oblasti migracija i azila i pratećeg akcionog plana, što je obaveza za sve zemlje u regiji koje žele članstvo u EU.

Uloga IOM-a postepeno je postajala sve izraženija u cijeloj regiji. IOM je 2013. godine objavio Studiju izvodljivosti po pitanju neregularnih migracija na Zapadnom Balkanu, koja je i dalje aktuelna i koristi se kao plan za ono što se dešava od 2015. godine.¹⁴¹ Ovaj dokument, između ostalog, razvija ideju jačanja saradnje na regionalnom nivou sa ciljem izgradnje kapaciteta za deportacije, što je postalo realnost u periodu 2022–2023. (uz pomoć EU i Međunarodnog centra za razvoj migracijske politike (ICMPD), kao i Zajedničke koordinacijske platforme).

“Jasno je da readmisije koje postoje samo između zemalja Zapadnog Balkana nisu održivo rješenje za problem neregularnih migranata koji su zaglavljani/ zatočeni u regiji, jer se time migranti ne sprečavaju da pokušaju ponovo ući kroz istu ili drugu zemlju Zapadnog Balkana kako bi došli do država članica EU [...] Podrška zajedničkim operacijama dobrovoljnog i nedobrovoljnog povratka mogla bi koristiti zemljama u regiji omogućavanjem ekonomije razmjera [...] Centralizirani regionalni sistem za koordinaciju aktivnosti dobrovoljnog povratka, koji vodi međunarodna organizacija/regionalna inicijativa, mogao bi imati pozitivan uticaj na efikasno upravljanje ovim operacijama.”¹⁴²

U Studiji izvodljivosti IOM-a treba obratiti pažnju na navođenje “dobrovoljnog i nedobrovoljnog” povratka. Ovaj i slični dokumenti o politikama su u to vrijeme efektivno pokrenuli proces koji će na kraju dovesti do toga da EU i IOM, kao njen implementacijski partner, prioritet daju povratku kao politici djelovanja, ne samo na Balkanu, već i u području cijele granice EU.

IOM je 2015. godine izdao još jedan važan dokument – “Plan odgovora za Mediteran i šire”, u kojem je definirana uloga organizacije i opis njenih funkcija.¹⁴³ U 2015. godini, humanitarni koridor je neko vrijeme bio otvoren, a neki ljudi su se mogli slobodno kretati Balkanom prema sjevernoj Evropi (uglavnom iz Afganistana, Iraka i Sirije). Međutim, 2016. godine je EU započela proces zatvaranja svojih granica, u čemu su balkanske zemlje dobile važnu ulogu (vidjeti drugo poglavlje). EU je zahtijevala da svaka zemlja izradi “plan za nepredviđene situacije” u kontekstu povećanja “mješovitih migracijskih tokova”. Pomoć za njihovu implementaciju pružena je u okviru IPA II projekta “Regionalna podrška upravljanju migracijama na Zapadnom Balkanu i Turskoj u kontekstu zaštite osjetljivih kategorija”,¹⁴⁴ a planovi su izrađeni, između ostalog, i uz savjete IOM-a. U BiH je Ministarstvo sigurnosti, koje je bilo odgovorno za plan, tvrdilo da zemlja ima kapacitet za do 5.000 ljudi, ali nije dalo više detalja. U to vrijeme je postojao jedan centar za azil u zemlji izgrađen sredstvima EU 2014. godine i imao je kapacitet od najviše 150 osoba. Kada je krajem 2017. došlo do izbijanja nasilja na granicama EU oko Srbije, koje je eskaliralo smrću Medine Huseini, šestogodišnje afganistanske djevojčice,¹⁴⁵ ruta je skrenuta prema BiH. Za samo nekoliko dana postalo je jasno da su tvrdnje državnih organa neistinite, te da UN, IOM, EU i druge agencije nisu očekivale ovakva dešavanja. Humanitarna kriza se brzo razvijala, sa hiljadama ljudi bez skloništa koji su bili prisiljeni da žive na otvorenom širom BiH.

IOM je 2018. godine dobio zadatak “izgradnje kapaciteta” na državnom nivou, dok mu je glavni partner u zemlji bila Delegacija EU – dio Evropske službe za vanjske poslove (EEAS).¹⁴⁶ Nastavio je koristiti IPA sredstva namijenjena razvoju država na putu ka članstvu u EU.

Uloga IOM-a u BiH od 2018. godine

EU je u maju 2018. pozvala regionalne lidere u Bugarsku gdje je usvojena Sofijska deklaracija u kojoj se navodi da je među ključnim prioritetima u BiH, ali i regiji Balkana, uvođenje “efikasnog funkcionisanja sistema upravljanja granicama, migracija i azila”.¹⁴⁷ Istog mjeseca, vlada BiH je zvanično zatražila pomoć EU zbog povećanja broja migranata u zemlji.¹⁴⁸ Zahtjev je bio formalnost, jer je već odlučeno da će IOM biti implementacijski partner EU u BiH. Prethodno iskustvo IOM-a u regiji, pored njegovog “dokazanog iskustva” i “efikasnosti”, usmjerilo je odluku EU da mu dodijeli vodeću ulogu u “upravljanju” migracijama u BiH. EU je koristila svoju formalnu i neformalnu moć donošenja odluka kako bi odlučila o angažmanu aktera na terenu i dodijelila značajna sredstva, što se nastavlja od 2018. kroz različite programe vezane za “upravljanje migracijama”.¹⁴⁹ Na taj način su prioriteta bh. vlasti prilagođeni da obuhvate prioritete EU u ovom smislu. U junu su IOM i Ministarstvo sigurnosti organizirali regionalni sastanak na temu “suočavanje s problemom migracija”.¹⁵⁰ U narednih nekoliko mjeseci, IOM je postao vidljiviji i na terenu i u medijima. Umjesto da insistira na jačanju uloge državnih i javnih institucija, IOM je razvio blisku saradnju sa kantonalnim vladama i institucijama, kao i sa privatnim firmama i organizacijama, često djelujući jednostrano.

BiH je, zajedno sa Srbijom, u 2018. godini postala ključna za dalju fortifikaciju šengenskog prostora, koja je intenzivirana 2022. godinu dana prije ulaska Hrvatske. Tokom ovog perioda, IOM je blisko saradivao i sa EU i sa pojedinačnim državama članicama, uključujući Austriju,¹⁵¹ Dansku, Italiju, Švicarsku (koja nije članica EU) i (tada) UK, između ostalih. U razgovoru sa zvaničnikom EU u BiH 2021. godine, grupi istraživača iz Ujedinjenog Kraljevstva je rečeno da se **na Bosnu gleda kao na “filter” koji usporava migraciju prema zapadnoj Evropi i sprečava ljude da uđu u šengenski prostor. “Drugim riječima, Ujedinjeno Kraljevstvo prima manje migranata jer druge zemlje duž rute zaustavljaju njihovo kretanje nasiljem, zanemarivanjem i pritvaranjem”.**¹⁵²

Kako je pokazano u prethodnim poglavljima, EU takođe IOM-u daje prostor da odlučuje i pomaže u raspodjeli njenih sredstava, u skladu sa njenim direktivama. Od sredine 2018. godine, IOM je nadgledao implementaciju projekata za Glavnu upravu za susjedsku politiku i pregovore o proširenju, Glavnu upravu za evropsku civilnu zaštitu i operacije humanitarne pomoći, Razvojnu banku Vijeća Evrope, Američku agenciju za međunarodni razvoj (USAID), te njemačku Saveznu agenciju za civilnu zaštitu, između ostalih. Članovi rukovodećeg tima IOM-a na Balkanu jasno su izrazili ove prioritete kako bi opravdali agendu sekuritizacije EU umjesto humanitarne pomoći. U intervjuu iz novembru 2018. godine, datom za Euronews,¹⁵³ tadašnji šef Misije IOM-a BiH, Van der Auweraert, objasnio je da su među onima koji stižu u Bosnu manjina Afganistanci, Pakistanci i Sirijci, dok su “80 do 85 posto” predstavljaju ekonomski migranti, koji ne planiraju da ostanu u zemlji ili u regiji. Lokalni političari i antimigrantski mediji u BiH često su ponavljali ovu izjavu; a mnogi lokalni političari, uključujući i one sa kojima su IOM i EU radili, govore o “ilegalnim migrantima”.

Krajem 2022. godine, EK je objavila izvještaj o napretku BiH, prema kojem gotovo da nije bilo napretka u provođenju zahtjeva za pristupanje EU, osim u oblasti “upravljanja migracijama”.¹⁵⁴ U izvještaju se poziva na dalje mjere u jačanju granica, prikupljanju podataka o migrantima, readmisiji u njihove zemlje porijekla i saradnji sa Frontexom i Europolom.¹⁵⁵ Nedugo zatim, EU

je konačno obećala status kandidata za BiH, pokazujući da je prioritet za zemlje na putu ka članstvu u EU stavljen na kontrolu granica.

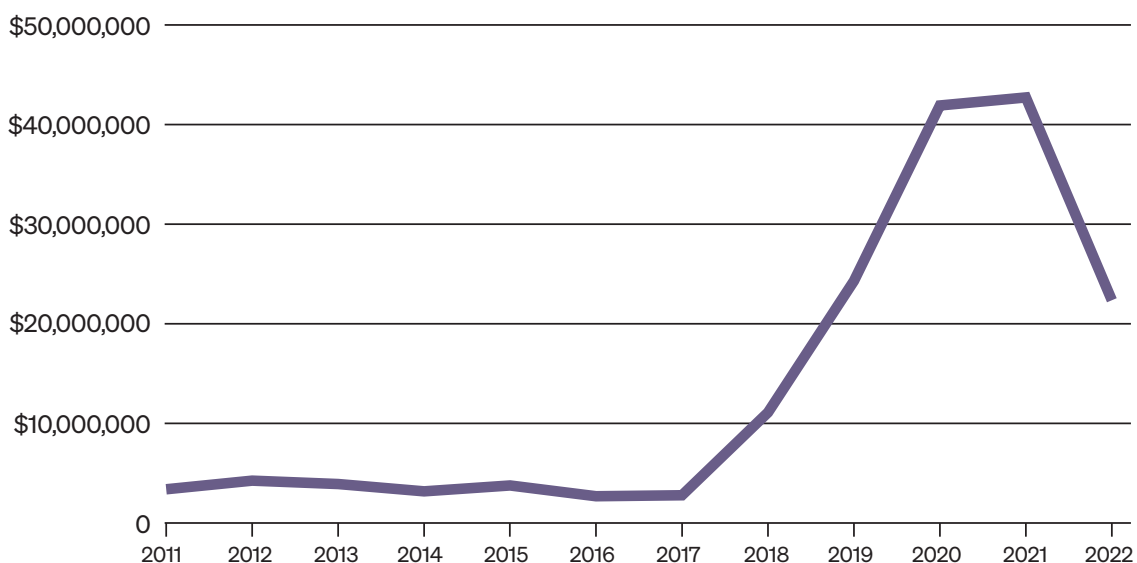
“Bosna i Hercegovina je preduzela značajne korake na unapređenju upravljanja migracijama. Ministarstvo sigurnosti je nastavilo napore na poboljšanju koordinacije sa lokalnim vlastima i unaprijedilo je međunarodnu saradnju. Međutim, značajne slabosti i dalje ugrožavaju pružanje neophodne pomoći. Bosna i Hercegovina treba hitno da usvoji strategiju i akcioni plan o migracijama, pojača napore da osigura pristup azilu i ojača upravljanje granicom.”¹⁵⁶

Kao što je ranije navedeno, finansiranje u okviru IPA-e trebalo bi da pruža finansijsku i tehničku pomoć državama koje teže članstvu u EU, sa ciljem izgradnje njihovih institucija, unapređenja vladavine zakona, borbe protiv korupcije i provođenja liberalizovanih ekonomskih reformi. BiH je obećano članstvo u EU, pod uslovom da vlada prihvati i provede preporuke EU o “upravljanju migracijama” uz ostale obavezne reforme povezane sa procesom pristupanja, koje su, osim ekonomskih reformi koje su lako usvojene, postale sekundarne. Sve pretpristupne zemlje u regiji dužne su bile prihvatiti preporuke EU i IOM-a o “upravljanju migracijama”, od čega zavisi članstvo u EU. Članstvo je na kraju obećano, ali je do sada ostalo van domašaja zemalja na Balkanu dok nastoje da implementiraju sve ekspanzivniju listu zahtjeva EU. Čini se da se politike pridruživanja EU više bave zadržavanjem država u njihovom pretpristupnom statusu nego olakšavanjem njihovog ulaska. Prema riječima povjerenika EU Olivéra Varhelyija, napori na sekuritizaciji koje finansira EU će se povećavati u narednim godinama u cijeloj regiji.¹⁵⁷ “Finansiranje EU za Zapadni Balkan će biti povećano za 60% na više od 350 miliona eura do 2024. godine, od čega će većina biti finansirana preko IOM-a, za podršku ovim rješenjima”.¹⁵⁸ Ova sredstva će se koristiti za povratak, deportacije i stvaranje dodatnog prostora unutar kampa Lipa koji će se koristiti kao pritvorski prostor.¹⁵⁹

Monopolizacija odgovora na migracije: kako IOM troši sredstva EU

U BiH, Evropska komisija javni novac koji je namjenski dodijeljen kanališe kroz IOM koji ga onda lokalno dodjeljuje. Drugim riječima, IOM koordinira “upravljanje migracijama” EU u BiH, te odlučuje gdje će se dodijeliti sredstva i koje agencije će ugovoriti da rade u kampovima kojima upravlja.¹⁶⁰

SLIKA 4
Prikaz ukupnog doprinosa IOM-u za projekte u BiH između 2011-2022.

Od 2011. godine, IOM je primio i potrošio preko 166 miliona eura na kontrolu granica i upravljanje migracijama u BiH, uglavnom iz EU i pojedinačnih država članica.¹⁶¹ Prije naglog povećanja broja dolazaka u BiH 2017. godine, od 2007. godine EU je već uložila 24,6 miliona eura za podršku migracijama i upravljanje granicom kroz tehničku pomoć, što je uključivalo i nabavku opreme kao što je video nadzor graničnih prelaza, izgradnju prihvatnog objekta u Lukavici i Azilantskog centra u Delijašu (Trnovo) i infrastrukturu granične policije. Finansiranje EU značajno je poraslo od 2017. godine, a IOM-ovi projektni budžeti u BiH su porasli za preko 1,505% između 2017. i 2020. godine, što se vidi na slici 4. Finansiranje je ponovo smanjeno 2022. godine, vjerovatno zato što je EU izabrala ICMPD, a ne IOM za niz novih projekata u BiH – kao što je izgradnja pritvorske i deportacijske jedinice u Lipi.

Između 2018. i 2021. godine, prije nego što je Laura Lungarotti stigla u Sarajevo kao nova šefica misije IOM-a, IOM se uglavnom oslanjao na usluge lokalnih privatnih firmi u zemlji, što je opravdavao vanrednom situacijom koja je nastala zbog iznenadnog dolaska značajnog broja migranata i nespremnošću državnih organa da se pozabave ovim problemom. Ovo objašnjava zašto su centri bili smješteni na privatnom posjedu, zašto su privatne sigurnosne agencije bile angažirane da kontroliraju kampove, a međunarodne nevladine organizacije i privatni medicinski centri bili često angažirani da pružaju zdravstvene usluge. U 2021. godini, kada je u zemlji bilo manje migranata i kada su kampovi bili poluprazni, IOM je pokušao uključiti lokalne institucije.

Iako je naš istraživački tim često pokušavao da dobije informacije o tome kako su sredstva EU utrošena u BiH, IOM nije davao komentare u vezi sa traženim informacijama, a EU je više puta odbijala naše zahtjeve za pristup informacijama. Pojedini poslanici u državnom parlamentu upućivali su iste zahtjeve, kao i lokalni mediji, ali sa malo rezultata. Nakon višemjesečnog značajnog pritiska javnosti, IOM je objavio neke informacije, ali mu to nije postala rutinska praksa. Pored toga, informacije nisu sadržavale ključne detalje i nisu davale jasnu sliku o tome koje organizacije primaju sredstva EU preko IOM-a. Navodno, IOM redovno izvještava Vijeće ministara BiH, dok o potrošnji zajednički odlučuju EUSR i IOM, na sastancima kojima prisustvuju predstavnici lokalnih vlasti. Usprkos tome, nije potvrđeno da je ijedna lokalna

institucija uključena u odluke o raspodjeli sredstava na terenu – što ponovo naglašava nedostatak transparentnosti u vezi s tim da je IOM nenormativna¹⁶² članica UN-a (vidjeti prvo poglavlje) i u vezi njegovog rada u BiH. Decenijama je nedostatak transparentnosti modus operandi “međunarodne zajednice” u BiH, bez lokalne odgovornosti.

Uspkos svim preprekama u dobijanju informacija, imali smo pristup podacima o nabavkama i načinu na koji su potrošena sredstva dodijeljena u okviru “Posebne mjere za podršku u odgovoru na izbjegličku i migrantsku situaciju u Bosni i Hercegovini, faza II” Evropske komisije između februara 2019. i januara 2021. godine. Tokom ovog perioda, IOM je od EK dobio 23 miliona eura. Iako je ovo bio samo djelić ukupnog iznosa dodijeljenog za BiH od 2017. godine, podaci o nabavkama pokazuju da su sredstva EU dodijeljena nizu “relevantnih” aktera kroz ugovore o nabavkama. Na pitanje zašto EU sklapa ugovor s IOM-om, a ne sa vladom BiH, jedan član delegacije EU je odgovorio potpuno iskreno: zbog nedostatka povjerenja i zato što je administracija BiH opisana kao nekooperativna. Rekao je da je samo EU potrošila 5 miliona eura na pojačani nadzor granica, ali da je zemlji potrebna i obuka o korištenju tih resursa, na primjer od Frontexa i Evropske agencije za azil (EASO). Dok je otprilike 2,6 miliona eura usmjereno raznim humanitarnim organizacijama, većina preostalog iznosa dodijeljena je za uspostavljanje prekarne mreže kampova i za druge napore na sekuritizaciji, uključujući i finansiranje policije na različitim nivoima. Tokom ovog vremena, IOM je potrošio 750.473 eura na nova vozila i opremu za nadzor za policiju USK (vidjeti drugo poglavlje). Specijalni predstavnik EU i IOM često koriste sredstva za lokalnu policiju i graničnu policiju kao PR priliku, te dostavljaju fotografije i video zapise lokalnim medijima.¹⁶³ Značajan procenat je iskorišten za iznajmljivanje privatnih posjeda na kojoj su postavljeni kampovi, a skoro milion eura je potrošeno za angažiranje privatnih zaštitarskih firmi da čuvaju privremene prihvatne centre. Vlasnik fabrike u kojoj je osnovan Bira, najveći kamp IOM-a, posjeduje i prodavnicu u kojoj je ta organizacija kupila većinu svojih neprehrambenih artikala za 1.464.747 eura. Nasuprot tome, Danskom vijeću za izbjeglice, koje je bilo odgovorno za pružanje medicinske njege tražiocima azila u kampovima koje vodi IOM u BiH, dodijeljeno je samo 280.000 eura. Slično tome, Crveni krst u BiH, koji je bio odgovoran za obezbjeđivanje hrane za dva najveća kampa IOM-a, Miral i Bira, dobio je samo 500.000 eura.¹⁶⁴

Glavni problem sa radom međunarodne zajednice u BiH je to što implementacija i odvijanje “upravljanja migracijama” onemogućava uključivanje javnosti i pristup informacijama. Odluke su netransparentne, a javnost saznaje šta se dešava samo kroz PR kampanje. Jedan predstavnik EU je u intervjuu otkrio da te odluke ponekad zaobilaze i vlasti BiH, te je pojasnio da je “prednost” hitnih fondova to što zahtijevaju samo potpis šefa IOM-a i specijalnog predstavnika EU. Prevoditeljica koja je radila u nekoliko centara u Unsko-sanskom kantonu potvrdila je da je IOM svime upravljao, od dodjele novca do utvrđivanja pravila i donošenja odluka, dok je za probleme okrivljavao lokalne institucije. “Često sam smatrala licemjernim to što su za sve krivili lokalne institucije dok su u stvarnosti oni bili glavni. Oni su dijelili novac, postavljali pravila i sve ostalo, a drugi su slijedili.”¹⁶⁵

U novembru 2022. godine, EU je najavila da će finansirati i dva nova pilot projekta, od po 500.000 eura, a jedan od njih se odnosi na izgradnju pritvorske jedinice Lipa i pomoć pri prisilnom povratku, što će uključivati veći angažman ICMPD-a.¹⁶⁶

Centar Miral

IOM je također bio ključan u pružanju pomoći EU u dobrovoljnom i prisilnom povratku iz BiH. Veliki doprinos je bio finansiranje razvoja sistema za prikupljanje i razmjenu podataka o svim migrantima. IOM je 2013. godine savjetovao EK da uvede automatizirani sistem identifikacije otisaka prstiju (AFIS), koji je kompatibilan sa EURODAC-om.¹⁶⁷ EURODAC sadrži podatke o onima koji su podnijeli zahtjev za azil i koji su registrirani, a neregularno su prešli granice, što se može koristiti za buduće deportacije iz BiH.¹⁶⁸ Sistem je postepeno uveden širom balkanskih zemalja, počevši od BiH.¹⁶⁹

Kako bi se olakšao ovaj proces, BiH je odobreno 17 miliona eura u periodu od pet godina (2015–2020). Kao dio procesa registracije, svi stranci, uključujući migrante, morali su ostaviti pune otiske prstiju kako bi dobili pristup većini kampova i osnovnih humanitarnih usluga, iako im nije rečeno kako će se ovi lični podaci koristiti. Formalno, IOM je uključen samo u dobrovoljni povratak, ali migranti često nemaju izbora, budu prisilno vraćeni iz EU i bude im uskraćen pristup azilu ili im zahtjevi budu odbijeni u ubrzanim procesima azila. Ipak, EU je zatražila da BiH potpiše sporazume o readmisiji sa nekim zemljama porijekla, a IOM i ICMPD su pomagali u tom procesu, kao i u sporazumu o readmisiji sa Pakistanom, koji omogućava saradnju između dvije zemlje u prisilnom povratku.¹⁷⁰ IOM-ov program potpomognutog dobrovoljnog povratka

i reintegracije (AVRR) provodio se nekoliko godina prije nego što je privremeno zaustavljen, ali je zatim nastavljen 2019. godine, a zemlje poput Austrije, Njemačke, Nizozemske i Komisije EU obećale su podršku novom programu. Od tada zaposlenici IOM-a promoviraju AVRR program u kampovima i drugim mjestima gdje se okupljaju velike grupe migranata.¹⁷¹

Pored toga, odluka Evropske komisije objavljena 20. oktobra 2022. godine također naglašava dodatno finansiranje EU za policijske snage širom regije u ukupnom iznosu od 38 miliona eura, od čega je 6.385 miliona eura namijenjeno BiH. Za razliku od prethodnih mjera koje su imale tendenciju da kombinuju napore sekuritizacije sa humanitarnim pitanjima, ova se fokusira isključivo na povećanje kapaciteta operacija kontrole granica. Sredstva će biti dodijeljena za jačanje bh. policijskih snaga i gostujućih službenika u upravljanju "mješovitim migracijama", kao i za nabavku specijalizirane opreme "koja može uključivati bespilotne letjelice, HD i termovizijske kamere, čitače dokumenata, kompjutere, detektor otkucaja srca, CO2 detektor, digitalni mikroskop, sistem video nadzora, kancelarijsku opremu uključujući servere, nadogradnju sistema elektronske razmjene podataka, sistem video nadzora, opremu za detekciju eksploziva, specijalizirane uređaje za noćno osmatranje, termovizijsku kameru sa daljinomjerom, nabavku tehničke opreme i informacionog sistema za migracije, uključujući informacioni sistem DMS".¹⁷²

U 2019. godini, na vrhuncu humanitarne krize, sa hiljadama ljudi unutar i izvan kampova, bihaćka ženska organizacija Glas žene, koja radi na prevenciji nasilja u porodici i zdravlju žena, obratila se SPS-u sa projektom koji se odnosi na seksualno i reproduktivno zdravlje migrantica. Iako su SPS, kao i lokalne institucije, odobrile projekat, IOM im nije dozvolio da ga provedu. Glas žene uputio je otvoreno pismo specijalnom predstavniku EU tražeći pojašnjenje odluke, kao i uloge IOM-a, navodeći da postojeći pristup "pomaže stvaranju paralelnih institucija", te zanemaruje lokalnu infrastrukturu i lokalno civilno društvo. Specijalni predstavnik je odgovorio da je osnova za tu odluku činjenica da isti takav projekat već provode partnerske organizacije IOM-a. Iz organizacije Glas žene su insistirale i dokazale da su ove tvrdnje lažne, a dobile su i podatke od zdravstvenih ustanova da je u 2019. godini vrlo mali broj žena imao pristup ginekološkim pregledima (18 u Bihaću i nijedna u Cazinu, u blizini porodičnog kampa). Nikada nisu dobile dozvolu da započnu svoj program. "Koji je interes EU da ne pusti lokalnu organizaciju u ove centre?", upitale su.¹⁷³

Nekim lokalnim organizacijama je odobren pristup od samog početka, ali kriteriji nisu bili jasni. Jedna od njih je BH inicijativa žena (BHWI), organizacija koja je u zemlji slabo poznata, a o njenom radu, projektima, misiji ili osoblju nema informacija na internetu. Nekoliko međunarodnih nevladinih organizacija i agencija UN-a također je dobilo dozvolu da rade u kampovima, uključujući danski Crveni krst, Save the Children, UNHCR, World Vision i druge velike agencije. Opet, javnost malo zna o njihovom radu u ovim centrima.

Velike količine novca se troše i na infrastrukturu kampa, koja se vidi kao jedino rješenje za smještaj. Ovaj pristup segregira ljude u kampovima od ostatka društva, i to u centrima koji su jako čuvani i gdje je svaka osoba registrirana i praćena u okviru SMART sistema upravljanja kampom.¹⁷⁴

STUDIJA SLUČAJA

Opasni uslovi i korumpirani ugovarači

Cijena IOM-ovog upravljanja migracijama u Bosni i Hercegovini

IOM se u velikoj mjeri oslanja na dogovore o nabavkama sa privatnim zaštitarskim firmama i pojedincima – od kojih se za mnoge zna da imaju sumnjive veze. Dok smo provodili ovo istraživanje prikupili smo desetine navoda o nasilnom postupanju privatnih sigurnosnih agencija sa kojima je IOM sklopio ugovore da rade u privremenim prihvatnim centrima koje finansira EU. Ova informacija je potvrđena u izvještaju koji je predstavio Specijalni izvjestitelj UN-a za ljudska prava migranata.

“Specijalni izvjestitelj je saznao da je na početku rada objekata bilo prijava da privatni zaštitari vrše zlostavljanje. Kao rezultat toga, IOM je prekinuo angažman devet privatnih zaštitara. Svo osoblje ugovoreno preko privatne zaštitarske firme prolazi niz obuka o ljudskim pravima koje organiziraju Ujedinjene nacije.”¹⁷⁵

Ubistvo A. O.

A.O.,¹⁷⁶ 53-godišnji irački Kurd, mjesecima je sa svojom porodicom bio zaglavljen u privremenom prihvatnom centru koji vodi IOM u Ušivku, u blizini Sarajeva. U martu 2019. godine teško je povrijeđen u nasilnom incidentu u kojem je učestvovala zaštitarska agencija Glock koju je ugovorio IOM. Dva mjeseca kasnije od zadobijenih povreda preminuo je u sarajevskoj bolnici, ostavivši suprugu i četvero djece.¹⁷⁷

Jutro nakon incidenta, K.A., uposlenik jedne od organizacija koje rade u Ušivku, nije pronašao nijedan trag nasilja od prethodne noći. Lokva krvi koja je prekrivala betonski pod je očišćena. Neki ljudi su pokazali K.A. video snimke i fotografije ljudi koji se tuku i viču. Na nekim snimcima mogao je vidjeti dosta krvi na podu, ali je više nije bilo. Ljudi sa kojima je razgovarao tvrdili su da je jedan od zaštitara gurao i šutao A.O. “Rekli su mi da su A.O. uvukli u tu tučnjavu, ali nije se on tukao.”

Kada smo se skoro dvije godine kasnije sreli sa K.A u Sarajevu, rekao nam je “Znao sam ja njega. Bio je vrlo tih čovjek. U toj porodici je bilo bolesnih osoba, mislim čak ne samo jedna. I oni su željeli ići dalje da nađu doktore”. Porodica nije mogla pronaći legalan način da dođe do EU pa su se oslonili na neregularni put i zaglavili su u BiH, između granica EU. K.A. se prisjetio da je porodica tvrdila da je zaštitar udario A.O. po glavi, nakon što ga je uvukao u tuču i gurnuo na zemlju, te da ga je taj zaštitar ponovo udario. “Ljudi su mi rekli da je taj zaštitar bio visok, plav i kratko ošišan.” Ipak, niko od muškaraca tokom prepoznavanja osumnjičenog u policiji ni izdaleka nije odgovarao opisu. “Niko više nikad nije vidio tog zaštitara.” K.A. tvrdi da

do večeri nakon incidenta niko nije želio da priča o tome šta se desilo, a ljudi su izbrisali sve fotografije i video zapise sa svojih telefona nakon što je osiguranje razgovaralo sa nekima od njih. Zaštitari i zaposleni u Centru upozorili su ljude da prestanu pričati o tome šta se desilo. Prema svjedočenjima, zaštitar koji je navodno udarao i šutao A.O. nikada više nije radio u Ušivku.

Na dan incidenta nekoliko lokalnih medija objavilo je kratku vijest u kojoj se spominje mogućnost umiješanosti osoblja privatne zaštitarske agencije koju je IOM angažirao u Ušivku.¹⁷⁸ Svi su citirali izjavu sina A.O., koji je bio svjedok incidenta. Tadašnji šef IOM-a, Peter Van der Auweaert, također je odgovorio na upite medija, navodeći na svom Facebook profilu da, s obzirom da nije bilo prisutnih službenika kada se incident desio, niko ništa nije vidio i da stoga nema zvanične verzije događaja, ignorišući činjenicu da su mnogi stanovnici kampa bili prisutni i da su svjedočili događaju. Tvrdio je da IOM insistira na policijskoj istrazi, te je otvoreno govorio o incidentu na svojim društvenim mrežama. Kada je A.O. preminuo, objavio je da je njegova smrt nastupila zbog povreda koje su nastale u tučnjavi u kampu između ljudi različitih nacionalnosti. U komentarima ispod objave neki su ljudi osporavali ovu tvrdnju. Van der Auweaert je odgovorio da je istraga u toku i da je on lično podržava kako bi se utvrdila istina.¹⁷⁹ Kada smo u aprilu 2023. godine kontaktirali Tužilaštvo Kantona Sarajevo da se raspitamo o ovom slučaju, glasnogovornica je rekla da je istraga protiv neimenovanog počinitelja još uvijek u toku. "Tužilaštvo KS poduzima radnje kako bi se utvrdile sve okolnosti počinjenja navedenog krivičnog djela i identiteta izvršioca", odgovorila je.

Prema zakonodavstvu u BiH, niko ne može javno komentirati krivičnu istragu koja je u toku. Van der Auweaert je to potvrdio u svom odgovoru na jedan od komentara, nastavljajući da iznosi detalje o slučaju. Ipak, objasnio je da IOM ima "nultu toleranciju prema nasilju nad migrantima koji su u njegovoj brizi", a ako postoje takve optužbe o nasilju nad stanovnicima kampa, "traži od nadležne zaštitarske firme da odmah suspenduje dotičnu osobu i obavještava lokalnu policiju, te pomaže migrantima (kao u ovom slučaju) u podnošenju krivične prijave, npr. sa prevodiocem".

Nekoliko mjeseci kasnije, bh. mediji, koji su kratko izvještavali o incidentu, prestali su pratiti ovaj slučaj. IOM to više nikada nije spomenuo, a ubrzo nakon toga smjestio je A.O.-ovu porodicu u privatni smještaj gdje su ostali sve dok na kraju nisu odlučili da napuste zemlju. U razgovoru sa članovima porodice rekli su nam da je IOM obećao pomoć oko njihovog preseljenja iz BiH, do čega nikada nije došlo. Porodica tvrdi da im je rečeno da ni sa kim ne razgovaraju o incidentu. U strahu od mogućih posljedica, iako su bili u EU kada smo razgovarali s njima 2022. godine, zamolili su nas da ne otkrivamo gdje se nalaze ili bilo koje druge lične podatke, ali su dali dozvolu da objavimo detalje kako su ovdje izneseni.

F.H., koji je u vrijeme incidenta bio zaštitar u Ušivku, kaže da nije radio tamo te večeri kada je A.O. je povrijeđen i prevezen u bolnicu, ali se sjeća da su njegove kolege o tome pričale sutradan. Kada smo ga sreli u Sarajevu 2021. godine, on više nije radio u toj zaštitarskoj agenciji i bio je voljan pričati o vremenu provedenom u kampovima Ušivak i Blažuj, pod uslovom anonimnosti, ali je davao vrlo kratke odgovore. Rekao je da ne zna imena ikoga umiješanog u incident niti šta im se dogodilo, te da ne može potvrditi ili demantovati njihovu umiješanost. Na pitanje da li je zaštitarima u kampovima dozvoljeno da koriste silu protiv stanovnika kampa, F.H. nam je to potvrdio, rekavši "ako smatramo da je sila potrebna". Suprotno tvrdnji Van der Auweaerta

da je svo zaštitarsko osoblje prošlo posebnu obuku kako bi mogli raditi u kampovima, F.H. je rekao da je prošao samo generalnu obuku svoje zaštitarske firme kada se u njoj zaposlio. Također je rekao da su on i njegove kolege dobili instrukcije da je njihov zadatak da štite IOM i ostalo osoblje kampa. “Znalo je biti napeto kada migranti čekaju u redu za hranu, odjeću ili nešto. Mi smo imali zadatak da smirimo situaciju”, rekao je.

U vrijeme pisanja ovog teksta niko nije pozvan na odgovornost za nasilni napad unutar “prihvatnog centra” koji finansira EU i kojim upravlja IOM, a koji je doveo do smrti A.O. Porodica još uvijek čeka pravdu.

Opasni uslovi i korumpirani ugovarači:

Cijena IOM-ovog upravljanja migracijama u Bosni i Hercegovini

Od 2018. godine, kada je IOM dobio zaduženje da preuzme vodstvo u upravljanju odgovorom BiH na migracije, njegovi prioriteti određivali su se prema ciljevima sekuritizacije EU. EU je izdvojila milione javnih sredstava za jačanje policijskih snaga u BiH, poboljšanje granične infrastrukture i povećanje kapaciteta sistema za prikupljanje podataka i nadzor. U isto vrijeme, EU je zadužila IOM za upravljanje humanitarnim odgovorom, koji je uglavnom podrazumijevao trošenje velikih iznosa IPA sredstava namijenjenih humanitarnoj podršci za uspostavljanje mreže privremenih prihvatnih centara (PPC) izgrađenih u privatnim fabrikama i hotelima, gdje su ljudi smješteni po više mjeseci, a ponekad i godinama. IOM se oslanja na infrastrukturu kampova gdje se migranti segregiraju od šireg društva i grupišu na mjestima gdje se njima može lakše “upravljati” daleko od granica EU, a često i u nehumanim uslovima. Amnesty International je 2020. godine kritizirao jedan takav potez, zbog kojeg je hiljade ljudi smješteno u kamp u kojem su “životi dovođeni u opasnost”.¹⁸⁰ To je bilo u jeku pandemije COVID-19 kada je prenatrpanost mogla biti fatalna.

Jedna od prvih odluka IOM-a prilikom otvaranja privremenih prihvatnih centara u BiH krajem 2018. godine bila je angažiranje privatnih zaštitarskih agencija, što je kasnije objašnjeno kao prelazna faza prije nego što država preuzme kontrolu nad sigurnošću. Navodno su ove agencije angažirane u saradnji sa lokalnom policijom koja u to vrijeme nije imala kapacitet za obavljanje takvih dužnosti. Mnogi od zaštitara koji rade u različitim kampovima potvrdili su nam da nisu prošli posebnu obuku koja je propisana pravilima IOM-a za siguran rad u kampovima.¹⁸¹ Usprkos tome, podaci o nabavkama IOM-a pokazuju da je između 2018. i 2021. iz sredstava IPA-e potrošeno preko milion eura na ugovaranje privatnih zaštitarskih agencija za “čuvanje” kampova kojima IOM upravlja. Drugi podaci pokazuju da je IOM dobio 201,7 miliona eura u okviru IPA3 u oblasti upravljanja migracijama i granicama za “Zapadni” Balkan od 2021. do početka 2023. godine.¹⁸² EK je također najavila povećanje sredstava za 2023. i 2024. godinu. Usprkos navodima da je privatna zaštita bila prelazna faza, privatno zaštitarsko osoblje još uvijek je radilo u nekim od kampova i tokom 2023. godine.

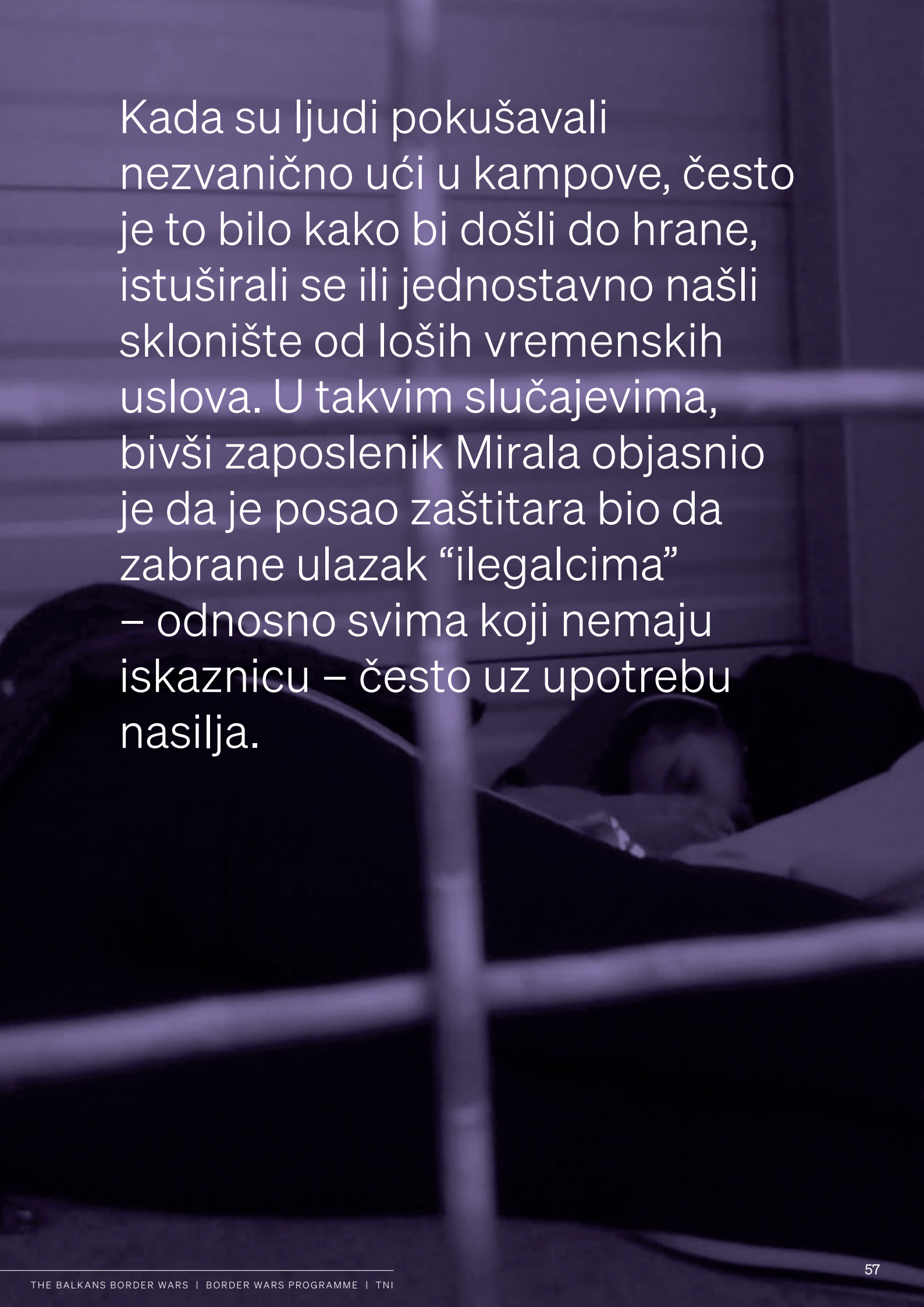
Tokom godina, migranti koji borave u kampu i zaposlenici dali su brojne izjave, uz foto i video snimke, koji pokazuju da su zaštitarske agencije često bile nasilne prema ljudima u privremenim prihvatnim centrima. U januaru 2021. godine sarajevski dnevni list Oslobođenje objavio je članak o bivšem zaštitaru koji je radio u kampovima Ušivak i Blažuj.¹⁸³ Tvrdi da je njegova uloga bila “nadziranje korisnika kampa i obezbjeđivanje prostorija IOM-a, kao i njihove opreme i osoblja”. Ovo potvrđuje i izjavu bivšeg zaštitara kampa Ušivak s kojim smo razgovarali. Zaštitari u sarajevskim kampovima radili su u smjenama po 12 sati, a lokalna policija nije ulazila bez prijekne potrebe. Incidenti su bili česti u šatorima muškog kampa Blažuj, u kojem je bilo

smješteno preko 350 ljudi. Bivši zaštitar je objasnio da je njihova uloga u slučaju incidenta bila da razgovorom, psihološkim pristupom i bez fizičkog kontakta pokušaju smiriti situaciju. Međutim, tvrdi da je samo u oko 1% slučajeva bilo moguće spriječiti incidente na taj način te da su migranti bili neprijateljski nastrojeni prema zaštitarima i zaposlenicima IOM-a. Uskos tome što je migrante opisao kao “izuzetno opasnu grupu ljudi”, bivši zaštitar najviše problema pripisuje izuzetno lošim životnim uslovima u kampu, koji su uključivali nekvalitetnu hranu i nedostatak zdravstvene zaštite. Članak ne sadrži odgovor IOM-a, niti je organizacija dala javno saopštenje o tome.

Prema riječima bivšeg zaposlenika koji je radio u kampu Miral i koji je s nama razgovarao pod uslovom da ostane anonimn, bilo je slučajeva nasilja nad migrantima koji borave u kampu te smatra da su nadležni u potpunosti bili svjesni šta se dešava. Bivši zaposlenik je izjavio da je najteže bilo u vrijeme pandemije COVID-19. Na pitanje o nasilju zaštitara, potvrdio je da se to dešavalo. **“Pitate me da li su zaštitari bili nasilni. Da, bilo je nasilja. Neke osobe koje su zaštitari smatrali problematičnijim odvođene su u njihov kontejner, onaj koji su koristili zaštitari, gdje su ih pokušavali “vaspitati”. Nije to bilo neko pretjerano nasilje, ali migrante koji borave u kampu su udarali i tukli.”**

U januaru 2019. godine internetom je kružio jedan od brojnih video snimaka nasilja koje su počinili zaštitari, a koje su migranti koji borave u kampu potajno snimili i podijelili s aktivistima.¹⁸⁴ Na snimku se vidi kako tri privatna zaštitara u Miralu u Velikoj Kladuši napadaju migranta. IOM je ponovo dao javno saopštenje, rekavši da je zaštitare obučavao odjel Ujedinjenih nacija za sigurnost i zaštitu (UNDSS) te da je lokalna policija pozvana da istraži incident.¹⁸⁵ Međutim, u razgovorima sa zaštitarima u raznim kampovima, bilo je jasno da oni nisu imali takvu posebnu obuku. Neki su nam rekli da su radili 24-satne smjene u kampovima u Velikoj Kladuši i Bihaću, nakon čega su bili iscrpljeni, a za svoj težak i često traumatičan posao dobijali su minimalnu platu. Kako bi ostvarili dodatnu zaradu, mnogi su se zapošljavali kao izbacivači u diskotekama ili prihvatili druge poslove. Veliki kampovi poput Bire i Mirala na području Bihaća bili su najteža mjesta za rad zbog prenatrpanosti i činjenice da su kampovi izgrađeni u bivšim fabrikama, neprikladnim za smještaj ljudi. Važno je naglasiti da se u BiH desio rat i genocid prije manje od 30 godina i da u zemlji ima mnogo slučajeva ličnih i međugeneracijskih trauma. Mnogi od onih koji su bili uključeni u nametanje politika EU koje provodi IOM bili su zahvaćeni ratom, što će vjerovatno ostaviti razne posljedice na njihov rad u poslijeratnom kontekstu u tako visoko sekuritiziranim okruženjima sa žrtvama drugih ratova i sukoba.

Zaposlenici raznih organizacija koji rade u kampovima u Bihaću, Velikoj Kladuši i Sarajevu izjavili su da se nasilje koje je vršilo zaštitarsko osoblje normaliziralo u periodu od 2018. do 2021. godine. Njihova svjedočenja ukazuju na to da su zaštitarske agencije koristile silu nad migrantima koji borave u kampovima koje je IOM opisao kao “humanitarne centre” koji zadovoljavaju standarde EU.¹⁸⁶ Ove privatne agencije nisu imale prethodnog iskustva u radu sa ranjivim grupama i nije poznato je li IOM provjeravao krivične dosjee zaposlenika ugovarača ili tražio ljekarske preglede budući da sporazumi između IOM-a i privatnih agencija nisu objelodanjeni. Iz IOM-a nisu željeli odgovoriti na naša pitanja o ovome.

Kada su ljudi pokušavali nezvanično ući u kampove, često je to bilo kako bi došli do hrane, istuširali se ili jednostavno našli sklonište od loših vremenskih uslova. U takvim slučajevima, bivši zaposlenik Mirala objasnio je da je posao zaštitara bio da zabrane ulazak “ilegalcima” – odnosno svima koji nemaju iskaznicu – često uz upotrebu nasilja.

U Biri, nekoliko svjedočenja bivših zaposlenika i tražitelja azila ukazuje na to da su zaštitari koristili mračna i osamljena mjesta za prelaćivanje ljudi.

U tu svrhu su navodno korišteni i drugi kontejneri ili prostorije, a zaposleni su bili svjesni ove prakse. Neki zaposlenici su to prijavili IOM-u i lokalnoj policiji, iako je samo jedna osoba spomenula slučaj nasilja nad maloljetnicom koji je rezultirao istragom i sudskim sporom. U intervjuu, pod uslovom da ostane anonimna, žrtva je rekla da je imala sreće jer je bila maloljetna. “Valjda su zbog toga morali reagovati, rekla je, pojasnivši da to nije prvi slučaj koji je prijavila, ali je prvi koji je sankcionisan. U većini slučajeva su zaštitari suspendovani ili smijenjeni sa radnog mjesta, ali dalje ništa nije poduzeto i ista firma je nastavila pružati usluge zaštite.

U maju 2019. godine, grupa novinara je posmatrala kako zaštitari koriste elektrošokere kako bi rastjerali ljude ispred kampa Bira, što je zabranjeno zakonom, ali i pravilima IOM-a. “Ljudi koje dotaknu šokerima su vrištali. Užasno je bilo to gledati”, rekla je jedna od novinarki koja je privedena nakon što je pokušala snimiti incident. Na video snimcima i fotografijama koje su uspjeli sačuvati, a koje su nama dozvolili da koristimo, vidi se osoblje IOM-a pored zaštitara koji nose elektrošokere.

Jedna od novinarki sa kojom smo razgovarali potvrdila je da je osoblje IOM-a bilo prisutno tokom incidenta. Novinari su kontaktirali i zaštitarsku agenciju i IOM nakon incidenata.¹⁸⁷ Iz agencije Bakrač Security nismo dobili odgovor, a iz IOM-a su saopštili da su upoznati sa ovakvim incidentima te da taj problem rješavaju tako što privremeno sankcionišu zaštitare ili ih prebacuju u druge kampove.

Svi svjedoci s kojima smo razgovarali, uključujući i nekoliko zaposlenika kampa i migranata, potvrdili su da je bilo uobičajeno vidjeti kako zaštitari vrše nasilje nad migrantima koji borave u kampu, što je uključivalo i prelaćivanje palicama i povremeno korištenje elektrošokera.

U Biri i Miralu, bivšim fabrikama, često je dolazilo do sukoba sa zaštitarima u kampovima kada su u objekte pokušavali ući ljudi koji nisu imali iskaznicu. Postojali su razni razlozi zbog kojih osoba nema iskaznicu. Neki se nisu htjeli prijaviti u kamp jer to jednostavno nisu željeli ili zato što su kampovi bili pretrpani i nije bilo slobodnog mjesta. Ljudima je često odbijana registracija kada su pokušavali da se registriraju. Još češće se dešavalo da su ljudi registrirani, ali izgube iskaznicu pri pokušaju ulaska u EU ili kada bi im hrvatska policija uništavala stvari prilikom prisilnog vraćanja. Između 2018. i 2020, kampovi su često bili prenatrpani, a preko 2.000 ljudi koji su živjeli izvan privremenih prihvatnih centara nisu imali pristup uslugama koje se pružaju onima koji su prijavljeni u kampovima. Tek kada se zbog pandemije značajno smanjio dolazak ljudi u Bihać, problem kapaciteta je riješen. Kako je u intervjuu objasnio jedan zvaničnik EU, globalna pandemija je bila “božji dar” za upravljanje migracijama u BiH, jer je bilo mnogo manje dolazaka nego što se očekivalo.

Kada su ljudi pokušavali nezvanično ući u kampove, često je to bilo kako bi došli do hrane, istuširali se ili jednostavno našli sklonište od loših vremenskih uslova. U takvim slučajevima, bivši zaposlenik Mirala objasnio je da je posao zaštitara bio da zabrani ulazak “ilegalcima” – odnosno svima koji nemaju iskaznicu – često uz upotrebu nasilja. Jedan mladić je 14. maja 2020. preminuo nakon što se zapleo u ogradu dok je pokušavao ući u kamp Miral da se istušira.¹⁸⁸

S vremenom su kritike prema privatnim zaštitarskim agencijama postajale sve glasnije, a

dolazile su kako od zaposlenih u kampu, tako i od lokalnih grupa civilnog društva. L.,¹⁸⁹ bivša zaposlenica kampa, dala je otkaz jer je svjedočila čestom nasilju. Usprkos tome što je o tim zapažanjima izvještavala svoje nadređene, nije primijetila značajne promjene. L. se prisjeća brojnih situacija kada su zaštitare premještali, onemogućavali im rad u kampovima, pa čak i otpuštali, ali nasilje je i dalje bilo prisutno. Kako su se širile kritike na račun IOM-a i zaštitarskih agencija, sve više se radilo na tome da se zaustavi širenje informacija iz kampa. Migranti koji borave u kampu su izjavili da su zaštitari oduzimali telefone svima koji su pokušavali snimati ili fotografisati unutar kampa. Jedan migrant koji je boravio u porodičnom kampu u Sarajevu tvrdi da je bio izbačen iz kampa i da mu je oduzeta iskaznica nakon što je osoblje IOM-a otkrilo da je razgovarao s novinarima i dijelio informacije.

IOM također strogo kontrolira pristup privremenim prihvatnim centrima, a tu se ubrajaju i novinari. Mnogi lokalni i međunarodni novinari naišli su na poteškoće u dobijanju pristupa kampovima, a IOM i zaštitari im često nisu dozvoljavali ulazak. Oni kojima je odobren ulazak rekli su da su imali strogu kontrolu i da je osoblje IOM-a pratilo njihove aktivnosti.¹⁹⁰ Nekoliko lokalnih novinara nam je reklo da su bili u pratnji osoblja IOM-a dok su bili u kampu, zbog čega su migranti oklijevali otvoreno govoriti o svojoj situaciji zbog straha od odmazde jer su se žalili na uslove.¹⁹¹ To je potvrdilo i nekoliko drugih novinara koji su uspjeli ući u kampove. Neki lokalni mediji također opisuju ovaj ograničeni pristup, jer su kamere morale biti postavljene na jedno mjesto, često u blizini ulazne kapije, a pojedinci su dovođeni do novinara na intervju.

Intervjui koje smo vodili tokom nekoliko godina otkrivaju jezive uslove u kampovima. Migranti koji borave u kampu su rekli da se u njima ne osjećaju sigurno, zaštićeno i dostojanstveno te da uslovi, posebno u Bihaću i Miralu (onim najbližim hrvatskoj granici), nisu pogodni ni za životinje, a kamoli za ljude. Ljudi su često opisivali uslove kao gore od Morije, koju su mnogi novinari, nevladine organizacije i zastupnici Evropskog parlamenta opisali kao zatvor na otvorenom.¹⁹² Nekoliko ljudi koji su boravili u BiH, posebno oni iz Afganistana, boravili su u Moriji prije nego što su napustili otok i nastavili put prema drugim područjima u EU.

Jedan od najvećih problema bio je nedostatak zdravstvene zaštite. Zdravstvene usluge pružaju IOM i partnerska organizacija Dansko vijeće za izbjeglice (DRC), a svaki kamp bi trebao imati službu hitne pomoći. Migranti koji su boravili u kampu Bira, kao i drugim kampovima, žalili su se da je DRC obično pružao samo osnovnu pomoć.¹⁹³ **“Dobijali smo paracetamol za sve, od dijabetesa do raka. Ništa drugo”,** rekao nam je jedan od migranata iz kampa. U kampovima je bilo uobičajeno vidjeti ljude sa neliječenim infekcijama kože. **Nijedan od kampova ne pruža sigurno okruženje za žene, maloljetnike bez pratnje ili LGBTQ+ osobe, što je potvrđeno u saopštenju posebnog izvjestitelja UN-a za ljudska prava migranata, Felipea Gonzáleza, tokom posjete 2019. godine.¹⁹⁴ Brojne LGBTQ+ osobe, nakon kraćeg boravka u kampovima, radije su živjele vani, bilo u iznajmljenim sobama ili skvotovima. Prema riječima nekih sa kojima smo razgovarali, u kampovima im nije pružena nikakva zaštita, a često su bili na meti drugih migranata. Govorili su o silovanju i drugim vrstama nasilja koje su doživljavali u kampovima te o nedostatku bilo kakve podrške. Za žene je čak i odlazak u toalet predstavljao problem u mnogim kampovima, budući da prostorije nisu bile pravilno odvojene i zaštićene. Osim toga, maloljetnici su često bili smješteni preblizu odraslima, a bilo je i prijava o seksualnom iskorištavanju djece unutar kampova.¹⁹⁵**

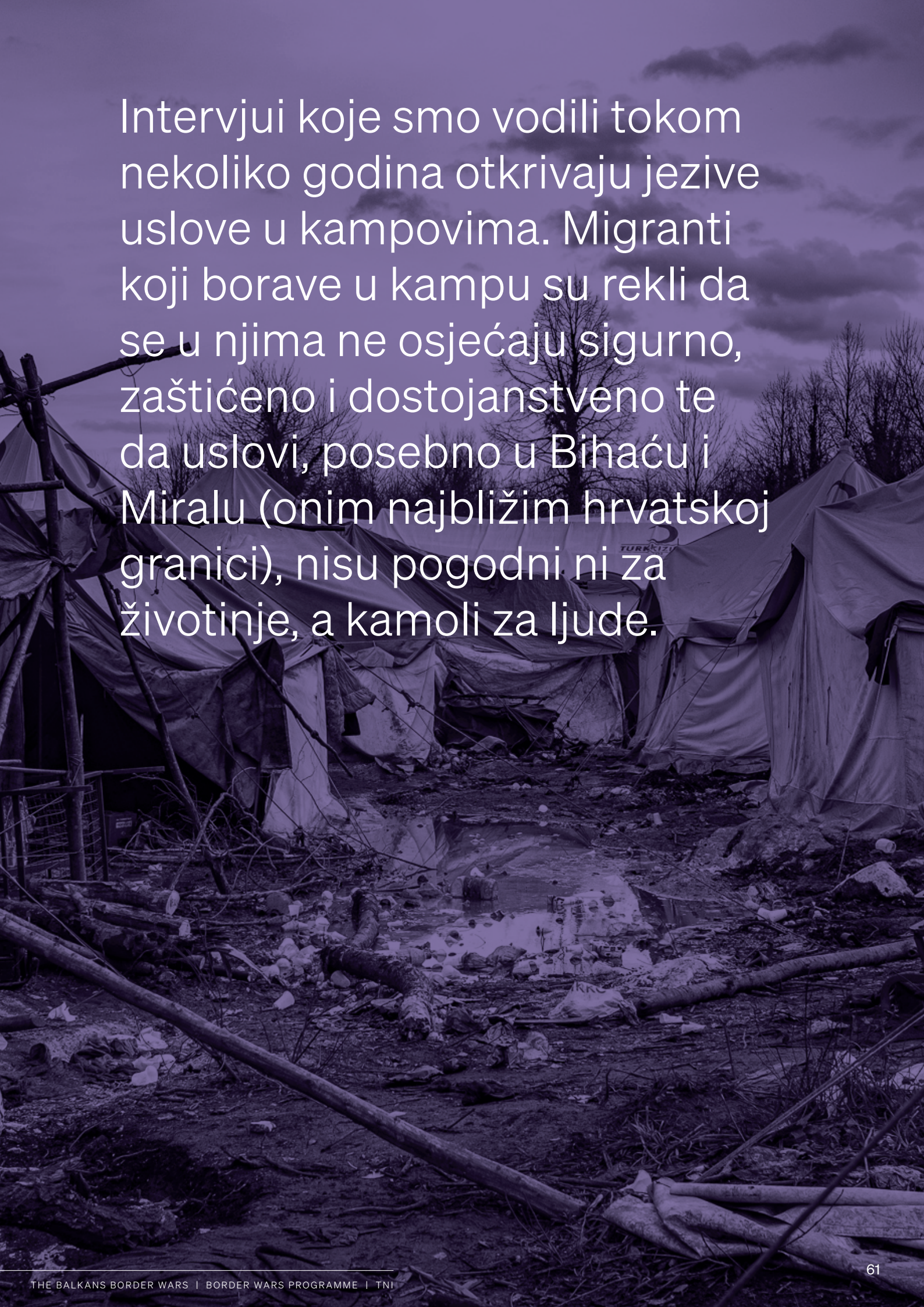
Uslovi i strukturalno nasilje unutar privremenih prihvatnih centara kojima upravlja IOM bili su toliko strašni da su u više navrata rezultirali smrtnim slučajevima koji su se mogli spriječiti. Međutim, smrtni slučajevi koji su se dogodili, poput A.O., koji je sahranjen u Sarajevu, kao i drugi, ne spominju se niti broje u godišnjim Projektima nestalih migranata IOM-a¹⁹⁶ koji tvrdi da daje globalne podatke o smrtnim slučajevima migranata, a gotovo je nemoguće znati tačan broj slučajeva nestalih. U izvještaju se navode samo oni koji su umrli u tranzitu, ali ne i u centrima i objektima kojima upravljaju države ili druge organizacije. Kao i smrt A.O., ovi izvještaji ne uključuju druge smrtno slučajevima u objektima IOM-a u BiH, poput smrti 17-godišnjeg pakistanskog dječaka koji je preminuo 2019. godine u kampu Bira u Bihaću. Prema riječima lokalnog mrtvozornika, dječak je preminuo od upale pluća, koja se mogla izliječiti antibioticima da se liječila na vrijeme. Drugi primjer je H., kojeg je udario automobil na ulazu u kamp Miral izgrađenom pored autoceste u ruralnom području. Njegovi prijatelji tvrde da im usprkos njihovim očajničkim pokušajima da pozovu pomoć, niko od osoblja kampa nije pomogao. Dok je dva sata nakon nesreće ležao na zemlji, H. je još bio živ, ali nijedan ljekar iz kampa niti hitna pomoć nisu došli. Na kraju je policijskim automobilom prebačen u bolnicu, gdje je preminuo.¹⁹⁷

Prema riječima upravitelja kampa IOM-a, protokol je da se svaki smrtni slučaj koji se desi unutar kampa prosljedi Službi za poslove sa strancima (SPS), u skladu sa državnim procedurama i propisima, kao što je kontaktiranje ambasade zemlje porijekla preminule osobe i organiziranje repatrijacije ako to porodica želi. Međutim, kada smo o tome pitali SPS, rekli su da je tijelo H. na kraju prebačeno u Alžir gdje je i sahranjen, zahvaljujući naporima lokalnih i međunarodnih volontera, a ne pomoći državnih institucija.

IOM-ovi upitni procesi nabavki sa privatnim subjektima

IOM angažira privatne subjekte za postizanje svojih ciljeva upravljanja migracijama. Prema podacima o nabavkama od 2019. do 2020. godine, IOM je potrošio 850.097 eura na ugovore o pružanju zaštitarskih usluga sa tri privatne zaštitarske firme: Glock Security (nazvan po poznatom proizvođaču oružja), Bakrač Security i Bodyguard Fileković. Nejasno je kojom procedurom se IOM vodio prilikom angažiranja ovih agencija.¹⁹⁸

Glavna zaštitarska agencija s kojom je IOM sklopio ugovor bila je Bakrač Security, kojoj je u periodu od 2019. do 2021. godine isplaćeno 643.601 eura za pružanje usluga u četiri privremena prihvatna centra na području Bihaća, uključujući objekte za smještaj porodica i ugroženih osoba.¹⁹⁹ Gore navedeno svjedočenje koje je potvrđeno u različitim medijskim izvještajima pokazuje da je zaštitarsko osoblje u tim kampovima često bilo uključeno u nasilne incidente protiv migranata. Vlasnik firme, Asmir Bakrač, je bivši policajac koji održava veze sa lokalnim vlastima i ima nekoliko ugovora sa lokalnim institucijama za pružanje zaštitarskih usluga. Bio je umiješan u ubistvo Cvijana Radića, Srbina koji se na to područje vratio nedugo nakon rata u BiH.²⁰⁰ Bakrač je 2014. godine sa ostalim optuženim licima osuđen na zatvorsku kaznu od 31 godinu i osam mjeseci, ali mu je presuda kasnije poništena i naloženo je ponovno suđenje.²⁰¹ Agenciji Bodyguard Fileković je od 2019. do 2021. godine isplaćeno 92.798 eura i ima podjednako zabrinjavajuće veze. U julu 2021. godine pripadnici Državne agencije za istrage i zaštitu (SIPA) izvršili su pretres njihovih prostorija u vezi sa optužbama za poreznu utaju u velikim iznosima.²⁰² Iako je problematična priroda ove dvije zaštitarske firme bila javno poznata, kao i kontinuirano nasilje njihovog osoblja prema migrantima koji su boravili u kampovima u BiH, one su ostale na platnoj listi IOM-a.

Intervjui koje smo vodili tokom nekoliko godina otkrivaju jezive uslove u kampovima. Migranti koji borave u kampu su rekli da se u njima ne osjećaju sigurno, zaštićeno i dostojanstveno te da uslovi, posebno u Bihaću i Miralu (onim najbližim hrvatskoj granici), nisu pogodni ni za životinje, a kamoli za ljude.

Nadalje, ugovori o najmu koje je IOM potpisao sa privatnim vlasnicima za osnivanje privremenih prihvatnih centara također su ozbiljno manjkavi i ukazuju na nepoštivanje postupaka dužne pažnje. Nefunkcionalno upravljanje bilo je formalno opravdanje zašto je IOM dobio zadatak "upravljanja migracijama", ali IOM se ipak nedovoljno posvetio provjeri vlasnika zemljišta i prostora koji su iznajmljeni i osiguravanju da su prikladni za smještaj ljudi.

Jedan takav primjer je hotel Sedra, smješten između Bihaća i Velike Kladuše, koji je bio stari i oronuli hotel bez tekuće vode i sa plijesni na zidovima kada ga je IOM pristao unajmiti kako bi ga pretvorio u porodični kamp. Ugovor je sklopljen direktno sa vlasnikom Halilom Bajramovićem, kontroverznim biznismenom sa političkim vezama na području Bihaća. Hotel je trebao ići na aukciju kako bi se izmirili nagomilani dugovi. To je bilo javno poznato, ali je samo nekoliko dana prije aukcije hotel kupljen za smještaj ugroženih migranata, a IOM je sa Bajramovićem sklopio ugovor o najmu u iznosu od 256.401 eura, čime je poništena sudska odluka da bude predmet aukcije. Nadalje, Bajramović je 2019. godine bio optužen za pronevjeru, ali IOM ni tada nije raskinuo ugovor.²⁰³

Slična situacija s najmom se dešava između IOM-a i vlasnika napuštene fabrike BIRA u Bihaću, gdje je IOM osnovao svoj najveći privremeni prihvatni centar u BiH. Fabrika je bila na prodaju radi izmirenja dugova, a protiv vlasnika se vodio sudski spor.²⁰⁴ Gradonačelnik Bihaća je 2017. godine ponudio pomoć fabrici, ocijenivši to dobrom investicijom. Tako je između 2019. i 2021. godine vlasnik fabrike bio najveći privatni korisnik sredstava EU u BiH, primivši ukupno 1.464.747 eura.²⁰⁵

Isti problemi se dešavaju i sa firmom KM Trade, koja je dobila 27.880 eura iz fondova EU²⁰⁶ koje je IOM uplatio za nabavku zaštitne balističke opreme za policiju USK. U bazi podataka Projekta izvještavanja o organiziranom kriminalu i korupciji ima dosta zapisa o dvojici vlasnika firme, Kadriji Koliću i Nihadu Masiću, a sama firma je navodno bila povezana sa koruptivnim poslovnim praksama koje su uključivale javni novac.²⁰⁷ Kako pišu lokalni mediji, KM Trade je godinama dobijao sve tendere za nabavku policijskih uniformi, time kršeći Zakon o javnim nabavkama BiH.²⁰⁸

IOM-ovi principi nabavke, uključujući smjernice protiv prevare i korupcije, jasno navode da organizacija mora odbiti svaki prijedlog ili raskinuti ugovor sa ponuđačem koji je učestvovao u korupciji, prevari, tajnim ili prinudnim radnjama. Usprkos tome, IOM je ugovore o nabavkama dodijelio navedenim firmama, što dovodi u pitanje pridržavanje vlastitih smjernica. Nejasno je zašto je IOM odlučio dodijeliti ugovore ovim firmama, niti zašto oni nisu raskinuti odmah ili barem mnogo ranije s obzirom na javne informacije o optužbama koje im se stavljaju na teret.

Promjenjiv odgovor na sekuritizaciju u BiH – ali strukturalno nasilje ostaje

U suštini, čini se da u provedbi agende eksternalizacije EU u BiH humanitarni principi ili postupci dužne pažnje igraju sporednu ulogu, a humanitarne potrebe migranata su od samog početka na posljednjem mjestu.

Od službenog prenosa odgovornosti sa IOM-a na SPS, IOM je zvanično prestao angažirati privatne zaštitarske agencije za rad u kampovima jer, prema riječima šefice misije IOM-a u BiH, Laure Lungarotti, SPS zadužen za zaštitu zapošljava profesionalce. Kada smo u septembru 2023. posjetili kampove Blažuj i Ušivak, prisustvo SPS je bilo vidljivo i situacija je generalno bila manje napeta. Nezvanično, policijski službenik u jednom od kampova nam je rekao da su preuzeli poslove od privatnih agencija koje su često zloupotreblyavale svoj položaj i ovlasti. Rečeno nam je i da su uslovi nesigurni i da nije bezbiječno posebno za maloljetne osobe, ali i za žene. IOM još uvijek nadzire dozvole za ulazak i kretanje unutar kampa. Ministarstvo je službeno bilo uključeno u e-mail korespondenciju, ali nije bilo vidljivo unutar kampova.

U kampu Lipa, Služba za poslove sa strancima je prisutnija. Međutim, kao što je ranije navedeno,²⁰⁹ tu službu zapošljava IOM. Prema našim zapažanjima, prenos odgovornosti na lokalne vlasti i institucije je samo formalan, a suštinski se malo toga promijenilo u praksi, dok su životni uslovi i dalje bazični. Ljudi žive u malim kontejnerima, povremeno nema vode, a mjesto je i dalje nepogodno. Tu je i nova pritvorska jedinica sa 12 kontejnera. U porodičnim kampovima u Sarajevu i Bihaću nema dovoljno osnovnih potreština, poput odjeće, deka i higijenskih proizvoda, a uslovi su i dalje ispod standarda. Sredinom 2023. godine, šefica IOM-a najavila je mogućnost skorog zatvaranja kampa u Bihaću. Iako su kampovi obično poluprazni, IOM je nastavio ulagati još više IPA sredstava koje je EU dodijelila za različite oblike sekuritizacije, kao što je stalna podrška lokalnim policijskim snagama u vidu visokotehnološke opreme i napredni sistemi za video nadzor i prikupljanje podataka.

Izveštaji o sljedećem krugu finansiranja EU ukazuju na nastavak strukturalnog nasilja u upravljanju migracijama u doglednoj budućnosti – iako na nove i sofisticiranije načine – uz više sredstava EU za mjere sekuritizacije. Iako je IOM-ov pristup sekuritizaciji poprimio nove oblike i uključuje različite lokalne aktere, ishod ostaje isti: strukturalno nasilje i ponižavajući i opasni uslovi za ljude u pokretu su i dalje prisutni. Ovo je jednostavno sljedeća faza u unosnoj (graničnoj) industriji zaštite od koje profitiraju IOM i mnoge druge agencije, poput Frontexa ili ICMPD-a. Policijske agencije u zemlji su više militarizirane nego što su ikada bile od rata, a osim donacija iz EU ulažu i u novu opremu, uglavnom za korištenje u slučaju “građanskih nemira”.²¹⁰ Pored toga, imaju sve veći broj zaposlenih, a BiH je čak i 2021. godine imala više policajaca na 100.000 građana od prosjeka EU (438 naprema 333).²¹¹

Hoće li Balkan postati deportacijsko središte?

Krajem jula 2022. godine, BiH je deportovala prve dvije osobe u Pakistan,²¹² a nekoliko sedmica kasnije vlasti su deportovale grupu marokanskih državljana. EU i IOM su pomogli u ovim deportacijama. U oba slučaja, državni organi su izdali saopštenje za javnost,²¹³ popraćeno objavama na društvenim mrežama i slikama ljudi sa lisicama na rukama koje provode kroz kontrolu na aerodromu, kao da su kriminalci.

Ministarstvo sigurnosti izdalo je saopštenje navodeći da su u svim slučajevima deportovane osobe bile "ilegalne" i da su počinili krivična djela dok su boravili u BiH, ali nisu naveli više detalja. Ista praksa nastavljena je i 2023. godine, sa deportacijama u Alžir, Bangladeš i Maroko, zemlje koje sa BiH nemaju zvanični sporazum o readmisiji. Do kraja juna 2023. deportovano je najmanje 25 osoba.²¹⁴

Deportacija u Pakistan omogućena je sporazumom o readmisiji između dvije zemlje u novembru 2020. godine,²¹⁵ a finansirala ga je vlada BiH. Sporazum je dio uslova za pristupanje BiH EU.

Takav sporazum ne postoji sa Marokom i nisu objavljeni detalji o deportaciji marokanskih državljana. Troškovi su podmireni uz pomoć EU i Austrije, a bili su uključeni Frontex i ICMPD. Nakon deportacije pakistanskih državljana, vlasti su lokalnim medijima rekly da će im za nastavak procesa vraćanja ljudi u zemlje porijekla biti potrebna dodatna finansijska pomoć.²¹⁶ U oktobru 2022. godine potpredsjednik Evropske komisije za promicanje evropskog načina života, Margaritis Schinas, posjetio je Bosnu i Hercegovinu i neke od smještajnih centara koje finansira EU u Sarajevu i najavio novi projekat vrijedan 39,5 miliona eura,²¹⁷ "kojem je cilj podržati Bosnu i Hercegovinu u upravljanju mješovitim migracijskim tokovima i upravljanju granicama". Pozvao je na jaču saradnju i koordinaciju sa Frontexom, kao i da BiH finalizira uspostavu zajedničke kontakt tačke za saradnju sa Europolom. Naglasio je i potrebu za ubrzanjem povratka onih kojima nije potrebna zaštita (koji nisu priznati kao izbjeglice ili tražitelji azila, ili žrtve trgovine ljudima) "kao osnovne komponente bilo koje kredibilne migracijske politike", te da je EU od 2018. godine izdvojila preko 100 miliona eura za "upravljanje migracijama" u Bosni i Hercegovini. Iste sedmice, EU je preporučila BiH za kandidatski status, iako izvještaj o napretku nije pokazao napredak ni u jednoj oblasti, što dovodi do zaključka da je vladavina zaona slaba, a država nefunkcionalna.²¹⁸

Ovaj cilj da se regija pretvori u *hotspot* (žarište), u kojem IOM ima vodeću ulogu, nije novi cilj, ali je intenziviran od 2015. godine. Deportacije iz BiH predstavljaju kulminaciju dugog procesa i otvaraju vrata novim oblicima eksternalizacije kontrole granica EU, koju provodi IOM, a na štetu ljudskih prava ljudi u pokretu.

Ucjena deportacijom kroz proces pristupanja EU

EU više od 20 godina uključuje balkanske zemlje u deportaciju migranata koji se smatraju nepoželjnim. U junu 2002. godine, na Evropskom vijeću u Sevilji, Vijeće je u svojim zaključcima napisalo da “svaka buduća saradnja, pridruživanje ili ekvivalentni sporazum koji Evropska unija ili Evropska zajednica zaključi s bilo kojom zemljom treba da sadrži klauzulu o zajedničkom upravljanju migracijskim tokovima i o obaveznoj readmisiji u slučaju ilegalne imigracije”.²¹⁹ Drugim riječima, svaki sporazum postignut između EU i treće zemlje mora podržavati eksternalizaciju migracijskih politika EU, a posebno deportaciju (readmisiju) u zemlju porijekla migranta.

Proces pristupanja balkanskih zemalja EU pokrenut 2003. godine na samitu u Solunu²²⁰ nije izuzetak. Prvi korak je bio uslovljavanje izdavanja viza potpisivanjem sporazuma o readmisiji koji obavezuju balkanske zemlje da prihvate svoje državljane ako su uhapšeni kao ilegalci unutar EU.

Albanija je 7. novembra 2005. godine postala prva zemlja koja je potpisala takav sporazum sa EU. Njime je uvedena obaveza primanja svakog albanskog državljanina koji nije imao ili koji više nema legalni boravak u EU, kao i svakog državljanina treće zemlje za kojeg se može dokazati ili razumno pretpostaviti da je direktno i “ilegalno” ušao u EU nakon boravka ili tranzita kroz Albaniju. Nakon sporazuma o readmisiji, dvije godine kasnije, usvojen je sporazum između EU i Albanije o olakšavanju izdavanja viza za kratkoročni boravak. Slični dogovori postoje sa Srbijom, BiH, Crnom Gorom i Sjevernom Makedonijom, a 2010. godine sve balkanske zemlje, osim Kosova, potpisale su sporazum o bezviznom režimu sa EU.

EU je od samog početka uključila IOM u pružanje podrške ovim povratcima putem programa AVR. Misija IOM-a u Albaniji je 2015. godine pomogla više od 3.700 albanskih državljana da se vrate iz zemalja EU u zapadnoj Evropi,²²² iako je njihova “dobrovoljnost” često bila osporavana. Zaista, ljudi koji pristanu na “dobrovoljni” povratak uglavnom to čine kako bi izbjegli petogodišnju zabranu ulaska u šengenski prostor koja se obično izdaje uz nalog za protjerivanje.

IOM: partner EU u stvaranju hotspots (žarišta) na Balkanu

Ne samo da balkanske zemlje moraju prihvatiti povratak svojih državljana, već se od njih sve više zahtijeva da kontroliraju, pritvaraju i vraćaju migrante koji se smatraju nepodobnim za naseljavanje zemalja EU. Prema definiciji Migreuropa (2019.)

“Hotspot pristup je shema uvedena 2015. godine kako bi se ojačala granična kontrola i spriječio pristup evropskom kontinentu identifikiranjem i razvrstavanjem migranata neposredno nakon što stignu u Italiju ili Grčku i njihovim vraćanjem sa ovih mjesta kršeći njihova osnovna prava. To je danas novi “model” rukovođenja u “upravljanju i kontroli migracijskih tokova” na vanjskim granicama EU.”²²³

Ovaj pristup koji se primjenjuje kao odgovor na “migracijsku krizu” doveo je do uspostave trijažnih centara s ciljem razlikovanja “legitimnih” izbjeglica i tražitelja azila i “nepoželjnih” ekonomskih migranata.

Od 2015. slični centri uspostavljeni su u Grčkoj i Italiji, a sada se čini da je cijeli Balkan postao tampon zona za čuvanje nepoželjnih migranata daleko izvan granica EU. IOM igra glavnu ulogu u ovom procesu.

“Dobrovoljni povratak”: depolitizacija kontrole kretanja i deportacija

Birajući IOM kao partnersku agenciju, strategija EU je postala sasvim jasna: davanje humanitarnog izgleda politikama koje se u stvarnosti vode sekuritiziranom agendom. Činjenica da je IOM slabo povezan sa UN-om daje iluzornu garanciju neutralnosti. IOM-ov koncept “dobrovoljnog povratka” pokazuje da državni interesi nadmašuju prava i interese ljudi u pokretu. Iako je namijenjen migrantima koji se žele vratiti kući, “dobrovoljni povratak” je preferirani mehanizam EU kojim se pokušava depolitizirati pitanje kontrole kretanja i deportacija. Kao što piše Antoine Pécoud:

“Jedna od posljedica ove napetosti između “univerzalističkog” i pozitivnog predstavljanja migracija i sigurnosnih ili utilitarnih briga zapadnih država je transformacija vršenja kontrole koja poprima drugačije oblike od policijskih mjera koje se generalno vežu s tim. U tom okviru moguće je tumačiti razvoj informativnih kampanja [uključujući kampanje o “dobrovoljnom povratku”] kao oblik “saglasnog” nadzora, u onoj mjeri u kojoj one uključuju zabrinutost za “zaštitu žrtava”, koje pogoduju saradnji između zemalja polaska ili nevladinih organizacija.”²²⁴

Već nekoliko godina EK zaista podržava “dobrovoljne povratke” umjesto deportacija. Jedan od razloga je finansijski (prisilna deportacija košta oko 15.000 eura, dok je “dobrovoljni povratak” oko 3.000 eura).²²⁵ EU je također naglasila dostojanstveniji karakter “saglasnih” povrataka, koji se teoretski provode bez policijske pratnje ili fizičke prisile.

U svojoj trenutnoj strategiji, objavljenoj u aprilu 2021, EK je obećala da će “nastaviti pružati pomoć za dobrovoljni povratak i reintegraciju migranata blokiranih u drugim zemljama”²²⁶. IOM je 2019. godine pokrenuo dvogodišnji program pod nazivom “Podrška održivom povratku i reintegraciji migranata koji se dobrovoljno vraćaju sa Zapadnog Balkana u svoje zemlje porijekla”,²²⁷ koji zajednički finansiraju IPA II fond, Savezno ministarstvo vanjskih poslova Njemačke, Ministarstvo unutrašnjih poslova Austrije i Ministarstvo pravde i sigurnosti Nizozemske. Program uključuje informativnu kampanju o “dobrovoljnom povratku”, logističku i finansijsku podršku u planiranju putovanja, pribavljanje putnih dokumenata, doček na aerodromu po dolasku i reintegraciju.

Na Balkanu je do 2021. godine IOM bio jedina vladina partnerska organizacija koja je nudila mogućnost “dobrovoljnog” povratka migrantima zaglavljenim u regiji. Između 2018. i 2020, IOM je omogućio “dobrovoljni” povratak 1.448 osoba u njihovu zemlju porijekla.²²⁸ Među njima, 519 se vratilo u Iran, 239 u Irak, 120 u Alžir, 116 u Pakistan i 99 u Tunis.²²⁹ Kako naglašava ICMPD, broj “dobrovoljnih” povrataka varira, ovisno o statusu svake zemlje:

“Kako je među zemljama WB6 [šest zemalja Zapadnog Balkana] Bosna i Hercegovina tradicionalno zemlja sa najvećim brojem “zaglavljenih” migranata, ona je ujedno i zemlja sa najvećim brojem dobrovoljnih povrataka migranata u zemlje porijekla (189 povrataka u periodu januar – decembar 2021), a nakon nje ide Srbija, a potom i druge zemlje sa manjim brojem povrataka. Razlika između povrataka u Bosni i Hercegovini i Srbiji, koje imaju veće brojeve, i drugih zemljama, sa manjim brojem ili bez povrataka, je u tome što su Albanija, Kosovo, Sjeverna Makedonija i Crna Gora tipično tranzitne zemlje, dok su BiH i Srbija geografski posljednje zemlje prije granice EU.”²³⁰

Kako bi podigao svijest o svom programu “dobrovoljnog” povratka, IOM se oslanja na mrežu kampova širom regije. Iako je organizacija uključena u upravljanje mnogim prihvatnim centrima (osim kampova u Srbiji), njena prisutnost je također vrijedna u dopiranju do što većeg broja migranata. IOM je također rasporedio terenske timove koji odlaze u skvotove, mjesta dolaska, hostele u kojima ljudi borave, mjesta na kojima volonteri dijele humanitarnu pomoć i druge lokacije gdje migranti žive kako bi ih obavijestili o programu AVVR. Organizacija ima namjensku web stranicu o programu²³¹ i mobilnu aplikaciju. Za razliku od slika ljudi s liscama na rukama koji se silom odvođe na aerodrome, propaganda AVVR-a prikazuje nasmijane ljude na aerodromu u pratnji osoblja IOM-a, držeći torbu s oznakom IOM-a, i sadrži priče o sretnim povratcima.

Ali uloga IOM-a u povratku sa Balkana daleko prevazilazi ovaj humanitarni prikaz “dobrovoljnog” povratka.

Detention and deportation centers

- Detention and deportation center with IOM presence
- Detention and deportation center
- Camp and screening centres

Podrška centrima za pritvor i deportaciju širom regije

Centri za pritvor i deportaciju pojavili su se u regiji Balkana s početkom procesa pristupanja, često izgrađeni uz pomoć sredstava EU i povezani sa IOM-om. Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine je 2006. godine potpisalo Memorandum o razumijevanju sa IOM-om i Evropskom komisijom o uspostavi “prihvatnog centra za nezakonite migrante u skladu sa međunarodnim i evropskim standardima”²³². Na vratima centra koji je otvoren 2009. godine u Lukavici, na periferiji Sarajeva, stoji zastava EU.²³³ IOM je krajem 2022. godine raspisao javni poziv za izvođače radova za “proširenje i nadogradnju Imigracionog centra u Lukavici”.²³⁴

Slični centri otvoreni su širom regije: u Srbiji (Padinska Skela 2004), Sjevernoj Makedoniji (Gazi Baba 2007), Albaniji (Karreç 2008), Kosovu (Magurä 2012. i Vranidollë 2014) i Crnoj Gori (Spuz 2013). Ovi centri se koriste za pritvaranje migranata za koje se često sumnja da će ući u EU, prije njihove deportacije, bilo u zemlju porijekla ili u zemlju kroz koju su prethodno prošli (na osnovu sporazuma o readmisiji potpisanih između zemalja Zapadnog Balkana).

Iako prema dostupnim informacijama IOM nije podržao izgradnju ovih centara osim onog u BiH, prisutan je u većini njih i promovira program AVVR. Prema više prikupljenih svjedočenja i dokumenata, to je slučaj u Vranidollë,²³⁵ Gazi Babi,²³⁶ Padinskoj Skeli²³⁷ i Lukavici.²³⁸ Činjenica da se ove informativne kampanje često provode u pritvorskim centrima izaziva ozbiljne sumnje u njihovu “dobrovoljnu” prirodu. **Migranti sa kojima smo razgovarali prije ili nakon što su pristali na AVVR rekli su nam da odustaju zbog umora i pukog očaja te prihvataju “dobrovoljni” povratak u zemlju porijekla kao jedini način da pobjegnu od nehumanih i ponižavajućih uslova pritvora.**

Na pitanje o tome, šefica misije i koordinatorica IOM-a za regiju Zapadnog Balkana kategorički je izjavila da “IOM nije vodio operacije dobrovoljnog povratka iz zatvorenih centara” i da je “imao stroge granice u vezi dobrovoljnog povratka koje se ne prelaze”.²³⁹ Na Balkanu je, međutim, jasno da je ta granica odavno pređena, što je još alarmantnije jer su većina ovih centara poznata kao mjesta u kojima se krše ljudska prava pritvorenika.²⁴⁰ Ljudi, uključujući tražitelje azila i maloljetnike, često su pritvoreni bez pristupa besplatnoj pravnoj pomoći, a policijsko zlostavljanje je uobičajena pojava.²⁴¹ S obzirom na to da je IOM prisutan u mnogim od ovih pritvorskih centara i da javnost nije upoznata s tim da su ikada izrazili zabrinutost zbog ovih nezakonitih praksi, IOM ih zapravo opravdava.

Centar u Lukavici je od samog početka bio posebno problematičan. Niz izvještaja tokom godina, uključujući onaj iz 2019. koji je pripremio Global Detention Projects, pokazuju da su u centru držani maloljetnici.²⁴²

Više centara za provjeru za one koji žele u EU

Pored centara za pritvor i deportaciju postoji mnogo kampova i centara za provjeru (*screening*) duž “balkanske rute” kao sastavni dio sistema deportacije EU koji finansira IOM za pomoć u provedbi.²⁴³ Albanija, na primjer, ima centre za provjeru na dvije glavne ulazne tačke u zemlji iz Grčke – Gjirokastër i Kapshticë. “Fond za migrante i izbjeglice” Razvojne banke Vijeća Evrope podržao je IOM u izgradnji dva centra.²⁴⁴ Svi koji su presretnuti na granici odvede se u ove centre, gdje se bilježe njihovi podaci. U teoriji, ako neko želi podnijeti zahtjev za azil,

prebacuje se u glavni grad Tiranu, dok se ostalima naređuje da napuste zemlju. Međutim, od juna 2020. transferi od granice do Tirane su obustavljeni i većina migranata je sistematski prisilno vraćana preko granice u Grčku.²⁴⁵

Centar u Gevgeliji, smješten blizu grčke granice na jugu Sjeverne Makedonije, također djeluje kao centar za provjeru. Migranti, izbjeglice i tražitelji azila koje je presrela makedonska policija se odvođe tamo na registraciju i provjeru. Kao i u Albaniji, oni koji se izjasne da žele tražiti azil prebacuju se u centar u Vizbegovo, u blizini glavnog grada Skoplja. Kako bilježe organizacije civilnog društva,²⁴⁶ nije neuobičajeno da ljudi budu prisilno vraćeni prije nego što dobiju priliku da izraze potrebu za zaštitom. U ovom centru, IOM aktivno promovira svoj program AVVR, što je obično jedini način da se izbjegne kolektivno protjerivanje u Grčku.

Od 2020. godine i Crna Gora ima sličan centar, a to je kamp u Božaju blizu granice s Albanijom. EU je donirala 400.000 eura za izgradnju centra preko IPA fonda, a mobilni tim IOM-a tamo svakodnevno radi kao podrška vlastima.²⁴⁷

Ovi centri za provjeru imaju sve karakteristike grčkih i talijanskih žarišta, služeći kao trijažne tačke za identifikaciju migranata koji moraju biti presretnuti ili deportovani u zemlju porijekla.

Poboljšanje prikupljanja podataka kako bi se olakšala deportacija

Poboljšanje prikupljanja podataka kao ključnog elementa u olakšavanju povratka postalo je prioritet EU. "Studija izvodljivosti po pitanju neregularnih migracija na Zapadnom Balkanu" koju su proveli stručnjaci IOM-a 2013. godine naglašava "nedovoljan udio i razmjenu informacija između zemalja u regiji, što ometa sposobnost nadležnih tijela da sistematski upravljaju porastom neregularnih migracijskih tokova", dodajući da bi:

"Poboljšanje mehanizama za razmjenu informacija o tražiteljima međunarodne zaštite i neregularnim migrantima koji su prešli državne granice između zemalja u regiji Zapadnog Balkana predstavljalo učinkovit odgovor na neregularne migracijske tokove kroz Zapadni Balkan, a samim tim i EU."²⁴⁸

Shodno tome, balkanske zemlje opremljene su sistemima za poboljšanje prikupljanja i razmjene podataka sa dvostrukim ciljem izbjegavanja višestrukih zahtjeva za azil u različitim zemljama i olakšavanja deportacije "neregularnih" migranata. Razni dokumenti Evropskog vijeća odnose se na cilj "poticanja partnera sa Zapadnog Balkana na razvoj nacionalnih biometrijskih sistema registracije/razmjene podataka o tražiteljima azila i neregularnim migrantima".²⁴⁹ U dokumentima se navodi da ovi sistemi moraju biti kompatibilni i međusobno i sa Eurodac bazom podataka kako bi se garantovala njihova buduća međusobna povezanost i interoperabilnost. Baza podataka koju koristi EU u kontekstu primjene Dablinske uredbe (Uredba III, također poznata kao Dablinska konvencija) za određivanje države članice EU odgovorne za zahtjev za azil, sadrži otiske prstiju državljana trećih zemalja koji su podnijeli zahtjev za azil ili koji su presretnuti nakon "neregularnog" prelaska vanjske granice. Koristi se za deportaciju migranata u njihovu prvu zemlju ulaska u državu članicu EU, u skladu s Dablinskom uredbom.

Na Balkanu, cilj povećanja kapaciteta za prikupljanje podataka podržan je programom koji finansira EU “Regionalna podrška upravljanju migracijama na Zapadnom Balkanu i Turskoj u kontekstu zaštite osjetljivih kategorija – Faza II”. Čini se da je BiH uz Srbiju jedna od najnaprednijih zemalja u ovoj oblasti. U okviru ovog programa, dvije zemlje opremljene su automatiziranim sistemom za identifikaciju otisaka prstiju (AFIS).

S obzirom na brzo usvajanje tehnologija za prikupljanje podataka na Balkanu, postavlja se pitanje da li će se one koristiti za uspostavljanje “proširenog dablinskog mehanizma”, koji će državama članicama EU omogućiti da pošalju nazad na Balkan svakoga čiji su otisci prstiju prikupljeni prije ulaska u zemlju EU:

“Potencijalni interes Evropske unije za proširenjem sistema Eurodac na zemlje Balkana je jasan. To bi bio uvod u uspostavljanje “proširenog dablinskog mehanizma” i dovršavanje provedbe “hotspot pristupa” EU u regiji. Kao rezultat toga, proširenje baze podataka Eurodac na ovu regiju omogućilo bi vlastima da saznaju kroz koje su zemlje ljudi u pokretu – oni koji su uhvaćeni prilikom “neregularnog” prelaska granice ili koji podnose zahtjev za azil u državi članici EU – prethodno prošli tokom migracije. Te zemlje bi tada bile odgovorne za razmatranje zahtjeva za azil te osobe ili, ako zahtjev bude odbijen, za deportaciju osobe u zemlju porijekla. Osoba koja stigne u Italiju, a čiji su otisci prstiju uzeti u kampu u Sarajevu, tako može biti vraćena u Bosnu.”²⁵⁰

Čini se da se ovaj scenario ostvaruje uspostavljanjem “Zajedničke koordinacijske platforme”, čime se dovršava transformacija Balkana u centar za deportacije EU.

“Zajednička koordinacijska platforma”: ka velikom deportacijskom središtu na Balkanu”

Ideja o regionalnoj koordinaciji kapaciteta za povratak nije nova. Još 2013. godine, IOM je izjavio da:

“Pružanje podrške zajedničkim operacijama u vezi sa dobrovoljnim i nedobrovoljnim povratkom može koristiti zemljama u regiji omogućavanjem povećanja ekonomije razmjera [...] regionalni centralizirani sistem za koordinaciju aktivnosti potpomognutog dobrovoljnog povratka koji vodi međunarodna organizacija/regionalna inicijativa može imati pozitivan uticaj na učinkovito upravljanje ovim operacijama.”²⁵¹

Regionalna saradnja u ovoj oblasti ubrzana je 2019. godine nakon sastanka o readmisiji koji su organizirali IOM i Predsjedništvo Bosne i Hercegovine,²⁵² s ciljem da se “razgovara o praksama, izazovima i mogućnostima readmisije na regionalnom nivou, čime se podstiče dalja regionalna saradnja i usklađivanje sa standardima i praksama EU o readmisiji”.²⁵³ IOM je ovom prilikom naveo mogućnost proširenja projekta Evropski instrument za izgradnju kapaciteta za readmisiju (EURCAP) na Balkan.²⁵⁴ Ova inicijativa je 2021. ugledala svjetlo dana pokretanjem programa Instrument za izgradnju kapaciteta za readmisiju na Zapadnom Balkanu (WBCAP), koji finansira Ministarstvo vanjskih poslova Danske.²⁵⁵

U julu 2020. godine, na Ministarskoj konferenciji u Beču (sa ministrima iz EU i balkanskih zemalja), pokrenuta je “Operativna platforma za istočnomediteransku rutu” koja, između ostalog, ima za cilj povećanje saradnje u pogledu povratka:

“Povratak osoba u odgovarajuće zemlje porijekla kojima nije potrebna međunarodna zaštita mora se izvršiti bez odlaganja. Promoviranje dobrovoljnog povratka i razmjena najboljih praksi su ključni elementi za dalju saradnju. Ministri podržavaju namjeru Evropske komisije da pojača svoje aktivnosti u trećim zemljama i sklopi obostrano korisna partnerstva, uključujući saradnju u oblasti povratka/readmisije i koristeći sve raspoložive poticaje i prednosti.”²⁵⁶

U aprilu 2021. godine objavljeno je da su Austrija i BiH potpisale sporazum o prisilnim readmisijama; Austrija se obavezala da će finansirati čarter letove iz Bosne i slati svoje policijske službenike da grade kapacitete bosanskih vlasti u operacijama povratka i da ih podrže u pregovorima o sporazumu koji bi omogućio operativno raspoređivanje Frontexa u zemlji.²⁵⁷ Ovaj sporazum je bilateralna pilot faza većeg projekta koji će se provoditi na regionalnom nivou.²⁵⁸

Ovu pretpostavku potvrđuje i konferencija održana u Beču u februaru 2022. godine koja se posebno bavila pitanjem povratka, a koju su organizirali ministar unutrašnjih poslova Austrije i ministar sigurnosti Bosne i Hercegovine. Cilj ove “Zajedničke koordinacijske platforme” je uspostaviti “fleksibilna partnerstva za povratak” sa državama Zapadnog Balkana i podržati te zemlje da preuzmu odgovornost za deportaciju migranata u njihove zemlje porijekla tako što će koordinirati svoje napore na regionalnom nivou.²⁵⁹ IOM-u su se pridružila još dva glavna partnera politika eksternalizacije kontrole granica EU:

“Zajednička koordinacijska platforma sada želi uspostaviti “regionalni mehanizam povratka za Zapadni Balkan” sa ICMPD-om. Ovdje se ne radi samo o deportacijama i mjerama “dobrovoljnog” povratka u treće evropske zemlje; Zajednička koordinacijska platforma također treba podržati zemlje Zapadnog Balkana u deportacijama. Na taj način platforma postaje poveznica sa Frontexom. Prema svojoj novoj uredbi, granično tijelo uspostavlja “Centar za povratak” i organizira čarter letove za deportacije iz raznih država članica EU, ali to ne smije činiti u ime trećih zemalja (čak i ako s njima postoji statusni sporazum). Međutim, takvo ograničenje se ne odnosi na ICMPD kao jednu od strana Zajedničke platforme.”²⁶⁰

IOM nastavlja biti aktivan kao podrška i kao organizacija koja kanališe IPA sredstva koja se koriste za deportacije. Predstavnici IOM-a bili su prisutni u savjetodavnom svojstvu na nekim od sastanaka između BiH i drugih zemalja, poput Pakistana, prilikom potpisivanja sporazuma o readmisiji. U martu 2023. godine, kada je hrvatska vlada počela slati veliki broj ljudi nazad u BiH pozivajući se na sporazume o readmisiji, IOM je bio prisutan na granicama i organizirao ovaj proces te odvodio ljude u kampove koje je izgradio sredstvima EU.²⁶¹

Assisted Voluntary Return and Reintegration **AVRR**

WANT TO GO HOME?

IOM AVRR can help you!

INFORMATION
about return

TRAVEL
document and
airplane tickets

MEDICAL HELP
and escort
if needed

SUPPORT
before, during
and after travel

ASSISTANCE
after your
return home

MiRA Western Balkans
Migrant Registration Application

Take your first step to return. Ask a question or pre-register online and IOM will respond to you only! Your privacy is guaranteed.
mira.supportformigrants.com

Assisted Voluntary Return and Reintegration **AVRR**

WANT TO GO HOME?

IOM AVRR can help you!

INFORMATION
about return

TRAVEL
document and
airplane tickets

MEDICAL HELP
and escort
if needed

SUPPORT
before, during
and after travel

ASSISTANCE
after your
return home

MiRA Western Balkans
Migrant Registration Application

Take your first step to return. Ask a question or pre-register online and IOM will respond to you only! Your privacy is guaranteed.
mira.supportformigrants.com

Contact:
IOM AVRR staff
in orange jackets
avrr-wb.com

FREE APP
SUPPORT FOR MIGRANTS
supportformigrants.com

ALB Albania: +355 69 209 0152
BH Bosnia and Herzegovina: +387 61 964 575
MNE Montenegro: +382 68 806 907
KS Kosovo*: +383 38 600 521
NMK North Macedonia: +389 70 393147
SRB Serbia: +381 63 624 016

*This designation is without prejudice to positions on status, and is in line with UNHCR (1949) and the ICJ Opinion on the Kosovo Declaration of Independence.

Reklama za "dobrovoljni" povratak

Ovo istraživanje je provedeno u periodu od pet godina tokom kojeg je svijet doživio neke presudne trenutke koji će vjerovatno uticati na putanje ljudi i država i na geopolitičku dinamiku u narednim decenijama.

Pandemija COVID-19 razotkrila do koje mjere oni koji su na vlasti radije daju prednost kapitalu i profitu nego zaštiti ljudskih života, čak i u okolnostima globalne zdravstvene krize bez presedana, koja je nužno zahtijevala globalni odgovor. Tokom ovog istog perioda, vojna potrošnja nastavila je rasti svake godine, uz širenje moćnih vojski i vojnih saveza koji vode ratove i sukobe i koji su svijet doveli bliže potencijalnoj konfrontaciji između nuklearnih sila nego i u jednom trenutku od kraja Hladnog rata. Sat sudnjeg dana, koji predstavlja vjerovatnoću ljudski izazvane katastrofe, postavljen je na 90 sekundi do ponoći. Sve se to dešavalo dok planeta gori i nivo mora raste. Usred ovih događaja, UNHCR procjenjuje da je do kraja 2022. godine najmanje 108,4 miliona ljudi širom svijeta doživjelo prisilno raseljavanje. Mali dio ovih ljudi će proći Balkanom u nadi da će dosegnuti sigurnost unutar EU.

U ovom izvještaju se razotkriva do koje mjere su humanitarizam, norme ljudskih prava, međunarodna zaštita i postupci azila, koji su svi utemeljeni na dugogodišnjim pravnim principima, namjerno obezvrijedile EU i njene države članice, na štetu najugroženijih ljudi na svijetu. Njen službeni diskurs migraciju postavlja kao prijetnju stabilnosti EU, a migranti, koji i sami očajnički traže sigurnost i stabilnost, tretiraju se s prezirom, stigmatizirani su i kriminalizirani, njihova najosnovnija prava se sistematski krše i rijetko imaju ikakav dostupan način da traže pravni lijek. U ovom kontekstu uskraćivanja osnovnih ljudskih prava, imperijalizam djeluje pod okriljem humanitarizma.

Kako ovo istraživanje pokazuje, razni (uglavnom zapadni) donatori su radili u saradnji sa IOM-om od ranih 1990-ih na “upravljanju” migracijama. Projekti koje finansira EU i implementira IOM razvijani su širom Balkana i služe smrtonosnoj graničnoj agendi EU. IOM koristi sredstva EU za opremanje policijskih jedinica, finansiranje troškova smještaja za granične službenike, učešće u prikupljanju podataka o migrantima u cijeloj regiji i promociju sve većih programa “dobrovoljnog” povratka. Oslanjanje na pritvorske kampove poput onih koji su opisani u ovom istraživanju omogućava stvaranje uslova u kojima se migrantima sistematski uskraćuju osnovna prava, dok se istovremeno podvrgavaju pojačanom nadzoru i kontroli. Iz tog razloga mnogi migranti pokušavaju ostati “ispod radara”, a time postaju ranjiviji. Ponekad će prihvatiti procedure povratka – rijetko u potpunosti svojom voljom, češće iz očaja. IOM je ključni igrač u provođenju stroge kontrole migracija, koja podrazumijeva militariziranu policiju s jedne strane, dok s druge strane djeluje pod okriljem oznake UN-a, predstavljajući sebe kao humanitarnog aktera koji u središte svog rada stavlja prava migranata.

Način na koji IOM djeluje na Balkanu nije jedinstven za ovaj kontekst ili regiju. Kako je pokazalo ovo istraživanje, IOM je od svog osnivanja uvijek bio duboko ispolitizirana organizacija, koja je više odgovorna svojim donatorima nego migrantima kojima bi trebala pomagati. Ovaj trend nije svojstven samo IOM-u. Postoji osjećaj da su mnoge humanitarne i neprofitne organizacije zapale u ćorsokak, ili su u njega bile gurnute, te im je operativna nezavisnost zasjenjena

agendama njihovih glavnih donatora i sve više svoje djelovanje oblikuju ne na temelju ljudskih potreba, već u skladu sa pozivima za finansiranje. Neki pribjegavaju autocenzuri zbog oslanjanja na donatorska sredstva. Postoji urgentna potreba da se razmisli o tome u kojoj je mjeri humanitarizam privoljen ili izmanipuliran da igra pasivnu ulogu među glavnim akterima u granično-industrijskom kompleksu, čime se dopušta da smrtonosna granična politika postane “ustaljena praksa”. Ukratko rečeno, sredstva za implementaciju ovih politika, bilo da se radi o militarizmu i dogovorima o oružju, često dolaze iz istog izvora kao i humanitarna sredstva koja se dodjeljuju za rješavanje katastrofalnih posljedica po civilno stanovništvo.

Aktivnosti IOM-a pokazuju njegovu duboku uključenost u nasilni migracijski režim EU. Suprotno njegovom naširoko promoviranom imidžu, IOM nije puki pasivni ili humanitarni akter, već ključni igrač koji aktivno doprinosi ponovnoj uspostavi granica EU i militarizaciji i sekuritizaciji migracijskih ruta unutar Evrope i šire. Posredstvom IOM-a, EU može svoju migracijsku politiku na Balkanu “obojiti plavom bojom”. “Humanitarni” pristup graničnoj kontroli i proces fortifikacije i povratka sistematski krše temeljna prava migranata i tjeraju ih da biraju opasnije rute, čime se kreira tržište krijumčarenja protiv kojeg EU, među ostalim velikim tijelima, tvrdi da se bori. EU, preko IOM-a, također doprinosi destabilizaciji regionalne društvene kohezije i potencijalnom ponovnom aktiviranju lokalnih sukoba. Ovo se ne odnosi samo na Balkan, već i na druga mjesta, posebno u sjevernoj i zapadnoj Africi.

Kako se ovaj istraživački projekat završavao, neke zemlje na Balkanu su prolazile kroz političku krizu, a mnogi su se pitali da li je regija možda na ivici rata. Tenzije između zemalja i političara bile su visoke, a u određenom trenutku su eskalirale na Kosovu, u Srbiji i BiH. Ljudi su često bili na ulicama, tražeći osnovna prava, dok je inflacija bila dvocifrena, a siromaštvo je raslo. Cijela regija pati od egzodusa kvalificiranih radnika, kako to neki opisuju, koji dobivaju pozive da se zaposle u zemljama EU. Usprkos svim ovim problemima, EU je generalno nastavila sa fokusom na migracije i eksternalizaciju graničnog režima, usmjeravajući više sredstava na policiju, sigurnost granica i deportacije. Planovi za stvaranje regionalnog deportacijskog središta su se utezali dok je ovaj izvještaj izlazio u štampu. Ako se ti planovi ostvare, to će signalizirati povećanje protjerivanja iz tvrdave Evrope.

Događaji dokumentirani u ovom istraživanju nisu rezultat nesretnog spleta okolnosti, već pažljivo osmišljene politike razvijane tokom mnogo godina, koja održava nejednake strukture moći ukorijenjene u vijekovima rasističkog kolonijalizma. Ova dinamika nastavlja da oblikuje način na koji EU i njene države članice rade sa svijetom izvan Evrope. Omogućavanje genocida u Palestini je najnoviji i najsramniji slučaj. EU birokrate pokušavaju da prisvoje koncept solidarnosti tako što ga evociraju u kontekstu “upravljanja migracijama”, dok se prava solidarnost preko granica i među narodima kriminalizirana. Fašizam se diže širom Evrope, probuđujući strah i mržnju prema migrantima u očajničkom pokušaju da se osvoje glasovi.

Bez obzira na sve, migranti nastavljaju napuštati svoje domove i prelaziti strane zemlje u potrazi za zaštitom, mirom i prosperitetom. Putovanje svakog migranta je putovanje za opstanak, na koje su krenuli sa velikom hrabrošću i uvjerenjem. Njihova moć djelovanja budi nadu i inspiraciju u ovim mračnim vremenima.

- 1 Članstvo u EU. Kako pristupiti. https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/joining-eu_en
- 2 Dallas, A. and Gennery, N. (2023) 'What is the Border Industry?' <https://shado-mag.com/know/the-border-industry/>
- 3 Goodwin-Gill, G.S. (2019) 'A brief and somewhat sceptical perspective on the International Organization for Migration'. <https://www.kaldorcentre.unsw.edu.au/publication/brief-and-somewhat-sceptical-perspective-international-organization-migration>
- 4 Za više informacija, vidjeti zvaničnu web stranicu IOM-a: <https://www.iom.int/>
- 5 Venturas, L. (Ed.) (2015) 'International "migration management" in the early Cold War: The Intergovernmental Committee for European Migration', University of Peloponnese, School of Social and Political Science.
- 6 Goodwin-Gill (2019), op. cit; Élie, J. (2010) 'The historical roots of cooperation between the UN High Commissioner for Refugees and the International Organization for Migration'. *Global Governance*, 16(3): 345–360.
- 7 <https://www.iom.int/nineties>
- 8 Sonnen-Kreuder, C. and Tantow M., P. (2023) 'Crisis and change at IOM critical juncture, precedents, and task expansion', in M. Bradley et al. (Eds.), *IOM UNBOUND? Obligations and accountability of the International Organization for Migration in an era of expansion* (str. 187–213). Cambridge University Press.
- 9 IOM (n.d.) 'International Dialogue on Migration 2010'. [https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/our_work/ICP/IDM/IDM Infosheet_2016_EN.PDF](https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/our_work/ICP/IDM/IDM%20Infosheet_2016_EN.PDF)
- 10 <https://www.iom.int/berne-initiative>
- 11 Poslovni savjetodavni odbor IOM-a, Opis poslova (revidiran u januaru 2006). https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/partnerships/docs/bab_tor_200601.pdf
- 12 Vidjeti web stranicu IOM-a u vezi sa prvim sastakom Savjetodavnog odbora za migracije. <https://weblog.iom.int/ioms-migration-advisory-board-holds-first-meeting>
- 13 Sekretarijat UN-ove mreže za migracije. Vidjeti više na: <https://www.iom.int/global-migration-group>
- 14 Global Migration Media Academy. Vidjeti više na: <https://www.mediamigrationacademy.org/migrationdate>
- 15 "Predstavljanje upravljanja migracijama kao "krize" korišteno je za opravdavanje vanrednih i izuzetnih mjera, koje se mogu okarakterizirati kao brzi, neformalni i fleksibilni instrumenti politike u suprotnosti sa vladavinom zakona i temeljnim pravima izbjeglica i drugih migranata", citirano u Baldwin-Edwards, M., Blitz, B.K. and Crawley, H. (2018) 'The politics of evidence-based policy in Europe's "migration crisis"'. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(12):1–17.
- 16 <https://www.icmpd.org/about-us/the-organisation/history>
- 17 Za više detalja o IOM-ovom upravljanju migracijama posjetite: <https://www.iom.int/migration-management>
- 18 Pécoud, A. (2018) 'What do we know about the International Organization for Migration?', *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(10): 1621–1638.
- 19 Značajan je i uticaj SAD-a ili Australije i raznih drugih zemalja, ali je naše istraživanje usmjereno na EU i Balkan.
- 20 Bradley, M. (2023) 'Who and what is IOM for? The evolution of IOM's mandate, policies, and obligations' in M. Bradley et al. (Eds.), op.cit., str. 45–78.
- 21 Dokument 52015DC0240, 'Komunikacija Komisije Europskom parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija. Europski migracijski program'. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0240>
- 22 Walters, W. (2011) 'Foucault and frontiers: notes on the birth of the humanitarian border', u U. Brockling, S. Krassman and T. Lemke (Eds.), *Governmentality: current issues and future challenges* (str. 138–164). Abingdon: Routledge.
- 23 IOM (n.d.) 'Who is a Migrant?'. <https://www.iom.int/who-migrant-0>
- 24 <https://www.theguardian.com/world/2021/apr/07/us-border-immigration-harsha-walia>
- 25 IOM (25. juli 2016) 'IOM Becomes a Related Organisation to the UN'. <https://www.iom.int/news/iom-becomes-related-organization-un>
- 26 Goodwin-Gill, G.S. (2019), op.cit.
- 27 Cullen, M. (2023) 'The legal relationship between the UN and IOM what has changed since the 2016 Cooperation Agreement?', in Bradley et al., op.cit., str. 1–
- 28 Prema odredbama Sporazuma između UN-a i IOM-a, eksplicitno je predviđena nezavisnost i nenormativna struktura Organizacije: IOM će "djelovati kao nezavisna, autonomna i nenormativna međunarodna organizacija u radnom odnosu sa Ujedinjenim nacijama uspostavljenom ovim sporazumom". <https://www.ejiltalk.org/the-ioms-new-status-and-its-role-under-the-global-compact-for-safe-orderly-and-regular-migration-pause-for-thought/>
- 29 Hirsch, A. L. and Doig, C. (2018) 'Outsourcing control: the International Organization for Migration in Indonesia'. *The International Journal of Human Rights*, 22(5): 681–708. <https://doi.org/10.1080/13642987.2017.1417261>
- 30 Gilbert, G. (2023) 'The International Organization for Migration in humanitarian scenarios', u M. Bradley et al., op.cit.
- 31 <https://twitter.com/AmyEPope/status/1679276302073831424>
- 32 <https://geneva.usmission.gov/2023/05/11/secretary-blinken-on-us-support-of-amy-e-pope-for-iom-director-general/>
- 33 <https://governingbodies.iom.int/financial-reports>
- 34 <https://governingbodies.iom.int/financial-reports>
- 35 Uključujući Pecouda, Doiga i Hircha, koje ovdje citiramo, kao i Human Rights Watch (<https://www.hrw.org/legacy/background/migrants/iom-submission-1103.htm>) i Alarm Phone Sahara (<https://alarmphonesahara.info/en/blog/posts/iom-in-niger-criticism-of-serious-shortcomings-in-the-care-of-people-stranded-in-niger>), između ostalih.
- 36 Gauci, J.-P. (2023) 'IOM and "Assisted Voluntary Return" Responsibility for Disguised Deportations?', u M. Bradley et al., op.cit., str. 397–419.

- 37 Priručnik UNHCR-a o repatrijaciji. <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3510.html>: Memorandum o razumijevanju između Visokog povjerenika Ujedinjenih nacija za izbjeglice i Međunarodne organizacije za migracije. Vidjeti <https://www.refworld.org/docid/3ae6b31a70.html>
- 38 IOM (n.d.) 'An Integrated Approach to the Reintegration in the Context of Return: Infosheet'. <https://eea.iom.int/sites/g/files/tmzbd1666/files/documents/13-IOM-An-integrated-approach-to-the-reintegration-of-migrants-in-the-context-of-return-infosheet.pdf>
- 39 Izjava Amnesty Internationala na 88. sjednici Upravnog vijeća IOM-a. <https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/2019-02/amnesty.pdf>
- 40 Izjava Amnesty Internationala na 90. sjednici Upravnog vijeća IOM-a. <https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/2019-02/Amnesty%20International.pdf>
- 41 Johansen, S. Ø (2023) 'An assessment of IOM's human rights obligations and accountability mechanisms', M. Bradley et al., op. cit., str. 101–136.
- 42 <https://migration-control.info/en/wiki/iom/>
- 43 Pallister-Wilkins, P. (2023) *Humanitarian Borders: Unequal mobility and saving lives*. London: Verso.
- 44 Ugovor iz Amsterdama. <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-amsterdam>
- 45 Program Tampere. https://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm#a
- 46 <https://libya.iom.int/immigration-and-border-management>; <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/03/libya-urgent-action-needed-remedy-deteriorating-human-rights-situation-un>
- 47 Finansijski izvještaj IOM-a za godinu koja je završila 31. decembra 2016. <https://governingbodies.iom.int/system/files/en/council/108/C-108-3%20-%20Financial%20Report%20for%202016.pdf>
- 48 https://twitter.com/seawatch_intl/status/1410584003065884677?ref_src=twsrc^tfw&twcamp=tweetembed&twterm=1410584003065884677&twgr=1&twcon=s1_&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.aljazeera.com%2Fnews%2F2021%2F7%2F1%2Fcaught-on-camera-libyan-coast-guard-shoots-at-migrant-boat
- 49 EUSR BiH 'Commissioner Olivér VÁRHELYI in Bosnia and Herzegovina: Migration – Signature ceremony, 28 November 2022'. <http://europa.ba/?p=76441>
- 50 Open Migration (12. juli 2016) 'The externalisation of European borders: steps and consequences of a dangerous process'.
- 51 Canadian Association for Refugee and Forced Migration Studies. <http://rfmsot.apps01.yorku.ca/glossary-of-terms/securitization-of-migration/>
- 52 Hameršak, M, Hess, S., Speer, M. et al. (2020) 'The forging of the Balkan Route: Contextualizing the border regime in the EU periphery'. *Movements: Journal for Critical Migration and Border Regime Studies*, 5(1). <http://movements-journal.org/issues/08.balkanroute/01.hamersak,hess,stoic-mitrovic,speer-the-forging-of-the-balkan-route.html>; Stojic Mitrovic, M. <https://e-erim.ief.hr/pojam/p-balkanski-kruzni-tok-p?locale=en>
- 53 Albanci su često najbrojniji tražitelji azila širom EU. Mnogi od njih su sa Kosova, jedine evropske zemlje koja još uvijek podliježe viznom režimu EU. https://euaa.europa.eu/sites/default/files/publications/2023-07/2023_Asylum_Report_EN_0.pdf
- Pored njih, građani iz BiH, Crne Gore, Sjeverne Makedonije i Srbije prevladavaju kada je u pitanju ekonomska migracija prema EU.
- 54 Mitrovic et al. (2020) *Dark Side of Europeanisation*. https://rosalux.rs/wp-content/uploads/2022/04/169_the-dark-side-of-europeanisation-_vladan_jeremic_and_wenke_christoph_rls_and_ickz_2020.pdf
- 55 IOM BiH (29. juli 2013) 'Ceremony to Mark the Completion of the Project "Building the Capacity of Members of Police Forces in Bosnia and Herzegovina and Croatia for Performing Joint Patrols"'. <https://bih.iom.int/news/ceremony-mark-completion-project-building-capacity-members-police-forces-bosnia-and-herzegovina-and-croatia-performing-joint-patrols>
- 56 Ibid.
- 57 EC (20. 22. oktobar) 'Schengen accession: Croatia on the way to join the Schengen Area'. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_19_6140
- 58 Croatia Weekly (11. decembar 2020) 'Germany donates vehicles for Croatian border police worth €835,000'. <https://www.croatiaweek.com/germany-donates-vehicles-for-croatian-border-police-worth-e835000/>
- 59 Human Rights Watch (22. 8. decembar) 'EU admits Croatia to Schengen Without Regard to Abuses at the Border'. <https://www.hrw.org/news/2022/12/08/eu-admits-croatia-schengen-without-regard-abuses-border>
- 60 <https://dtm.iom.int/europe/arrivals>
- 61 The New Humanitarian (26. oktobar 2017) 'Why Indonesia shows the IOM isn't necessarily helping migrants'. <https://deeply.thenewhumanitarian.org/refugees/community/2017/10/26/why-indonesia-shows-the-iom-isnt-necessarily-helping-migrants>
- 62 UNHCR (n.d.) '2022 Participatory Assessment Report in Bosnia and Herzegovina'. <https://www.unhcr.org/see/wp-content/uploads/sites/57/2023/03/UNHCR-Participatory-Assessment-2022.pdf>
- 63 UNHCR (n.d) 'What is a refugee'. <https://www.unhcr.org/what-refugee>
- 64 <https://www.refworld.org/docid/3ae6b31a70.html>
- 65 Podnesak HRW-a 86. sjednici Upravnog vijeća IOM-a 18-21. novembra 2003. <https://www.hrw.org/legacy/backgrounder/migrants/iom-submission-1103.htm>
- 66 Glosar migracija IOM-a (2011). <https://www.corteidh.or.cr/sitios/observaciones/11/anexo5.pdf>
- 67 IOM (15. juni 2022) 'IOM organized the meeting of the Heads of Border Police in the Western Balkans to discuss humanitarian border management, border security challenges and readmission systems'. <https://bih.iom.int/news/iom-organized-meeting-heads-border-police-western-balkans-discuss-humanitarian-border-management-border-security-challenges-and-readmission-systems>

- 68 Statewatch (2021) 'Blackmail in the Balkans: How the EU is externalising its asylum policies'. <https://www.statewatch.org/analyses/2021/blackmail-in-the-balkans-how-the-eu-is-externalising-its-asylum-policies/> and <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019DC0481&rid=1>
- 69 European Commission (n.d.) Strategy and reports. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/strategy-and-reports_en
- 70 IOM (28. april 2023) 'Towards enhanced border security: 73 borders officers trained on "Supervision over criminal intelligence work and risk analysis"'. <https://bih.iom.int/news/towards-enhanced-border-security-73-borders-officers-trained-supervision-over-criminal-intelligence-work-and-risk-analysis>
- 71 European Western Balkans (26. oktobar 2022) 'Frontex to safeguard the borders in the Western Balkans'. <https://europeanwesternbalkans.com/2022/10/26/frontex-to-safeguard-the-borders-in-the-western-balkans/>
- 72 EC (25. oktobar 2022) 'EU increases support for border and migration management in the Western Balkans'. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/eu-increases-support-border-and-migration-management-western-balkans-2022-10-25_en
- 73 BBC (9. Mart 2016) 'Migrant Crisis: Macedonia shuts Balkan Route'. <https://www.bbc.com/news/world-europe-35763101>
- 74 Aneks 1 Posebna mjera za podršku Srbiji, Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji i drugim korisnicima IPA II na Zapadnom Balkanu da poboljšaju svoje sposobnosti upravljanja granicama i migracijama u kontekstu evropske izbjegličke krize, Ref. Ares(2017)1012433, 24/02/2017. <https://www.gtai.de/resource/blob/26596/dc9b8a098e9eebdadf5957dabdaa3389/pro201703065004-data.pdf>
- 75 Ibid.
- 76 Ibid.
- 77 Detalji sporazuma EK. https://www.iom.int/sites/default/files/procurement/publication_of_information_on_Contractors_and_Grant_Beneficiaries_of_EU_funds.pdf
- 78 Ibid.
- 79 EU (n.d.) Grantovi i ugovori o nabavkama dodeljeni u periodu 2014–2016. (za iznose preko 15.000 eura). https://serbia.iom.int/sites/g/files/tmzbd11126/files/documents/List_of_contracts_EU_BM.pdf
- 80 IOM (n.d.) Posebna mera podrške Republici Srbiji u unapređenju sposobnosti upravljanja granicom u kontekstu evropske migracione krize - faza 3.
- 81 Web stranica Horusa u Srbiji. <https://horus.rs/home>
- 82 Ibid. IOM linkovi na fusnote iznad <https://www.iom.int/proc-data/Special%20Measure%20on%20supporting%20the%20Republic%20of%20Serbia%20to%20improve%20border%20management%20capabilities%20in%20the%20context%20of%20the%20European%20Migration%20Crisis%20-%20Phase%203>. Pored toga, drugi IOM linkovi iznad prenose detalje o različitim IOM-ovim troškovima smještaja.
- 83 Ibid.
- 84 Posebna mjera IOM-a za podršku Republici Sjevernoj Makedoniji da poboljša svoje sposobnosti upravljanja granicom i migracijama. [https://www.iom.int/fr/proc-data/Special Measure on supporting the Republic of North Macedonia to improve its border and migration management capabilities](https://www.iom.int/fr/proc-data/Special%20Measure%20on%20supporting%20the%20Republic%20of%20North%20Macedonia%20to%20improve%20border%20management%20capabilities)
- 85 IOM (n.d.) 'Ex-post publication of information on Contractors and Grant Beneficiaries of EU funds – contracts for project periods 2017 onwards'.
- 86 Posebna mjera IOM-a za podršku Republici Sjevernoj Makedoniji da poboljša svoje sposobnosti upravljanja granicom i migracijama, op.cit.
- 87 DatCo EU projekat za komandu obalske straže Turske. <https://www.dat-con-defence.com/references/>
- 88 IOM (22. juli 2022) 'Evropska unija podržava rad policijskih agencija u BiH'. <https://bih.iom.int/news/evropska-unija-podrzava-rad-policijskih-agencija-u-bih?fbclid=IwAROCMDGb6JBixpqsDbidOAEDNWgTGydw2DJISsZX2AO-n-O8VakifKpWpccg>
- 89 IOM (22. juli 2022) saopštenje za medije, 'Evropska unija podržava rad policijskih agencija u BiH'. <https://bih.iom.int/news/evropska-unija-podrzava-rad-policijskih-agencija-u-bih?fbclid=IwAROCMDGb6JBixpqsDbidOAEDNWgTGydw2DJISsZX2AO-n-O8VakifKpWpccg>
- 90 Ured specijalnog predstavnika EU u BiH (9. oktobar 2022) 'European Commission Vice-President Margaritis Schinas visits Bosnia and Herzegovina and underlines full EU support for migration management'. <http://europa.ba/?p=76123>
- 91 EUSR BiH (28. novembar 2022) 'Commissioner Olivér Várhelyi in Bosnia and Herzegovina: Migration – Signature ceremony'. <http://europa.ba/?p=76441>
- 92 <https://bih.iom.int/bs/node/1088>
- 93 IOM (13. januar 2021) 'Information on the implementation of the projects related to Emergency Response to the Migrant and Refugee Situation in Bosnia and Herzegovina funded by the European Union'. <https://bih.iom.int/news/information-implementation-projects-related-emergency-response-migrant-and-refugee-situation-bosnia-and-herzegovina-funded-european-union>
- 94 BVMN Visual Investigation: Analysis of Video Footage Showing Bosnian Special Support Unit Engaged in Violent Behavior Near Miral Camp. 28. august 2020. <https://www.borderviolence.eu/bvmn-visual-investigations-police-violence-in-bosnia-enabled-by-special-support-unit/>
- 95 IOM (n.d.) 'Posebne mjere kao podrška odgovoru na izbjegličku i migrantsku situaciju u Bosni i Hercegovini Faza II'. <https://www.iom.int/proc-data/>
- 96 IOM (11. oktobar 2019) saopštenje za medije. 'Donacija Evropske unije za poboljšanje mobilnosti i zaštite policijskih službenika u Unsko-sanskom kantonu'. <https://bih.iom.int/news/saopstenje-za-medije/press-release-0>
- 97 Klix (20. august 2020) 'Velika Kladuša: Masovna tučnjava migranata u kampu Miral, intervenisala policija'. <https://www.klix.ba/vijesti/crna-hronika/velika-kladusa-masovna-tucnjava-migranata-u-kampu-miral-intervenisala-policija/200820142>

- 98 https://twitter.com/f_grillmeier/status/1364461044354207751
- 99 OHCHR (1. oktobar 2019) 'End of visit statement of the UN Special Rapporteur on the human rights of migrants, Felipe González Morales'. <https://www.ohchr.org/en/statements/2019/10/end-visit-statement-un-special-rapporteur-human-rights-migrants-felipe-gonzalez>
- 100 Balkan Insight (25. august 2020) 'Migrants "Stranded in Limbo" at Bosnian Checkpoints'. <https://balkaninsight.com/2020/08/25/migrants-stranded-in-limbo-at-bosnian-checkpoints/>
- 101 Puno ime poznato je TNI-ju i istraživačkom timu koji je učestvovao u intervjuu, ali koristimo samo inicijale kako bismo zaštitili sigurnost osobe.
- 102 Zocchi, B. (2023) 'Contesting the EU border: lessons and challenges from the Bosnian frontier'. *Postcolonial Studies*, 26(1):165–182. <https://doi.org/10.1080/13688790.2023.2127670>
- 103 Ove informacije i zapažanja su s nama podijelili volonteri Crvenog krsta tokom intervjuja.
- 104 <https://rovienna.iom.int/bosnia-and-herzegovina>
- 105 IOM (5. juni 2022) 'IOM Launches Country Strategy in Bosnia and Herzegovina (2022-2025)'. <https://bih.iom.int/news/iom-launches-country-strategy-bosnia-and-herzegovina-2022-2025>
- 106 Istraživački tim je proveo intervju sa Goranom Mlinarević, a citat je iz transkripta intervjuja.
- 107 Klix Granična policija (22. april 2019). 'Migranti kod Trebinja u kavezima, ali sve po EU standardima'. <https://www.klix.ba/vijesti/bih/migranti-kod-trebinja-u-kavezima-ali-sve-po-eu-standardima/190422121>
- 108 AYS Daily Digest (22. april 2019) 'Weekend of violent push backs from Croatia and Bosnia & Herzegovina'. <https://medium.com/are-you-syrious/ay-s-daily-digest-23-4-19-weekend-of-violent-push-backs-from-croatia-and-bosnia-herzegovina-e0482309b7f9>
- 109 Klix, 2019, op.cit.
- 110 <https://medium.com/are-you-syrious/ay-s-daily-digest-25-04-2019-postcard-from-the-balkans-936a6e23e6c4>
- 111 Na osnovu informacija iz drugog kvartalnog izvještaja KlikAktiva iz 2023. Godine <https://klikaktiv.org/>
- 112 Istraživački tim je proveo intervju sa Milicom Švabić 22. augusta 2022 godine.
- 113 EC (n.d.) European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations. https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/where/europe/bosnia-and-herzegovina_en
- 114 Stojić Mitrović M. et al. (2020) 'The Dark Side of Europeanisation. Serbia, Bosnia and Herzegovina and the European border regime'. Rosa Luxemburg Stiftung. <https://rosalux.rs/rosa-publications/the-dark-side-of-europeanisation/>
- 115 EC (n.d.) 'Western Balkans Initiative and "Operational Platform Eastern Mediterranean Route" – Presidency discussion paper'. <https://www.consilium.europa.eu/media/49318/western-balkans-initiative-and-operational-platform-eastern-mediterranean-route-presidency-discussion-paper.pdf>
- 116 Fokus (21. april 2020) 'Policija USK počela izmještenje migranata, kamp Lipa od danas u funkciji'. <https://www.faktor.ba/vijest/policija-usk-pocela-izmjestenje-migranata-kamp-lipa-od-danas-u-funkciji/80055>
- 117 Radio Slobodna Evropa (11. decembar 2020) 'Za migrante u Bihaću "Lipa" kao kampovi na ostrvu Lezbos'. <https://www.slobodnaevropa.org/a/migranti-i-izbjeglice-u-bih-bihac-lipa-iom-smjestaj/30996040.html>
- 118 Deutsche Welle (24. mart 2020) 'Korona zaustavila migrante u BiH'. <https://www.dw.com/sr/korona-zaustavila-migrante-u-bih/a-52896788>
- 119 Cazin.net (23. decembar 2020) 'Građani ne daju BIRU- sve više Biščana na protestima- stigao i premijer Ružnić'. <https://www.cazin.net/vijesti/gradani-ne-daju-biru-sve-vise-biscana-na-protestima-stigao-i-premijer-ruznic>
- 120 The Guardian (20, 30. august) 'Bosnian authorities "forcibly" emptying UN migrant camps in Krajina'. <https://www.theguardian.com/world/2020/sep/30/bosnian-authorities-forcibly-emptying-un-migrant-camps-in-krajina>
- 121 Balkan Insight (21. april 2020) 'Bosnia shifts vulnerable migrants and refugees to new temporary camp'. <https://balkaninsight.com/2020/04/21/bosnia-shifts-vulnerable-migrants-and-refugees-to-new-temporary-camp/>
- 122 Izjava o migracijama EU u BiH: 'Authorities need to act with the utmost urgency', 9. decembar 2020. <http://europa.ba/?p=70989>
- 123 Balkan Insight (18. Decembar 2020) 'IOM closes migrant camp after Bosnia ignores warnings'. <https://balkaninsight.com/2020/12/18/iom-closes-migrant-camp-after-bosnia-ignores-warnings/>
- 124 Fokus (n.d.) 'Požar u kampu Lipa'. <https://www.youtube.com/watch?v=5OUk73gFvVw&feature=youtu.be>
- 125 Donacija Evropske unije za povećanje mobilnosti i zaštite policijskih službenika Unsko-sanskog kantona, 10. oktobar 2019.
- 126 Nezavisne novine (23. decembar 2020) 'IOM u BiH potvrdio da su migranti zapalili kamp Lipa'. <https://www.nezavisne.com/novosti/hronika/Sef-IOM-a-u-BIH-potvrdio-da-su-migranti-zapalili-kamp-Lipa/637945>
- 127 Glas Srpske (8. januar 2021) 'Ružnić: Postoje indicije da migranti nisu zapalili kamp Lipa'. https://www.glassrpske.com/lat/novosti/vijesti_dana/ruznic-postoje-indicije-da-migranti-nisu-zapalili-kamp-lipa/346135
- 128 Puno ime poznato je TNI-ju i istraživačkom timu, ali je skriveno iz razloga sigurnosti.
- 129 Radio Free Europe (20. oktobar 2021) 'Bosnia opens modern migrant camp after outcry over humanitarian crisis'. <https://www.rferl.org/a/bosnia-migrants-lipa/31570647.html>
- 130 'European Union's donation to support freshwater provision to Bihać', 12. juli 2021. <http://europa.ba/?p=72807>
- 131 IOM (19. novembar 2021) 'From tragedy to opportunity: new centre to help stranded migrants opens in Bosnia and Herzegovina'. <https://www.iom.int/news/tragedy-opportunity-new-centre-help-stranded-migrants-opens-bosnia-and-herzegovina>
- 132 Žurnal (16. juni 2022) 'Kandidatima čestitali na novim pozicijama i prije nego je konkurs okončan'. <https://www.zurnal.info/clanak/kandidatima-cestitali-na-novim-pozicijama-i-prije-nego-je-konkurs-okoncan/25074>
- 133 Intervju sa istraživačkim timom proveden je 17. februara 2021.

- 134 Chandler, D. (2014) 'The Bosnian Protectorate and the implications for Kosovo'. <http://www.davidchandler.org/wp-content/uploads/2014/10/NLR-Bosnian-Protectorate.pdf>
- 135 StateWatch (31. oktobar 2022) 'Tracking the Pact: EU seeks to seal off Balkan Route with expanded Frontex deployments'. <https://www.statewatch.org/news/2022/october/tracking-the-pact-eu-seeks-to-seal-off-balkan-route-with-expanded-frontex-deployments/>
- 136 Služba za poslove sa strancima BiH (n.d.) Imigracioni centar Lukavica. https://sps.gov.ba/?page_id=2500&lang=en
- 137 Svečana primopredaja Imigracionog centra za ilegalne migrante kojeg je finansirala Evropska unija u BiH. 20.11.2009. <https://archive.europa.ba/?p=34128>
- 138 Vidjeti Stop Wapenhandel and TNI (2020) Outsourcing Oppression – How Europe externalises migrant detention beyond its shores. <https://www.tni.org/en/publication/outsourcing-oppression>
- 139 Li, D. (2015) 'Welcome to Bosnatanamo: Migrant Detention in Bosnia'. <https://www.law.ox.ac.uk/research-subject-groups/centre-criminology/centreborder-criminologies/blog/2015/10/welcome>
- 140 IOM (2022) Zahtjev za ponudu – Građevinski radovi na proširenju i dogradnji imigracionog centra u Lukavici. septembra. <https://bih.iom.int/request-quotation-rfq-construction-works-extension-and-upgrade-immigration-centre-lukavica>
- 141 IOM Feasibility Study on Irregular Migration in Western Balkans. FINAL REPORT. 31. januar 2013. <https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/2018-07/IOM-Feasibility-Study-on-irregular-migration-in-the-WB.pdf>
- 142 Ibid.
- 143 IOM Response plan for the Mediterranean and beyond. Oktobar 2015. https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/press_release/file/IOM-Response-Plan-for-the-Mediterranean-and-Beyond-Oct2015.pdf
- 144 Za informacije o fazi 1 i 11, vidjeti: <https://serbia.iom.int/regional-support-protection-sensitive-migration-management-western-balkans-and-turkey-phase-i>; http://publications.europa.eu/resource/cellar/a1a29056-8b2f-11e9-9369-01aa75ed71a1.0001.03/DOC_1
- 145 Total Croatia (11. maj 2023) 'Final verdict of the ECHR: Croatia responsible for death of Madina Hosseini'. <https://total-croatia-news.com/news/politics/madina-hosseini/>
- 146 https://www.eeas.europa.eu/bosnia-and-herzegovina/european-union-and-bosnia-and-herzegovina_en?s=219
- 147 The Diplomatic Service of the European Union (2018, 17 May) 'Sofia Declaration of the EU-Western Balkans summit'.
- 148 Vijeće ministara BiH. http://vijeceministara.gov.ba/saopstenja/sjednice/zakljucci_sa_sjednica/default.aspx?id=28459&langTag=hr-HR
- 149 Oglas za posao za višeg savjetnika za migracije u Projektu pretpriprave pomoći EU (IPA 2019) Ministarstva sigurnosti Bosne i Hercegovine, 9. septembar 2019. <https://bih.iom.int/news/vacancy-senior-migration-advisor-ministry-security-bosnia-and-herzegovina-eus-pre-accession-assistance-project-ipa-2019> Oglas glasi: „Viši savjetnik će ojačati Ministarstvo sigurnosti (MS) pružajući smjernice i savjete Ministarstvu sigurnosti i relevantnim agencijama u upravljanju povećanim migracijskim tokovima. Budući nosilac funkcije vrši sljedeću neiscrpnu listu dužnosti i zadataka: Podrška, konsultacije i savjetovanje vlasti u obezbjeđivanju efikasne koordinacije u oblasti upravljanja migracijama, naročito pružanjem strateških savjeta višem rukovodstvu Ministarstva sigurnosti; Pružanje tehničke ekspertize vlastima u kontekstu upravljanja migracijama, granicom i azilom u skladu sa standardima EU i najboljim praksama u državama članicama EU; Bliska saradnja sa Delegacijom EU/Specijalnim predstavnikom EU/Evropskom komisijom sa ciljem osiguravanja da provedene aktivnosti doprinose procesu EU integracija Bosne i Hercegovine u oblasti upravljanja azilom, granicama i migracijama; Bliska saradnja sa Delegacijom EU/Specijalnim predstavnikom EU i traženje njihovih smjernica u vezi sa pitanjima povezanim sa koordinacijom politika; Pružanje savjeta svim relevantnim agencijama koje provode pomoć EU. Viši savjetnik će se rukovoditi principima nemiješanja u unutrašnje procese donošenja odluka i objektivnosti. Jedan od obaveznih uslova za ovaj posao je državljanstvo EU”.
- 150 Vijeće ministara BiH (7. juni 2018) 'Ministarski sastanak u Sarajevu - Zajedničko suočavanje s problemom migracija u regionu'. <https://www.vijeceministara.gov.ba/saopstenja/ministri/default.aspx?id=28540&langTag=bs-BA>
- 151 Ahmetasevic, N. and Wieser, K. (2022) 'At the heart of fortress Europe'. Transform Europe. <https://transform-network.net/publication/at-the-heart-of-fortress-europe/>
- 152 Nezvanični intervju sa istraživačima iz Ujedinjenog Kraljevstva obavljen 2022. godine.
- 153 EuroNews (30. novembar 2018) 'People stuck in Bosnia: up to 85% are economic migrants'. <https://www.euronews.com/my-europe/2018/11/30/people-stuck-in-bosnia-up-to-85-percent-are-economic-migrants>
- 154 EC (12. oktobar 2022) Bosnia and Herzegovina Report 2022. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/bosnia-and-herzegovina-report-2022_en
- 155 StateWatch (2022) 'Tracking the Pact: EU seeks to seal off Balkan route with expanded Frontex deployments'. <https://www.statewatch.org/news/2022/october/tracking-the-pact-eu-seeks-to-seal-off-balkan-route-with-expanded-frontex-deployments/>
- 156 Reuters (12. oktobar 2022) 'EU proposes candidate status for Bosnia'. <https://www.reuters.com/world/europe/eus-von-der-leyen-proposed-candidate-status-bosnia-herzegovina-2022-10-12/>
- 157 Politiko (19. oktobar 2022) 'The EC offers financial assistance: 350 million Euros for the Western Balkans'. <https://politiko.al/english/bota/ke-ofron-ndihme-financiare-350-milione-euro-per-ballkanin-perendimor-i469166>
- 158 EC (25. oktobar 2022) 'EU increases support for border and migration management in the Western Balkans'. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/eu-increases-support-border-and-migration-management-western-balkans-2022-10-25_en
- 159 N1 (3. august 2023) 'EU finansira izgradnju pritvorske jedinice u kampu Lipa'. <https://n1info.rs/vesti/varhelji-eu-finansira-izgradnju-pritvorske-jedinice-u-migrantskom-kampu-lipa/> i <https://www.portalnovosti.com/platforma-za-deportacije>
- 160 EUSR BiH (30. oktobar 2018) '€7.2 million in EU grants to support BiH in better responding to migration and border management issues'. <http://europa.ba/?p=60117>
- 161 Finansijski izvještaj upravnih tijela IOM-a. <https://governingbodies.iom.int/financial-reports>

- 162 To znači da nije jedna od specijaliziranih agencija UN-a, poput Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) ili Međunarodne organizacije rada (ILO), koja postavlja standarde (ili norme) u okviru svoje oblasti ekspertize. Za objašnjenje razlike, vidjeti Cullen, M. (2019) 'The IOM's new status and its role under the Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration: Pause for thought', Blog of the International Journal of Law, 29. mart. <https://www.ejiltalk.org/the-ioms-new-status-and-its-role-under-the-global-compact-for-safe-orderly-and-regular-migration-pause-for-thought/>
- 163 Dnevni avaz (1. oktobar 2015) 'IOM donirao tri službena plovna vozila za nadzor graničnoj policiji'. <https://avaz.ba/vijesti/bih/197953/iom-donirao-tri-sluzbena-plovila-za-nadzor-granicnoj-policiji-bih>
- 164 Ovi iznosi su izvučeni iz IOM-ovih izvještaja o nabavkama dostupnih na sljedećem linku: https://www.iom.int/sites/default/files/procurement/publication_of_information_on_Contractors_and_Grant_Beneficiaries_of_EU_funds.pdf
- 165 Intervjui su obavljani pod uslovom anonimnosti; imena osoba su poznata TNI-ju i istraživačkom timu.
- 166 https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2023-001269_EN.html
- 167 EC. Instrument for Pre-accession Assistance (IPA II) 2014–2020. EU Support to the establishment of an Automated Fingerprint and Palm Print Identification System (AFIS/APIIS) https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2019-02/ipa_2018_41501_ad7_bih_eu_support_to_the_establishment_of_afisapis_.pdf
- 168 StateWatch (n.d.) 'European Interior Ministers Agreed New Deportation Scheme in Secret'. <https://www.statewatch.org/news/2023/march/european-interior-ministers-agreed-new-deportation-scheme-in-secret/>
- 169 Ibid., str. 147.
- 170 Dawn (22, 1. oktobar) 'Pakistan, Bosnia ink deal for return of nationals'. <https://www.dawn.com/news/1712839>
- 171 <https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/documents/ioms-policy-full-spectrum-of-return-readmission-and-reintegration.pdf>
- 172 EC. This action is funded by the European Union, Annex 1, of the Commission Implementing Decision on the financing of the individual measure to strengthen border management capacities in favour of the Western Balkans for 2022. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/C_2022_7584_F1_ANNEX_EN_V1_P1_2268709.PDF
- 173 Istraživači su razgovarali sa predstavnicama ove organizacije i potvrdili njihovu priču o ograničenom pristupu sa drugim izvorima.
- 174 IOM BiH (16. juli 2021) 'The Czech Republic Ministry of Interior supports the International Organization for Migration (IOM) in strengthening Bosnia and Herzegovina (BiH) on the migration governance'. <https://bih.iom.int/news/czech-republic-ministry-interior-supports-international-organization-migration-iom-strengthening-bosnia-and-herzegovina-bih-migration-governance>
- 175 Human Rights Council, Forty-fourth session, 15 June–3 July 2020 Promotion and protection of all human rights, civil, Report of the Special Rapporteur on the human rights of migrants Report reference A/HRC/44/42/Add.2
- 176 Puno ime je poznato TNI-ju i istraživačima, ali je ovdje skriveno zbog zaštite povjerljivosti.
- 177 N1 (4. maj 2020) 'Migrant preminuo od povreda na KCUS-u, porodica optužuje zaštitara kampa'. <https://n1info.ba/vijesti/a430794-migrant-preminuo-od-povreda-na-kcus-u-porodica-optužuje-zastitara-kampa/>
- 178 Ibid., str. 153.
- 179 Istraživački tim je prikupio screenshotove različitih izjava iznesenih na Facebook profilu.
- 180 <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/03/bosnia-decision-to-confine-thousands-of-migrants-into-camp-inhumane-and-puts-lives-at-risk/>
- 181 IOM (n.d.) Safety, Security and Incident Management. <https://migrantcentres.iom.int/en/toolkit/management-migrant-centres/safety-security-and-incident-management>
- 182 EK (n.d.) 'EU Action Plan on the Western Balkans'. https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2022-12/Western_Balkans_en.pdf
- 183 Oslobođenje (12. januar 2021) 'Adem Ivazović bivši zaštitar u migrantskom kampu Blažuj: Migranti su mi pokazivali snimke na kojima ubijaju'. <https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/adem-ivazovic-bivsi-zastitar-u-migrantskom-kampublazuj-migranti-su-mi-pokazivali-snimke-na-kojima-ubijaju-622967>
- 184 'Are You Serious. Violence Against Residents in IOM Run Refugee Camp in Bosnia'.
- 185 IOM BiH (28. januar 2019) 'IOM Responds to Security Incident in Humanitarian Hub "Miral", Velika Kladusa, as seen in Video Footage'. <https://bih.iom.int/news/iom-responds-security-incident-humanitarian-hub-miral-velika-kladusa-seen-video-footage>
- 186 IOM (12. oktobar 2018) 'EU's multi-million euro support for IOM, partners helps thousands of stranded migrants in Bosnia and Herzegovina'. <https://rovienna.iom.int/news/eus-multi-million-euro-support-iom-partners-helps-thousands-stranded-migrants-bosnia-and-herzegovina>
- 187 Index (10. august 2019.) 'Donosimo veliku reportažu o izbjeglicama i brutalnosti policije'. https://www.index.hr/vijesti/clanak/donosimo-veliku-reportazu-o-izbjeglicama-i-brutalnosti-policije/2107448.aspx?fbclid=IwAR0yc95gQK_2ZtB192NaHrIEqyZu5Uv-Y27ksWSM_eC8KPhef2wKt42pVRg
- 188 Fokus (n.d.) 'Migrant nesretno stradao pri pokušaju ulaska u prihvatni centar Miral'. <https://www.fokus.ba/vijesti/crnahronika/migrant-nesretno-stradao-pri-pokusaju-ulaska-u-prihvatni-centar-miral/1768419/>
- 189 Pseudonim.
- 190 Razgovor sa grupom novinara i istraživača u sklopu naših intervjuja.
- 191 Intervjui obavljani u nekoliko navrata sa lokalnim novinarima koji izvještavaju o migracijama.
- 192 Sea Watch (n.d.). 'Monitoring Moria'. <https://sea-watch.org/en/monitoring-moria/>
- 193 <https://pro.drc.ngo/where-we-work/europe/bosnia-herzegovina/>
- 194 Ibid. Izvještaj UNSR-a o ljudskim pravima migranata 2019.

- 195 Save the Children North West Balkans (2022) 'Violence against refugee and migrant children arriving in Europe through the Balkans'. <https://nwb.savethechildren.net/sites/nwb.savethechildren.net/files/library/Wherever%20we%20go%20someone%20does%20us%20harm.pdf>
- 196 IOM (n.d.) 'Missing Migrants'. <https://missingmigrants.iom.int/>
- 197 <https://medium.com/are-you-syrious/ays-special-from-bosnia-nobody-calls-an-ambulance-for-dying-man-hit-by-caroutside-camp-miral-in-79ec01af415b>
i <https://medium.com/are-you-syrious/ays-daily-digest-15-05-20-another-death-related-to-the-official-camps-inbosnia-and-herzegovina-e3f72a3222d>
- 198 <https://www.iom.int/proc-data/Special%20%20measures%20to%20Support%20to%20the%20Response%20to%20the%20Refugee%20and%20Migrant%20Situation%20in%20Bosnia%20and%20Herzegovina%20Phase%20II>
- 199 Ibid.
- 200 Human Rights Watch (7. august 1997) 'Politics of revenge in Bosnia's Una Sana Canton systematically violate the Dayton Accords and international law'. <https://www.hrw.org/news/1997/08/07/politics-revenge-bosnias-una-sana-canton-systematically-violate-dayton-accords-and>
- 201 Nezavisne novine (10. januar 2013) 'Cvijan Radić brutalno likvidiran, svezan za betonski blok i bačen u vodu'. <https://www.nezavisne.com/novosti/hronika/Cvijan-Radic-brutalno-likvidiran-svezan-za-betonski-blok-i-bacen-u-vodu/174892>
- 202 Dnevni avaz (15. juli 2021) 'SIPA vrši pretres u dvije zaštitarske firme na 18 lokacija u BiH: Porezna utaja u velikim iznosima'. <https://avaz.ba/vijesti/crna-hronika/666605/sipa-vrsi-pretres-u-dvije-zastitarske-firme-na-18-lokacija-u-bihporezna-utaja-u-velikim-iznosima>
- 203 Dnevni avaz (31. decembar 2019) 'Potvrđena optužnica protiv Halila Bajramovića i drugih zbog zloupotrebe položaja i drugih krivičnih djela'. <https://avaz.ba/vijesti/bih/538670/potvrdena-optuznica-protiv-halila-bajramovica-i-drugih-zbogzloupotrebe-polozaja-i-drugih-krivicnih-djela>
- 204 Ahmetašević, N. i Mlinarević, G. (21. februar 2019) 'People on the move in BiH 2018'. Fondacija Heinrich Böll u BiH. https://ba.boell.org/sites/default/files/people_on_the_move_in_bosnia_and_herzegovina_-_21-02-2019_-_web.pdf
- 205 Ovaj iznos je izračunat na osnovu podataka iz izvještaja o nabavkama IOM-a: <https://www.iom.int/procdata/Special%20%20measures%20to%20Support%20to%20the%20Response%20to%20the%20Refugee%20and%20Migrant%20Situation%20in%20Bosnia%20and%20Herzegovina%20Phase%20II>
Vidjeti također: <https://bih.iom.int/sites/g/files/tmzbd1076/files/EU%20Funded%20contracts.pdf>
- 206 Ibid. Podaci o nabavkama IOM-a.
- 207 Žurnal (24. maj 2020) 'Poslovanje Civilne zaštite sa KM Trade: Solak je Kolićevoj firmi dodijelio ugovore vrijedne milion i 690 hiljada maraka!' <https://zurnal.info/clanak/solak-je-kolicevoj-firmi-dodijelio-ugovore-vrijedne-milion-i-690-hiljadamaraka/23104>
- 208 CIN (18. oktobar 2021) 'Police uniforms requirements tailored for private businessmen'. <https://cin.ba/en/police-uniforms-requirements-tailored-for-private-businessmen/>
- 209 Žurnal (n.d.) 'Kandidatima čestitali na novim pozicijama prije nego je konkurs otvoren'. <https://www.zurnal.info/clanak/kandidatima-cestitali-na-novim-pozicijama-i-prije-nego-je-konkurs-okoncan/25074>
- 210 <https://avaz.ba/vijesti/bih/846026/mup-kantona-sarajevo-dobio-nova-vozilo-posjeduju-vodeni-top-i-balisticku-zastitu>
- 211 Izvještaj o napretku EU 2021, op.cit.
- 212 Balkan Insights (1. august 2022) 'Bosnia Departs Two Pakistani Migrants "as Test Case"'. <https://balkaninsight.com/2022/08/01/bosnia-departs-two-pakistani-migrants-as-test-case/> vidjeti također Info Migrant <https://www.infomigrants.net/en/post/42318/bosnia-and-herzegovina-departs-pakistani-migrants>
- 213 https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-01/C_2021_9661_F1_ANNEX_EN_V1_P1_1664469.PDF
- 214 Više informacija na: <https://sps.gov.ba/?p=5523> i <https://sps.gov.ba/?p=5872>
- 215 Balkan Insights (4. novembar 2020) 'Bosnia Signs Deal with Pakistan to Send Back Migrants'. <https://balkaninsight.com/2020/11/04/bosnia-signs-deal-with-pakistan-to-send-back-migrants/>
- 216 <https://www.slobodnaevropa.org/a/pakistan-bosna-hercegovina-migranti-deportacija/31972330.html>
- 217 https://www.eeas.europa.eu/delegations/bosnia-and-herzegovina/potpredsjednik-evropske-komisije-margaritis-schinas-u-posjeti_bs?s=219
- 218 https://www.eeas.europa.eu/delegations/bosnia-and-herzegovina/klju%C4%8Dni-nalazi-izvje%C5%A1tja-o-bosni-i-hercegovini-za-2022-godinu_bs?s=219
- 219 EC. 'Presidency Conclusions Seville European Council 21 and 22 June 2002'. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_02_13
- 220 Samit Evropskog vijeća kojim se integracija 'Zapadnog Balkana' utvrđuje kao prioritet proširenja EU.
- 221 Cf. web stranica: <https://www.migrationdataportal.org/themes/return-migration>
- 222 Cf. web stranica: <https://albania.iom.int/assisted-voluntary-return-and-reintegration>
- 223 Migreurop (1999) 'Note de plaidoyer "Tri, confinement et expulsion: l'approche hotspot au service de l'UE"'. http://migreurop.org/IMG/pdf/notes_plaidoyer_fr.pdf
- 224 Pécoud, A. (2012) 'Les campagnes d'information de l'organisation internationale pour les migrations', Actuels 1(1): 36–49. <https://www.cairn.info/revue-le-sujet-dans-la-cite-2012-1-page-36.htm>
- 225 Lapique, C. i Cassarino, J.-P. (5. februar 2020.) 'Entre expulsion et retour volontaire, la frontière est fine'. Dialogues économiques. <https://imera.hypotheses.org/5795>
- 226 European Commission (2021, 27 April) 'Migration management: New EU Strategy on voluntary return and reintegration'. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hr/ip_21_1931
- 227 IOM (n.d.) 'Assisted Voluntary Return and Reintegration Programme (AVRR) In Western Balkans'. <https://serbia.iom.int/node/791>

- 228 IOM (2020.) 'AVVR Bulletin, Assisted Voluntary Return and Reintegration Programme (AVRR) in Western Balkans', septembar.
- 229 U dokumentima IOM-a navodi se da je 95 osoba iz Turske, 46 iz Maroka, 32 iz Indije, 26 iz Afganistana i 24 s Kube. Ostali se ne spominju u dokumentu IOM-a.
- 230 ICMPD (2022) Migration Outlook 2022 Western Balkans & Turkey, 2022. https://www.icmpd.org/file/download/57221/file/ICMPD_Migration_Outlook_WB%2526Turkey_2022.pdf
- 231 IOM (n.d.) <https://avrr-wb.com/#>
- 232 IOM (8. septembar 2006) 'European Union Provides One Million Euro for the Establishment of a Reception Centre for Irregular Migrants'. <https://bih.iom.int/news/european-union-provides-one-million-euro-establishment-reception-centre-irregular-migrants>
- 233 https://static.klix.ba/media/images/vijesti/b_180216080.jpg?v=1
- 234 <https://bih.iom.int/request-quotation-rfq-construction-works-extension-and-upgrade-immigration-centre-lukavica>
- 235 Intervju obavljen na daljinu 18. marta 2021. sa predstavnikom UNHCR-a na Kosovu.
- 236 Intervju obavljen na daljinu 2. aprila 2021. sa predstavnikom IOM-a u Sjevernoj Makedoniji.
- 237 Vlada Republike Srbije – Pregovaračka grupa za poglavlje 24 – Pravda, sloboda i bezbednost', 2020. <https://media.cpes.org.rs/2020/09/Akcioni-plan-PG-24.pdf>
- 238 Ovu informaciju potvrdila su svjedočenja nekoliko migranata pritvorenih u centru, kao i advokat koji je više puta obilazio prostorije. U dokumentu iz 2014. IOM je otvoreno naveo da je 87 osoba iskoristilo program povratka u Lukavici između 2012. i 2013. (IOM, Feasibility Study on Irregular Migration in Western Balkans, 31. januar 2013). https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/migrated_files/What-We-Do/docs/IOM-Feasibility-Study-on-irregular-migration-in-the-WB.pdf
- 239 Intervju sa Laurom Lungarotti obavljen 17. februara 2021. godine u Sarajevu.
- 240 Izvještaj Amnesty International 'Deportation/Fear of torture and other ill-treatment'. <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/06/eur630042009en.pdf>, vidjeti također Li, D. (6. oktobar 2015) 'Welcome to Bosnatanamo: migrant detention in Bosnia'.
- 241 Vidjeti, na primjer, OHCHR 'End of visit statement of the UN Special Rapporteur on the human rights of migrants, Felipe González Morales', nakon posjete pritvorskom centru u Lukavici, 1. oktobar 2019.
- 242 <https://blogs.law.ox.ac.uk/research-subject-groups/centre-criminology/centreborder-criminologies/blog/2015/10/welcoe>
- 243 Saopštenje za medije IOM-a (2017). <https://www.iom.int/news/new-registration-centre-provides-essential-services-irregular-migrants-albania>
- 244 COE Bank (30. oktobar 2019) 'Albania: New Registration and Temporary Accommodation Centre for Migrants'. <https://coe.bank.org/en/news-and-publications/news/albania-new-registration-and-temporary-accommodation-centre-migrants/>
- 245 <https://apnews.com/article/europe-middle-east-greece-albania-migration-7f47bbd8de6cb9dfe36a3364985cdced> i <https://www.dw.com/en/is-frontex-involved-in-illegal-pushbacks-in-the-balkans/a-56141370>
- 246 Intervju obavljen sa predstavnikom OCD Legis, Skoplje, 3. aprila 2021.
- 247 Intervju sa predstavnikom delegacije EU u Crnoj Gori obavljen na daljinu 7. aprila 2021.
- 248 IOM (2013) 'Feasibility Study on Irregular Migration in Western Balkans'. https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/migrated_files/What-We-Do/docs/IOM-Feasibility-Study-on-irregular-migration-in-the-WB.pdf
- 249 Hrvatsko predsjedanje Vijećem EU (14. februar 2020) 'Combating migrant smuggling: current operational needs and enhancing cooperation with the Western Balkans.' <https://www.statewatch.org/media/documents/news/2020/feb/eu-council-croatian-presidency-wb-smuggling-proposals-5754-20.pdf>
- 250 Bisiaux, S.A. i Naegeli, L. (1. juni 2021) 'Blackmail in the Balkans: how the EU is externalising its asylum policies'. <https://www.statewatch.org/analyses/2021/blackmail-in-the-balkans-how-the-eu-is-externalising-its-asylum-policies/>
- 251 IOM (31. januar 2013) Feasibility Study on Irregular Migration in Western Balkans.
- 252 MARRI (14. maj 2019) 'Regional Meeting on Readmission in the Western Balkans'. <http://marri-rc.org.mk/events/14-may-2019-regional-meeting-on-readmission-in-the-western-balkans/>
- 253 Ibid.
- 254 <https://eea.iom.int/european-readmission-capacity-building-facility-eurcap>
- 255 IOM Twitter u BiH. <https://twitter.com/iombih/status/1395715413930037248> (21/5/2021).
- 256 StateWatch (n.d.) 'Vienna Declaration Combating Irregular Migration Along the Eastern Mediterranean Route'. <https://www.statewatch.org/media/1402/vienna-declaration-combating-irregular-migration-eastern-med-7-20.pdf>
- 257 N1 Sarajevo (2021) 'Austrija spremna da podrži BiH u vezi s povratkom migranata u matične zemlje'. <https://n1info.ba/vijesti/austrija-spremna-da-podrzy-bih-u-vezi-s-povratkom-migranata-u-maticne-zemlje/>
- 258 Migreurop (2021.) 'Exils sans fin, Chantages migratoires le long de la rouge des Balkans', Novembre.
- 259 Bundesministerium Inners Austria (24. februar 2022) 'Karner: Einigung in drei Punkten bei zweitägiger Migrationskonferenz'. <https://www.bmi.gv.at/news.aspx?id=6E374278305977735050673D>
- 260 Monro, M. (25. februar 2022) 'New Western Balkans hub for Europol and Frontex'. <https://digit.site36.net/2022/02/25/new-western-balkans-hub-for-europol-and-frontex/>
- 261 Portal Novosti (n.d.) 'Nama pred očima maltretiraju ljude'. <https://www.portalnovosti.com/nama-pred-ocima-maltretiraju-ljude/>; 'Platforma za deportacije'. <https://www.portalnovosti.com/platforma-za-deportacije> i <https://www.portalnovosti.com/platforma-za-deportacije>

The Transnational Institute (TNI) is an international research and advocacy institute committed to building a just, democratic and sustainable planet. For nearly 50 years, TNI has served as a unique nexus between social movements, engaged scholars and policy makers.

www.TNI.org